

Paweł A. Leszczyński

IRLANDIA PÓŁNOCNA

Między przeszłością a nadzieją
trwałej regulacji pokojowej

Paweł A. Leszczyński

IRLANDIA PÓŁNOCNA

Między przeszłością a nadzieją
trwałej regulacji pokojowej

Gorzów Wielkopolski 2018

Recenzent wydawniczy
dr hab. Radosław Domke (Uniwersytet Zielonogórski)

Opracowanie redakcyjne
Jerzy Kaliszan

Opracowanie techniczne
Grażyna Kwaśniewska

Projekt okładki
Dariusz Sapkowski

© Copyright by Wojewódzki Ośrodek Metodyczny
Gorzów Wielkopolski 2018

ISBN: 978-83-89560-67-7

Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, 66-400 Gorzów Wlkp., ul. Łokietka 23,
tel. 95-721-61-10, fax 95-721-61-12,
www.womgorz.edu.pl, e-mail: wom@womgorz.edu.pl

Zam. nr 4/2017

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	6
Wstęp	7
Rozdział I. Sytuacja religijna, istota oraz synteza historyczna konfliktu w Irlandii Północnej	11
1.1. Informacje ogólne. Statystyka wyznaniowa	11
1.2. Istota konfliktu	17
1.3. Synteza historyczna konfliktu	21
Rozdział II. System prawnoustrojowy Irlandii Północnej w latach 1921-2017. Zarys ogólny	48
Rozdział III. Rola Kościołów na drodze do pokojowej przyszłości Irlandii Północnej. Znaczenie inicjatyw ekumenicznych	64
Rozdział IV. Ku stabilizacji? Irlandia Północna po 10 kwietnia 1998 r.	78
Rozdział V. Wyzwanie Brexitu. Scenariusze przyszłego statusu Irlandii Północnej	89
Zakończenie	102
Aneks nr 1. Wykaz premierów (szefów władzy wykonawczej) Irlandii Północnej w latach 1921-2017	107
Aneks nr 2. Wykaz gubernatorów Irlandii Północnej w okresie od 9 grudnia 1922 do 18 lipca 1973	108
Aneks nr 3. Wykaz sekretarzy stanu do spraw Irlandii Północnej w rządzie brytyjskim w latach 1972-2017	109
Wykaz źródeł.....	110

Wykaz skrótów

AP (Alliance Party)	– Partia Sojuszu
CIRA (Continuity Irish Republican Army)	– Kontynuacja Irlandzkiej Armii Republikańskiej
DUP (Democratic Unionist Party)	– Demokratyczna Partia Unionistyczna
INLA (Irish National Liberation Army)	– Irlandzka Narodowa Armia Wyzwolenia
IRA (Irish Republican Army)	– Irlandzka Armia Republikańska
NICRA (Northern Ireland Civil Rights Association)	– Północnoirlandzkie Stowarzyszenie Praw Obywatelskich
O.O. (Orange Order)	– Zakon Orański
RIRA (Real Irish Republican Army)	– Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska
RUC (Royal Ulster Constabulary)	– Królewska Policja Ulsteru
SDLP (Social Democratic and Labour Party)	– Socjaldemokratyczna Partia Pracy
TUV (Traditional Unionist Voice)	– Tradycyjny Głos Unionistyczny
UDA (Ulster Defence Association)	– Stowarzyszenie Obrony Ulsteru
UK (United Kingdom)	– Zjednoczone Królestwo
UUP (Ulster Unionist Party)	– Ulsterska Partia Unionistyczna
UVF (Ulster Volunteer Force)	– Ochotnicza Siła Ulsteru

Wstęp

10 kwietnia 2018 roku mija 20 lat od Porozumienia Wielkopiątkowego, które doprowadziło do prawie całkowitego zakończenia zbrojnej fazy konfliktu między obu społecznościami (proirlandzkimi nacjonalistami i probrytyjskimi lojalistami) w Irlandii Północnej. Przyniosło ono stopniową deeskalację sporów, które odtąd z mniejszym lub większym powodzeniem są rozstrzygane na drodze politycznej, przy dalszej obecności, co prawda sporadycznej, ale jednak incydentów o charakterze terrorystycznym.

Stabilizacji na terenie Irlandii Północnej (która w niniejszej książce będzie określana również mianem Ulsteru) z pewnością nie służy niepewność co do rezultatów rokowań Zjednoczonego Królestwa z Unią Europejską na temat warunków Brexitu. Przy założeniu, iż planowany na marzec 2019 r. Brexit dojdzie do skutku, nie wiadomo dziś, czy i na ile utrzymany zostanie obecny otwarty charakter granicy między Irlandią Północną a Republiką Irlandii, służący realizacji czterech wolności: przepływu osób, usług, towarów i kapitału. Dodać warto, że Republika Irlandii jest jedynym państwem posiadającym granicę lądową ze Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, stąd ta kwestia jest w równej mierze istotna zarówno dla Dublina, jak i dla Belfastu.

Dzisiaj Irlandia Północna, posiadająca w ramach unii z Wielką Brytanią swoją autonomiczną specyfikę, w odniesieniu do polityki dewolucji, np. w obszarze systemu prawnego i edukacji, odgrywa istotną rolę w londyńskiej Izbie Gmin, albowiem jedna z kluczowych partii Ulsteru – Demokratyczna Partia Unionistyczna, reprezentowana przez Arlene I. Foster – w dniu 26 czerwca 2017 r. podpisała z brytyjską premier i liderką Partii Konserwatywnej Theresą May umowę polityczną, przewidującą wspieranie przez unionistów na forum Westminsteru mniejszościowego (po wyborach 8 czerwca 2017 r.) rządu T. May w paru kluczowych obszarach w zamian za m.in. zwiększenie środków finansowych transferowanych z Londynu na wspieranie rozwoju tej części Zjednoczonego Królestwa.

W niniejszej publikacji refleksja nad perspektywami trwałego pokoju w Irlandii Północnej wypływa z inspiracji, jaką stanowią ważne rocznice przypadające w roku minionym, obecnym i przyszłym – z wymienioną na wstępie kluczową rocznicą 20 lat pokoju, kończącego zbrojną fazę tego konfliktu na zachodnich peryferiach kontynentu europejskiego. W roku 2016 Irlandczycy obchodzili 100-lecie wybuchu Powstania

Wielkanocnego (*Easter Rising*), torującego drogę do odzyskania niepodległości oraz 95 rocznicę utworzenia Wolnego Państwa Irlandzkiego, wówczas jeszcze o statusie dominium, w ramach Imperium Brytyjskiego. Dla stosunków polsko-irlandzkich ważną rocznicą było 40-lecie nawiązania 30 września 1976 r. stosunków dyplomatycznych między obu państwami. Wiele ważnych dla Irlandczyków na całym świecie rocznic przynosi obecny – 2017 rok: 170 rocznicę najtragiczniejszego roku 1847 w ramach trwającej parę lat i, niestety, z winy Brytyjczyków nierozwiązanej klęski głodu na Zielonej Wyspie, 80 rocznicę uchwalenia i przyjęcia w referendum 1 lipca 1937 r. i wejścia w życie 29 grudnia 1937 r. konstytucji Irlandii. W 2017 roku upłynęła też 50 rocznica powstania organizacji NICRA, czyli Północnoirlandzkiego Stowarzyszenia Praw Obywatelskich, powstałego dla urzeczywistnienia równouprawnienia ulsterskich katolików wobec protestanckiej większości. 30 stycznia 2017 r. minęła 45 rocznica „Krwawej Niedzieli” (*Bloody Sunday*), o której będzie mowa w rozdziale pierwszym. 8 maja 2017 r. upłynęła 10 rocznica powołania rządu protestancko-katolickiego w Irlandii Północnej, składającego się z reprezentantów dwóch wrogich wobec siebie partii, dążących dotąd do bezkompromisowego realizowania swoich postulatów politycznych. W marcu 2017 r. zmarł Martin McGuinness – dotychczasowy wicepremier w tym koalicyjnym rządzie, były aktywista Irlandzkiej Armii Republikańskiej.

W prezentowanej tu Czytelnikom publikacji, wpisującej się w zakres badań kierowanej przez jej autora Katedry Problemów Bezpieczeństwa Europy Północnej i Środkowo-Wschodniej na Wydziale Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, nie przedstawiam całościowej historii konfliktu w Irlandii Północnej, gdyż na gruncie polskiej literatury przedmiotu uczynili to dogłębnie przede wszystkim: Wawrzyniec Konarski, Witold Gruszka, Sławomir Klimkiewicz. Do niektórych ich prac odwołuję się na kartach tej książki, wyrażając przekonanie, iż osoby zainteresowane zagadnieniami historii i współczesności oraz różnymi wymiarami konfliktu w Irlandii Północnej zechcą skorzystać z dorobku tych Autorów. Jednocześnie, odnosząc się do przyszłości, nie można pomijać pewnych kontekstów historycznych związanych z dzisiejszymi sporami, dlatego i tutaj znajduję Czytelnicy odpowiednie nawiązania.

Książka nie obejmuje prezentacji całokształtu relacji między Zjednoczonym Królestwem a Republiką Irlandii w kontekście Ulsteru, czy też między samym Belfastem a Londynem, tudzież splotu różnorodnych stosunków na linii Północ(Ulster) – Południe(Republika Irlandii). Informacje tu zawarte mają związek ze zwalczaniem terroryzmu oraz procesem pokojowym w tej części Europy. Wiódł on do zakończenia *The Troubles*, czyli „Kłopotów” w latach 1969-1998, jak eufemistycznie określano w anglojęzycznej literaturze przedmiotu czas zamachów terrorystycznych i konfrontacji wojska oraz policji w Ulsterze.

Tematyka północnoirlandzka znana jest w Polsce także dzięki dziełom filmowym, np.: Kena Loacha, Jima Sheridanana (*W imię ojca*), Paula Greengrassa (*Bloody Sunday*), ale też Neila Jordana (*Gra pozorów*) czy Alana Pakuli (*Zdrada*).

Nie można w tym miejscu pominąć ważnego aspektu, jakim jest obecność Polaków w Irlandii Północnej oraz w Republice Irlandii w związku z otwarciem dla obywateli nowych państw Unii Europejskiej od 1 maja 2004 r. rynków pracy. Pamiętać warto, że Zjednoczone Królestwo, Irlandia oraz Szwecja uczyniły to od razu i bezwarunkowo, m.in. w stosunku do naszych obywateli, w przeciwieństwie do np. Austrii czy Niemiec. Ta obecność rodaków sprawia, że tytułowe zagadnienie nie jest abstrakcyjne w Polsce, tym bardziej że w 2009 r. w ataku terrorystycznym tzw. Prawdziwej IRA w miejscowości Massereene (hrabstwo Antrim) ranny został Polak, pracujący jako dostawca pizzy.

Interesujące, że w wyjaśnieniach dotyczących zawieszenia niektórych praw i wolności, gwarantowanych w ratyfikowanym przez Polskę w 1977 r. Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, kierowanych do Organizacji Narodów Zjednoczonych, w sprawie stosowania instytucji internowania po wprowadzeniu w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego, ówczesne władze polskie powołały się na praktykę stosowaną w latach 1971-1975 w Ulsterze.

Bazę źródłową publikacji stanowią książki, artykuły naukowe, publicystyczne, leksykony, wspomnienia, akty prawne, dokumenty i wywiady w języku polskim i angielskim, skorzystano również ze źródeł niemieckojęzycznych. W pewnym zakresie wykorzystano wybrane strony internetowe. Przy redagowaniu publikacji autor odwołał się do metod chronologicznej i problemowej. Posłużono się także analizą wybranych aktów prawnych w postaci fragmentów: traktatu z Limerick, konstytucji Wolnego Państwa Irlandzkiego, konstytucji Irlandii, Porozumienia Brytyjsko-Irlandzkiego (z Hillsborough) z 1985 r. oraz Porozumienia Wielkopiątkowego (określanego również mianem Porozumienia z Belfastu) z 10 kwietnia 1998 r. Oparto się na analizie danych statystycznych o afiliacji wyznaniowej mieszkańców Irlandii Północnej, częstotliwości ich praktyk religijnych, a także ich identyfikacji narodowościowej.

Autor stoi na stanowisku utrwalenia procesu pokojowego w Irlandii Północnej poprzez zachowanie powiązań z Unią Europejską. Jeżeli Brexit będzie sfinalizowany, drogą do tego byłoby referendum w Ulsterze, dające przyzwolenie na przyłączenie się (np. etapowe) Irlandii Północnej do Republiki. Twierdzi również, iż w dłuższej perspektywie czasowej taki scenariusz zjednoczeniowy zostanie, niezależnie od Brexitu, zrealizowany, czemu sprzyja pozycja ekonomiczna Dublina oraz rozliczne przemiany społeczne w samej Irlandii. Pytanie dotyczy zatem nie tego „czy”, ale „kiedy” to się dokona. Istotne, by dokonało się to w warunkach pokojowych,

demokratycznych i z wypracowaniem gwarancji dla sytuacji ludności protestanckiej w zjednoczonej Irlandii, czemu autor poświęca rozważania zawarte w ostatnim rozdziale tej publikacji. Czynnikiem przyspieszającym integrację polityczną obu Irlandii może być niewykluczona (post)brexitowa dezintegracja Zjednoczonego Królestwa, również w odniesieniu do statusu Szkocji, Walii, a kto wie, czy także nie Kornwalii.

Struktura publikacji składa się ze wstępu, wykazu skrótów anglojęzycznych, pięciu rozdziałów, zakończenia, a także trzech aneksów. W pierwszym aneksie znajduje się lista szefów rządów północnoirlandzkich od 1921 do 2017 roku, w drugim lista gubernatorów Irlandii Północnej w latach 1922-1973, a w trzecim wykaz sekretarzy stanu do spraw Irlandii Północnej w rządzie brytyjskim od roku 1972 do współczesności.

Rozdział I zawiera uwagi ogólne dotyczące Ulsteru, statystykę religijną tego regionu i syntetyczny rys historyczny od czasu „Kłopotów” do Porozumienia Wielkopiątkowego.

Rozdział II poświęcony jest sumarycznej prezentacji systemu prawnoustrojowego i partyjnego Irlandii Północnej w latach 1921-2017.

W rozdziale III ukazana została, nieporuszana w polskiej literaturze przedmiotu, sytuacja Kościołów w Ulsterze oraz rola inicjatyw ekumenicznych, które także budowały drogę do pokojowej regulacji konfliktu w 1998 roku, a których ranga dziś w tym regionie wzrasta, budując klimat pojednania, przewyższający tendencje separatystyczne w łonie obu wspólnot.

W ramach rozdziału IV została podniesiona kwestia nowej sytuacji Ulsteru od roku 1998. Scharakteryzowano też najistotniejsze elementy Porozumienia Wielkopiątkowego i zmiany w konstytucji Irlandii z nim związane, jak również aktualną sytuację polityczną i społeczną w Irlandii Północnej.

W stanowiącym zwieńczenie publikacji rozdziale V znajdują się projekcje ewentualnych scenariuszy przyszłości Ulsteru, także w kontekście Brexitu, a tym samym zabezpieczenia otwartego charakteru granicy między Północą a Południem.

Stan ustaleń badawczych zamyka się na miesiącu grudniu 2017 roku.

Paweł A. Leszczyński

Katedra Problemów Bezpieczeństwa Europy Północnej
i Środkowo-Wschodniej na Wydziale Administracji
i Bezpieczeństwa Narodowego Akademii im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

Rozdział I

Sytuacja religijna, istota oraz synteza historyczna konfliktu w Irlandii Północnej

1.1. Informacje ogólne. Statystyka wyznaniowa

Jak zaznacza Witold Gruszka, Ulster jest terminem geograficznym, podobnie jak Leinster, Munster i Connacht, będącymi krainami geograficznymi Irlandii. W skład Ulsteru wchodzi 9 hrabstw (counties): Antrim, Armagh, Down, Fermanagh, Tyrone, Londonderry, Donegal, Cavan oraz Monaghan. Irlandia Północna składa się z sześciu pierwszych spośród tychże dziewięciu wyżej wymienionych hrabstw. Przyjęło się zamienne stosowanie obu nazw: Irlandia Północna oraz Ulster¹. Irlandia Północna zatem to terytorium powstałe w 1921 roku, a więc niedługo mieć będziemy 100 rocznicę podziału wyspy Irlandii, wskutek którego utworzono ów region w ramach Zjednoczonego Królestwa. Region ten, wchodzący od momentu podziału Zielonej Wyspy w 1921 roku w skład Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, zajmuje obszar o powierzchni 14.139 km² i jest zamieszkały przez ponad 1,5 mln osób². Józef Barbag podaje, iż obszar Ulsteru to 13 950 km². Jego znaczną część stanowią góry. W górach Mourne wznosi się najwyższy szczyt tego regionu – Slieve Donard (852 m n.p.m.). Najlepsze gleby wykorzystywane dla potrzeb rolnictwa występują w dolinach rzek Foyle i Lagan oraz na południe od jeziora Lough Neagh i w dolinie rzeki Bann. Dominują gleby średniej jakości. Północnoirlandzki klimat jest łagodny i wilgotny. Średnia temperatura stycznia waha się od 3,3 do 4,5 stopni Celsjusza, a lipca – od 14,5 do 15 stopni Celsjusza. Roczne amplitudy temperatur są tutaj mniejsze niż w sąsiedniej Wielkiej Brytanii. Uwarunkowania klimatyczne umożliwiają wegetację traw w ciągu całego roku. W krajobrazie przeważają soczyste trawy łąk i pastwisk nadające tej ziemi miano „Smaragdowej Wyspy”. Dominującym kierunkiem ulsterskiego rolnictwa jest hodowla owiec, koni, bydła oraz trzody chlewnej. Rolnictwo tutejsze jest ważniejszym sektorem gospodarki niż w pozostałych krainach na terenie Wielkiej Brytanii, czyli w Anglii, Szkocji i Walii. Niewiele jest tutaj lasów oraz bogactw naturalnych. Największym ośrodkiem

¹ W. Gruszka, *„Smaragdy” nie lubią koloru khaki*, Warszawa 1986, s. 5.

² Ibidem.

przemysłowym jest stolica Irlandii Północnej – Belfast, zatrudniający blisko 80% wszystkich tutejszych pracowników różnych gałęzi przemysłu. Dominuje tu przemysł stocznioowy. Z innych gałęzi przemysłu w Ulsterze należy wymienić także: maszynowy i elektroniczny, chemiczny, metalowy, włókienniczy, odzieżowy, drzewny, spożywczy, papierniczy i poligraficzny, energetykę, gazownictwo oraz wodociągi³.

Jak wygląda statystyka religijna regionu? Na podstawie ostatniego ogólnobrytyjskiego spisu powszechnego z 2011 roku: 42% mieszkańców Irlandii Północnej zadeklarowało się jako protestanci, względnie inni chrześcijanie (spadek o 4% w porównaniu do poprzedniego spisu powszechnego z 2001 r., który był zarazem pierwszym, w którym obywatele Zjednoczonego Królestwa zapytano o wyznawaną przez nich religię), jako rzymskokatolicy zadeklarowało się 41% (co stanowi wzrost o 1% w zestawieniu z wynikami z 2001 r.), 16% respondentów nie wskazało żadnej przynależności konfesyjnej, względnie odmówiło odpowiedzi na tę kwestię (wzrost o 2% w porównaniu z rokiem 2001), natomiast przynależność do innej religii (np. judaizmu, islamu, hinduizmu, buddyzmu, sikhizmu) zadeklarował 1% respondentów (co stanowi wzrost o 0,6% w zestawieniu z wynikami poprzedniego spisu)⁴.

Badanie demoskopijne przeprowadzane w Irlandii Północnej od 2 grudnia 1968 r. do 10 stycznia 1969 r. na próbie 685 dorosłych jej mieszkańców oraz ludzi młodych w wieku od 16 roku życia wykazało, iż 74% mieszkańców Ulsteru (w porównaniu do 48% w pozostałych częściach Zjednoczonego Królestwa) zadeklarowało wolę życia w tym dotąd chrześcijańskim kraju. Wiarę w Boga zadeklarowało w tym badaniu 86% respondentów ulsterskich, co stanowiło wynik lepszy o prawie 40% od ankietowanych mieszkańców Anglii, Szkocji oraz Walii⁵.

Z Ogólnoświatowego Badania Wartości obejmującego lata 1981-2001 wynika, że w praktykach religijnych na terenie Irlandii Północnej w 1981 r. brało udział 52 % ankietowanych, w 1990 r. – 50%, natomiast w 2001 r. – 46%, co dało 6-procentowy (czyli niewielki spadek np. na tle Republiki Irlandii, w której w tym samym przedziale temporalnym spadek ten wyniósł 17%)⁶. Jeszcze wcześniej, bo w 1968 r., uczestnictwo w niedzielnych praktykach religijnych zadeklarowało 67% ulsterskich respondentów,

³ J. Barbag, *Wielka Brytania*, Warszawa 1976, s. 278-279, 281-283.

⁴ *Living with Difference: community, diversity and the common good. Report of the Commission on Religion and Belief in British Public Life*. Chair: The Rt Hon Baroness Elizabeth Butler-Sloss GBE. Published by The Woolf Institute, Cambridge, 7 December 2015, s. 87 (diagram nr A.3 oraz A.4). Raport został pobrany ze strony internetowej: www.woolf.com.ac.uk [dostęp: 21.12.2015]. Na temat najnowszej statystyki religijnej Irlandii Północnej zob. także: G. Davie, *Religion in Britain. A Persistent Paradox*, 2nd Edition, Oxford 2015, s. 103-104.

⁵ F. C. Schilling (Hg.), *Lokaltermin in Belfast. Die Kirchen im nordirischen Konflikt. Eine Dokumentation*, EPD Dokumentation, Band 8, Witten – Frankfurt (Main) – Berlin 1972, s. 16-17.

⁶ P. Norris, R. Inglehart, *Sacrum i profanum. Religia i polityka na świecie*, tłum. R. Babińska, Kraków 2006, s. 123 (tabela nr 3.6).

natomiast w 2004 r. – 41% tychże. Dzisiaj są to wciąż wskaźniki wyższe niż w Anglii, Szkocji i Walii⁷. Wybitny brytyjski znawca zagadnień relacji między religią a polityką, w tym fundamentalizmu religijnego, Steve Bruce, przytacza interesujące dane dotyczące uczestnictwa członków Prezbiteriańskiego Kościoła Irlandii i Wolnego Kościoła Prezbiteriańskiego w niedzielnych nabożeństwach w latach 1989-2003. Otóż, raz w tygodniu lub częściej w nabożeństwach uczestniczyło 32,3% członków pierwszego z wyżej wymienionych Kościołów i 60% drugiego, dwa do trzech razy w miesiącu – odpowiednio 11,1% i 7,8%, raz w miesiącu – 9,7% oraz 8,2%, parę razy w roku – 13,3% oraz 6,9% wolnych prezbiterian ulsterskich, jeszcze rzadziej – 15% oraz 7,8%, różnie – 17,3% i 8,2%, nigdy – 1,2% oraz dokładnie tylu wolnych prezbiterian⁸. W obu tych społecznościach konfesyjnych i nie tylko w nich występują znane w socjologii religii zjawiska, np. „priestingu”, gdy wierni, kierując się zapatrywaniami ich pastorów, dokonują wyboru kongregacji w zależności od własnych preferencji – albo liberalnych, albo konserwatywnych⁹.

Interesujące są też informacje o afiliacji wyznaniowej kandydatów na radnych spośród społeczności protestanckiej w wyborach lokalnych w Irlandii Północnej w 2005 r. Na 26 gmin spośród ogółu kandydatów protestanckich 80 było wolnymi prezbiterianami (co stanowiło 47% ogółu tej grupy), 41 należało do Prezbiteriańskiego Kościoła Irlandii (24% ogółu), 11 (6% ogółu) należało do anglikańskiego Kościoła Irlandii (*Church of Ireland*), 3 było metodystami albo kongregacjonalistami (2% ogółu), 3 było baptystami (także 2% ogółu), członkami innych Kościołów o profilu ewangelikalnym było 17 kandydatów na radnych (18% ogółu), 13 (10% ogółu) nie zadeklarowało wprost swojej konfesji, odmawiając odpowiedzi, w przypadku 3 osób (2% ogółu) afiliacja była nieznana¹⁰.

Holenderski socjolog polityki Arend Lijphart, badając w połowie lat siedemdziesiątych XX wieku korelacje między wyznawaną wiarą a preferencjami politycznymi wyrażanymi w aktach wyborczych w Irlandii Północnej, Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Australii, Kanadzie, Niderlandach, Szwajcarii oraz ówczesnych Niemczech Zachodnich, wskazał na najsilniejszą korelację między afiliacją konfesyjną a wyborami politycznymi właśnie w Irlandii Północnej¹¹.

Paul Arthur podkreśla wyższy odsetek uczestnictwa w latach siedemdziesiątych XX wieku ulsterskich katolików w niedzielnych praktykach religijnych w porównaniu

⁷ S. Bruce, *Paisley. Religion and Politics in Northern Ireland*, Oxford 2009, s. 59.

⁸ Ibidem, s. 138 (tablica nr 5.1).

⁹ Ibidem, s. 156.

¹⁰ Ibidem, s. 299 (tablica nr A16).

¹¹ P. Arthur, *Government and Politics of Northern Ireland*, 2nd Edition, London – New York 1984, s. 36-37, 151 (wraz z treścią przypisu nr 7).

do wiernych Kościołów protestanckich, jak również ich bardziej wspólnotowe nastawienie. Zdecydowana ich mniejszość (bo tylko 3%) uczestniczyła w akcjach podejmowanych przez radykalną organizację pod nazwą „Starożytny Zakon Hibernian” (AOH), demonstrującą swoje antyprotestanckie nastawienie¹².

Obszar największego osadnictwa protestantów w Ulsterze to przeważnie równiny nad jeziorem Lough Neagh, doliny Clogher i Erne oraz Foyle. Są to najbardziej żyzne i dogodne dla osadnictwa tereny, zasiedlane od XIII do XIX stulecia przez Anglików i Szkotów. Znaczącą większość społeczności protestanckie stanowią w Belfaście oraz w hrabstwach Antrim i Down. Natomiast wśród społeczności katolickiej wyższy jest wskaźnik przyrostu naturalnego, wyższy jest też odsetek katolików emigrujących z tego regionu¹³. Protestanci także wskazują na wyjazdy z ich wspólnot młodych profesjonalistów z klasy średniej w poszukiwaniu lepszych widoków samorealizacji życiowej¹⁴. W Republice Irlandii („na Południu”) natomiast, jak wskazują wyniki badań, protestanci, głównie z klasy wyższej, są mocno reprezentowani w tamtejszej grupie osób majątnych¹⁵. Według badań przeprowadzonych w 2014 r. na reprezentatywnej próbie 1211 dorosłych osób, 59% respondentów w Irlandii Północnej preferuje posyłanie swoich dzieci do szkół mieszanych wyznaniowo, w których wspólnie uczą się dzieci z rodzin katolickich, protestanckich i innych, natomiast w dalszym ciągu aż 34% ankietowanych preferuje posyłanie swoich dzieci do szkół prowadzonych przez instytucje związane z Kościołem katolickim albo przez Kościoły protestanckie (np. Kościół Irlandii, Wolny Kościół Prezbiteriański, Prezbiteriański Kościół Irlandii)¹⁶.

Dzielnicami Belfastu o większości protestanckich mieszkańców są: Shankill, Newtownabbey, Dundonald, Four Winds, Finaghy, Belmont, Knock, Holywood, Sydenham, Orangefield, Willowfield. W większości katolickie są z kolei dzielnice: Falls, Andersontown, Windsor, Ardoyne. Mieszaną strukturę konfesyjną reprezentują natomiast takie dzielnice, jak: Ladybrook, Cliftonville, Rathcoole, Malone, Cregagh, Bloomfield¹⁷.

¹² Ibidem, s. 42.

¹³ J. Barbag, *Wielka Brytania*, op. cit., s. 284-285.

¹⁴ S. McKay, *Northern Protestants: an unsettled People*, Belfast 2007, s. 142. Na temat struktury społecznej protestantów i katolików w Ulsterze oraz w Republice Irlandii w latach sześćdziesiątych XX w. zob.: H. Vogt, *Konfessionskrieg in Nordirland?*, Stuttgart – München 1973, s. 42-43.

¹⁵ Ibidem, s. 352-353. Por. także: J. D. Brewer, G. I. Higgins, F. Teeney, *Religion, Civil Society and Peace in Northern Ireland*, Oxford 2013.

¹⁶ *Living with Difference...*, doc. cit., s. 38 (przypis nr 13).

¹⁷ B. Chenu, *Der Glaube und seine Instrumentalisierung*, [w:] „Le Monde Diplomatique” (Hg.), *Atlas der Globalisierung*, Redaktion der deutschen Ausgabe: B. Bauer, N. Kadritzke, M. L. Knott, 4. Auflage, März 2005, s. 89.

Bill McSweeney odnotowuje, iż rozpoczęty w latach sześćdziesiątych XX wieku proces stopniowego upadku politycznego znaczenia katolicyzmu w Republice Irlandii wywarł pewien wpływ na postrzeganie Kościoła katolickiego w niektórych kręgach prezbiterian ulsterskich, których doktryna religijna bazuje na poglądach XVI-wiecznego genewskiego reformatora chrześcijaństwa Jana Kalwina¹⁸. Katolicyzm irlandzki przestał być monolitem definitywnie w latach dziewięćdziesiątych XX wieku właśnie w związku z procesami sekularyzacyjnymi, a wyrazem tego było odejście w sposób ostateczny od teokratycznych tendencji w środowisku hierarchów irlandzkiego Kościoła katolickiego, administracyjnie obejmującego całą wyspę (o czym będzie mowa w rozdziale III). To naruszyło obecne w fundamentalistycznym sektorze ulsterskiego protestantyzmu przekonanie o nienaruszalnej i imperialistycznej naturze katolicyzmu, przed którym jedyną obroną jest – w opinii tej części społeczności – zachowanie unii z koroną brytyjską, gdyż tylko to gwarantuje wolność wszystkim protestantom na Północy. W przeprowadzonych w roku 1995 badaniach socjologicznych dotyczących religijności mieszkańców Ulsteru ponad 80% ankietowanych protestantów opowiedziało się za utrzymaniem konstytucyjnych relacji z Wielką Brytanią. Okazało się również, że młodzi respondenci protestanccy poniżej 24 roku życia – w przeciwieństwie do swoich rówieśników w innych częściach Zjednoczonego Królestwa – okazali się bardziej tradycyjni w deklarowanych przez siebie poglądach w porównaniu do pokolenia rodziców i dziadków. Podobną prawidłowość odnotowano też wśród młodych katolików północnoirlandzkich¹⁹.

Jeżeli chodzi o identyfikację narodowościową w Irlandii Północnej, można za Jamie Gaskarthem kwestię tę uogólnić do wymienienia trzech zasadniczych opcji wśród jej mieszkańców: brytyjskiej, brytyjsko-irlandzkiej albo irlandzkiej²⁰.

Magdalena Katana przytacza, wynikające z badań socjologicznych, odpowiedzi respondentów północnoirlandzkich z lat 1989-2012 dotyczące preferencji narodowościowych w związku z deklarowaną przynależnością do któregoś z wyznań protestanckich albo do Kościoła katolickiego. W społeczności protestanckiej w roku 1989 identyfikację brytyjską wskazało 66% respondentów, irlandzką – 4%, północnoirlandzką – 16%. W 1994 r. było to odpowiednio: 70%, 3% oraz 15% wskazań, w 1998 r.: 67%, 3% oraz 18%, w 2002 r.: 75%, 3% i 14%, w 2005 r.: 63%, 6% i 24%, w 2008 r.: 57%, 4% i 32%, w 2010 r.: 60%, 3% i 29% i wreszcie w 2012 roku: 69%,

¹⁸ B. McSweeney, *Security, Identity and the Peace Process in Northern Ireland*, „Security Dialogue”, vol. 27, 1996, nr 2, s. 175 i 176.

¹⁹ Idem: *Interests and Identity in the Construction of the Belfast Agreement*, „Security Dialogue”, vol. 29, 1998, nr 3, s. 307 i 308.

²⁰ J. Gaskarth, *British Foreign Policy*, Cambridge 2013, s. 59.

stabilne po raz kolejny 3% oraz 24%. Natomiast w społeczności katolickiej wskazania przedstawiały się następująco: w 1989 r. – pierwszym roku ankietowania – 10% katolików wybrało identyfikację brytyjską, 60% – irlandzką, a 25% – północno-irlandzką, w 1994 roku było to odpowiednio: 9%, 62% oraz 28% wskazań, w 1998 r. (a więc w roku Porozumienia Wielkopiątkowego) było to: 8%, 65% i 24%, w 2002 r.: 10%, 62% oraz 25%, w 2005 r.: 8% ponownie, 60% oraz 20%, w 2008 r.: ponownie 8%, 61% i 25%, w roku 2010: 7%, 58% (tylko!) i 26%, a w ostatnim roku pomiaru: 9%, 68% i 16%. Komentując syntetycznie wyniki tych badań, M. Katana stwierdza występowanie silnej korelacji między wyznaniem a poglądami politycznymi w Ulsterze (o czym była uczyniona wzmianka wyżej w kontekście badań Arenda Lijpharta) oraz dominującą identyfikację z brytyjskością wśród protestantów, w około ¼ z opcją północno-irlandzką i w daleko mniejszym stopniu z irlandzkością. Natomiast katolicy w swojej zdecydowanej większości optują za irlandzkością i w mniejszym stopniu za wariantem północno-irlandzkim, który w okresie tylko 2 lat (2010-2012) doznał spadku aż o 10 punktów procentowych²¹.

Interesujące poznawczo są proirlandzkie zapatrywania protestantów oraz prounionistyczne i probrytyjskie postawy katolików w Irlandii Północnej, mające tę wspólną cechę, iż może nie tyle burzą, co w pewnym stopniu umniejszają stereotypowe konotacje wyłącznie probrytyjskich protestantów oraz wyłącznie proirlandzkich, prorepublikańskich katolików.

Warto poznać wyniki poparcia dla pozostania Ulsteru w ramach Zjednoczonego Królestwa również w latach 1989-2012 uzyskane w badaniach brytyjskich postaw społecznych, przytoczonych przez M. Kataną. Wśród osób należących do któregoś z Kościołów protestanckich w 1989 roku 93% respondentów optowało za pozostaniem w ramach UK, takiego zdania było 32% katolików oraz 83% osób bez zadeklarowanego wyznania, w roku 1993 było to odpowiednio: 89%, 36% i 71%, w 1996 r.: 85%, 35% i 54%, w 1998 r. (a więc w roku Porozumienia Wielkopiątkowego): 84%, 19% i 58%, w 2000 r.: 83%, 20% oraz 53%, w 2003 r.: 82%, 21% i 45%, w 2006 r.: 85%, 22% i 46%, w 2007 r.: 89%, 39% i 71% (w tej grupie to wzrost aż o 25% w skali tylko jednego roku!), w 2008 r.: 89%, 43% i ponownie 71%, w 2009 r.: 91%, 47% i 66%, w 2010 r.: 91%, 51% (ponad połowa wśród społeczności katolickich mieszkańców Irlandii Północnej) i 60%, a w ostatnim roku badań, tj. 2012, odpowiednio: 86%, 42% i 65%²².

²¹ M. Katana, *Wielka Brytania jako region pogranicza. Tożsamości i artykulacja interesów politycznych*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, nr 1, s. 98, 99 (tabela nr 5); artykuł pobrany ze strony internetowej: www.pogranicze.uni.opole.pl/biblioteka/docs/nr1/katana_nr1.pdf [dostęp: 11.1.2014].

²² Ibidem, s. 102 (tabela nr 10).

Pozostając w kręgu identyfikacji narodowościowych w Ulsterze, należy wspomnieć o obliczanej na 100 tys. osób społeczności Szkotów w tym regionie (*Ulster Scots*), szczególnie na północy hrabstwa Antrim, w paśmie od Ballymena do Ballymoney. W 1999 r. rząd brytyjski wyraził wolę podpisania, opracowanej w ramach Rady Europy, Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych właśnie w kontekście uznania aspiracji tej społeczności do zachowania i rozwoju jej tożsamości. W 1999 r. we wschodnim Belfaście pojawiły się nawet niektóre oznaczenia ulic w tym dialekcie, co wywołało protesty. Jednym z naukowych badaczy tej mowy jest w Ulsterze profesor John Kirk na Uniwersytecie Królowej w Belfaście. Od lat funkcjonuje Rada Dziedzictwa Ulsterskich Szkotów, a także współorganizująca różne przedsięwzięcia kulturalno-artystyczne Agencja Ulsterskich Szkotów²³.

Wspomniany wyżej dialekt ulsterskich Szkotów nazywa się *ullans* i w pewnym momencie kwestia jego ochrony była przedmiotem rozmów związanych z przygotowywanym w 1998 r. porozumieniem o całościowej regulacji konfliktu w Irlandii Północnej, wiodącym do zawarcia *Belfast Agreement* (Porozumienia z Belfastu nazywanego przede wszystkim Porozumieniem Wielkopiątkowym), o której to kwestii wzmiankuje w swoich wspomnieniach brytyjski premier w latach 1997-2007 Tony Blair²⁴.

1.2. Istota konfliktu

Stefan Wolff – badacz z angielskiego Keele University, charakteryzując konflikt w Irlandii Północnej, dostrzega jego pięć głównych wymiarów. Po pierwsze, jest to konflikt pomiędzy dwoma społecznościami, a po drugie – to konflikt między nacjonalistyczną społecznością a państwem brytyjskim, po trzecie – między unionistami dążącymi do zachowania więzów ustrojowych z koroną brytyjską a państwem irlandzkim (Republiką Irlandii), po czwarte – to ciągle nierozwiązany konflikt terytorialny między UK z jednej a Republiką Irlandii z drugiej strony i wreszcie po piąte – to niskiej częstotliwości spór między unionistyczną (lojalistyczną) wspólnotą mieszkańców z jednej strony a państwem brytyjskim z drugiej. Uogólniając, autor ten definiuje ów konflikt jako „etnopolityczno-secesjonistyczny o międzypaństwowym wymiarze z kwestią mniejszościową” w roli głównej²⁵.

²³ S. McKay, *Northern...*, op. cit., s. 248-249. Zob. też stronę internetową Agencji Ulsterskich Szkotów: www.ulsterscotsagency.com.

²⁴ T. Blair, *Podróż*, tłum. Z. Szachnowska-Olesiejuk, M. Fabin, Katowice 2011, s. 251.

²⁵ S. Wolff, *Der Nordirlandkonflikt: Minderheitenschutz durch demokratische Institutionen und Volksabstimmungen ?* [w:] H.-J. Heintze (Hg.), *Moderner Minderheitenschutz. Rechtliche oder politische Absicherung?*, Bonn 1998, s. 196, 198. Na temat istoty rzeczoności konfliktu por. też.: J. Stefanowicz, *Bunt mniejszości. Współczesne separatyzmy narodowe*, Warszawa 1997, s. 136-153.

Po jednej stronie są proirlandzcy nacjonaści – republikanie katolicy ze swoimi organizacjami politycznymi, w tym dominującą do lat siedemdziesiątych XX wieku Partią Nacjonalistyczną, potem SDLP, a obecnie Sinn Fein (będącą niegdyś polityczną przybudówką terrorystycznej IRA)²⁶, a także organizacjami terrorystycznymi w rodzaju IRA czy INLA, zaś po drugiej stronie znajdują się probrytyjscy protestanccy zwolennicy utrzymania unii (stąd: unioniści) Ulsteru z UK, nazywani też lojalistami, ze swoimi partiami, przede wszystkim UUP (nazywaną niegdyś Oficjalną Partią Unionistyczną), a dzisiaj przede wszystkim DUP, a także pomniejszymi ugrupowaniami oraz organizacjami terrorystycznymi w rodzaju UVF, UDA, Wojowników o Wolność Ulsteru (UFF), tudzież Lojalistycznej Siły Ulsteru (LVF)²⁷.

Marzena Wróbel zaznacza, iż stosowana w tym konflikcie powszechnie nazwa „protestanci” na określenie jednej z jego stron jest stosowana w szerszym znaczeniu, dla oznaczenia pozostania tej ziemi w granicach UK. Z kolei nazwa „unioniści” to także nawiązanie do tradycji zwolenników unii brytyjsko-irlandzkiej z roku 1801, a miano „lojalistów” ma oddawać ich postawę wobec UK i korony. Nazwa „katolicy” również cechuje się umownością, gdyż nie chodzi tylko o chrześcijan tego wyznania, a o irlandzkich nacjonalistów, pragnących zjednoczenia obu podzielonych części Irlandii i zarazem zwolenników republikanizmu w Ulsterze²⁸.

Wspomniany wyżej S. Bruce stwierdził, iż protestanci w Irlandii Północnej znajdują się w uzasadnionym historycznie konflikcie o charakterze religijno-etnicznym z tamtejszymi katolikami od momentu ich osiedlenia się w Irlandii, czyli od ponad 300 lat. W jego opinii urodzić się jako protestant oznacza znalezienie się w jednym konkretnym obozie na historycznym polu bitwy, a dopóki sprawa suwerenności tej ziemi nie zostanie rozwiązana, dopóty tożsamość religijna oraz etniczna pozostaną ze sobą w ścisłym związku. Można wyrzec się jednej z nich, jedynie wyrzekając się drugiej i płacąc za to wysoką cenę, nawet własnego życia²⁹. Rzecz jasna, można dyskutować na temat determinizmu zawartego w powyższej opinii, dzięki funkcjonowaniu nawet w najtrudniejszym okresie „Kłopotów” osób i instytucji łamiących te swoiste trybalistyczne bariery.

Bartosz Bolechów zaznacza, że chociaż religia sama w sobie nie pełni roli inspiracyjnej dla aktów przemocy w takim wymiarze, z jakim spotykamy się w przypadku wielu innych konfliktów związanych z terroryzmem, to odgrywa ona rolę

²⁶ Tak jak w przypadku terrorystów baskijskich spod znaku ETA w Hiszpanii ich przybudówką partyjną była organizacja Herri Batasuna.

²⁷ S. Wolff, *Der Nordirlandkonflikt...*, op. cit., s. 202-204.

²⁸ M. Wróbel, *Proces pokojowy w Irlandii Północnej w latach 90-tych i perspektywy uregulowania konfliktu*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2004, nr 2, s. 113.

²⁹ S. Bruce, *Fundamentalizm*, tłum. S. Królak, Warszawa 2006, s. 105-106.

czynnika mobilizującego obie strony i integrującego je. Jest zarazem dodatkowym elementem różnicującym, który wyznacza tożsamość oraz zapatrywania o charakterze politycznym³⁰. Pogląd tego badacza można też odnieść do innych współczesnych konfliktów europejskich, mając na uwadze przede wszystkim Bośnię i Hercegowinę lat 1991-1995, ale też i w dzisiejszej chwili. Stwierdzenie to jest też adekwatne dla oddania istoty sporów grecko-tureckich dotyczących Cypru.

Odnosząc się do swoistej psychologii konfliktu północnoirlandzkiego, były premier brytyjski Tony Blair wyraził w swoich wspomnieniach sąd o związanej z tym naiwności, że którakolwiek ze stron sporu może wyjść z niego jako zwycięzca. Z jednej strony członkowie IRA łudzili się, że dumni Brytyjczycy dadzą się „przy pomocy” bomb wypędzić z Ulsteru, z drugiej władze UK w Londynie uważały, że irlandzki ruch nacjonalistyczny można opanować bez gruntownej zmiany w sposobie traktowania przez państwo katolickie ludności w Irlandii i wreszcie z trzeciej strony – unioniści twierdzili, że nie istnieje potrzeba dzielenia się władzą z katolickimi obywatelami UK na terytorium Irlandii Północnej. Irracjonalność wyparła rozsądek w tym konflikcie i zdominowała wzajemne relacje. Szeregi tych, którzy nie kierowali się nienawiścią, a byli nastawieni pokojowo, topniały, gdyż ich postawa była uznawana przez pozostałych członków ich własnych społeczności za nierealistyczną, a nawet niepatriotyczną. Z upływem czasu grupa radykalna, kierująca się nieracjonalnymi pobudkami, niejako pochłania osoby umiarkowane i zamyka je w obrębie własnych urojeń. Blair dodawał, że wokół tego konfliktu wytworzyła się cała odrębna kultura. Jedną i drugą stronę nie różnił wyłącznie spór natury politycznej, tudzież religijnej. Obie strony miały bowiem też swoją muzykę, odrębny sposób mówienia, odrębną postawę i odrębną naturę. Choć obowiązywała linia podziału na katolików i protestantów, to miało to konsekwencje ogólnokulturowe, a nie wyłącznie konfesyjne³¹.

W swojej książce – reportażu o współczesnej Irlandii Północnej, ze szczególnym uwzględnieniem jej stolicy Belfastu – Aleksandra Łojek zauważa, iż jest to miasto poranione, podzielone murami i ścianami pokoju, oddzielającymi od siebie przedstawicieli obu społeczności, a najdłuższy mur w sercu tego miasta ma pięć kilometrów długości. Spod centrum handlowego stolicy Castle Court jeżdżą tylko taksówki lojalistyczne (prowadzone przez Shankill Taxi Association), a z Upper Queens Road republikańskie (West Belfast Taxi Association). Lokalny oddział BBC ma odgórne instrukcje dotyczące sposobów mówienia o mieście, które unioniści nazywają

³⁰ B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Toruń 2002, s. 220.

³¹ T. Blair, *Podróż*, op. cit., s. 224 i 225.

Londonderry, a republikanie Derry. Kiedy w serwisach informacyjnych wspomina się o nim, to za pierwszym razem używa się pierwszej wspomnianej nazwy, a następnie tej drugiej. Gdy tekst jest dłuższy, to dziennikarz przygotowujący wiadomość musi wymieniać obie te nazwy w taki sposób, by w wymiarze ilościowym występowały po równo. Brytyjczycy nazywają Irlandczyków *Paddies*, a także pogardliwie *Taigs* (katole), *Chucks* (od nazwy taniego obuwia sportowego), *Spongers* (od słowa angielskiego „gąbka”, co ma sugerować zachłanne pobieranie przez nich zasiłków od państwa brytyjskiego), czy też *Fenians* (co dzisiaj oznacza sympatyków IRA). Z kolei Irlandczycy nazywają lojalistów dość neutralnie *Prods* oraz w sposób uwłaczający: *Huns* (Hunowie), *Black* (od nazwy jednej z łóż w ramach Zakonu Orańskiego) oraz *Jaffas* (impotenci – w miejscowym slangu). Te m.in. określenia uznano za przykłady mowy nienawiści w okólniku wydanym przez Służbę Policyjną Irlandii Północnej. Autorka przywołuje też opinię jednego z mieszkańców Ulsteru, który charakteryzując aktualną fazę konfliktu, stwierdził, iż to nie jest pokój, a swoisty kontrakt i coś więcej niż zawieszenie broni z jednej strony, ale z drugiej coś mniej niż pokój³².

W formie trochę anegdotycznej znany socjolog religii Peter Berger ukazuje przykład instrumentalizacji religii chrześcijańskiej w konflikcie północnoirlandzkim:

*(...) ciemną ulicą w Belfaście idzie człowiek, nagle z bramy wyskakuje uzbrojony mężczyzna i przystawia mu pistolet do głowy. – Jesteś protestantem czy katolikiem? – pyta. – Cóż, prawdę mówiąc, jestem ateistą – jękając się, odpowiada przechodzień. – Ach tak – zasepił się napastnik. – Ale czy jesteś protestanckim, czy katolickim ateistą?*³³.

Konflikt północnoirlandzki miał, rzecz jasna, swój wymiar międzynarodowy, np. poprzez wspieranie IRA przez Libię Muammara Kaddafiego czy też finansowanie przez część irlandzkiej diaspory w USA tej organizacji terrorystycznej oraz partii Sinn Fein – jej politycznej przybudówki. ZSRR zaś w swojej zimnowojennej propagandzie antyzachodniej ukazywał ten konflikt jako jeden z przykładów represji brytyjskich kolonizatorów³⁴.

³² A. Łojek, *Belfast: 99 ścian pokoju*, Wołowiec 2015, s. 12, 15, 40-41, 45, 89.

³³ P. Berger, *Sekularyzm w odwrocie*, „Nowa Res Publica” 1998, nr 1, s. 73.

³⁴ P. Bishop, E. Mallie, *The Provisional IRA*, London 1998, s. 460. W kontekście międzynarodowych dymensji „Kłopotów”, w tym bilateralnych relacji brytyjsko-irlandzkich. Zob. S. Klimkiewicz, *Wewnętrzne i międzynarodowe aspekty Irlandii Północnej*, „Przegląd Stosunków Międzynarodowych” 1976, nr 3, s. 7-40 oraz P. O’Farrell, *Ireland’s Question Anglo-Irish Relations 1534-1970*, New York 1971.

1.3. Synteza historyczna konfliktu

W Polsce ukazały się monografie dotyczące historii Irlandii (w tym Irlandii Północnej) w różnych fazach jej dziejów³⁵.

Główna faza protestanckiego osadnictwa na terenie Irlandii miała miejsce w latach 1609-1613³⁶. Po dzień dzisiejszy dla dużej części społeczności protestanckiej Ulsteru symboliczne znaczenie ma klęska katolickiej armii króla Jakuba II poniesiona 11 lipca 1690 r. w bitwie z protestancką armią Wilhelma III Orańskiego nad rzeką Boyne, we wschodniej Irlandii. To zwycięstwo protestantów przesądziło o angielskim panowaniu na terenie całej wyspy³⁷. Do tego sukcesu doszło przy poparciu papieżstwa, które ze względów politycznych opowiedziało się za Wilhelmem – zięciem Jakuba II, obawiając się wzmocnienia wpływów francuskich na kontynencie europejskim w razie zwycięstwa tego drugiego³⁸.

Ta wojna królów – jak bywa nazywana w historiografii – w latach 1689-1691 zakończyła się podpisaniem traktatu w Limerick w 1691 r., w którego artykule pierwszym zawarto gwarancje wolności religijnej dla irlandzkich katolików, jak również bezpieczeństwa osobistego i wolności w innych sferach³⁹.

Już w okresie rządów Oliviera Cromwella w Irlandii miały miejsce prześladowania katolickich właścicieli ziemskich, konfiskowano ich nieruchomości i wysiedlano do ubogich ziem w zachodniej części wyspy, a pozyskaną w ten sposób ziemię przekazywano osadnikom angielskim i szkockim presbiterianom⁴⁰. Katolicyccy dzierżawcy oraz wiejscy najemnicy byli „przedmiotem” wyzysku ekonomicznego ze strony osadników z Anglii i Szkocji, a do tego byli zobowiązani płacić dziesięcinę (czyli 1/10 swoich dochodów) na irlandzki Kościół Anglikański⁴¹. W roku 1654, a więc

³⁵ Spośród nich warto wymienić: D. O’Croinin, *Irlandia średniowieczna (400-1200)*, tłum. J. Szaciłto, Warszawa 2010; J. O’Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, tłum. K. Baczyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Warszawa – Gdańsk 2003; A. Piórko, *Historia Irlandii Północnej*, Toruń 2008. Skondensowany opis dziejów Irlandii Północnej o charakterze słownikowym w języku angielskim odnajdą czytelnicy np. w: I. McLean, A. McMillan, *The Concise Oxford of Politics*, 2nd Edition, Oxford 2003, s. 374-377. Godny polecenia jest leksykon historii brytyjskiej: M. Kamler (red.), *Wielka Brytania*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002 (*PWN Leksykon*) [tu hasła: „Irlandia”, s. 142-145, „Irlandia Północna”, s. 145-146]. Warta rekomendacji jest starannie wydana pod patronatami Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Dublinie oraz Fundacji Kultury Irlandzkiej książka w polskiej oraz angielskiej wersji językowej: A. Kucharski, *Historia Irlandii w źródłach 1155-1998*, Brzezia Łąka 2013.

³⁶ J. Gardiner (ed.), *The Penguin Dictionary of British History*, London 2000, s. 537-538.

³⁷ M. Kamler (red.), *Wielka Brytania*, op. cit., s. 53-54 (hasło „Boyne”). Dokładną genezę tej bitwy, opis jej przebiegu oraz konsekwencje znajdą Czytelnicy w książce: J. Wojtczak, *Boyne 1690*, Warszawa 2008.

³⁸ K. Katzenberger, *Jeśli przychodzisz z Zachodu*, tłum. J. Murczkiewicz, Gdynia 1997, s. 94.

³⁹ Na podstawie tłumaczenia Traktatu z Limerick na język polski zamieszczonego w książce A. Kucharskiego, *Historia Irlandii...*, op. cit., s. 43.

⁴⁰ S. Sagan, *Wstęp*, [w:] *Konstytucja Irlandii*, tłum. S. Grabowska, Warszawa 2006, s. 6.

⁴¹ K. Katzenberger, *Jeśli przychodzisz...*, op. cit., s. 95.

jeszcze przed bitwą nad rzeką Boyne, ustanowiono prawo nakazujące duchownym katolickim opuszczenie Irlandii w ciągu 20 dni – pod karą śmierci. Tym, którzy ukrywaliby księży, grożono publicznie wykonywaną karą chłosty i obcinaniem uszu. Za uczestnictwo w nabożeństwach protestanckich groziły katolikom wysokie grzywny pieniężne. Zalecono deportację dzieci katolickich do Anglii. Na początku XVIII stulecia, łamiąc gwarancje zawarte w traktacie z Limerick, wprowadzono pakiet ustaw karnych. W myśl tych regulacji wyjęci spod prawa zostali wszyscy biskupi katolicki, a wyznawcy należący do Kościoła katolickiego nie mogli zasiadać w parlamencie irlandzkim ani obejmować wyższych stanowisk w administracji i sądach, zezwolono im jedynie na odbywanie praktyki lekarskiej. Księża byli zobowiązani do dawania kaucji finansowej, będącej formą swoistego poręczenia, że nigdy nie wyjadą poza granicę hrabstwa, które zamieszkiwali i że wyłącznie na terenie własnej parafii będą odprawiali msze. Na wieżach kościołów katolickich zabroniono umieszczania krzyży, a także używania dzwonów, ubiorów kapłańskich czy odprawiania nabożeństw na zewnątrz obiektów sakralnych. Za naruszenie tych postanowień groziła kara deportacji. Za porzucenie katolicyzmu przez księdza przewidziano wysokie nagrody finansowe. W roku 1704 władze brytyjskie w Irlandii nakazały zniszczenie wszystkich krzyży i wyobrażeń Marii Panny. Za udział w pielgrzymce wiernych do miejsc poświęconych kultowi świętego Patryka oraz innych świętych groziła kara chłosty. Z kolei prawo z 1703 r. zabraniało katolikom nabywania własności ziemskiej w Irlandii; mogli być wyłącznie dzierżawcami i musieli płacić $\frac{2}{3}$ zysku; rzemieślnik – katolik nie mógł mieć w swoim warsztacie więcej niż dwóch pomocników. Katolikom nie wolno było posiadać koni o wartości przewyższającej 5 funtów⁴². Katolicy nie mogli również wykonywać zawodów prawniczych, nauczać, pobierać edukacji za granicą, dziedziczyć ziemi po zmarłych wyznawcach Kościołów protestanckich i w sposób swobodny uprawiać handlu. Od tego czasu opór przeciwko angielskiej (a od roku 1707 brytyjskiej) kolonizacji Irlandii – jak podkreśla Stanisław Sagan – zaczął pokrywać się z podziałem religijnym i wzmacniał więź Irlandczyków z katolicyzmem⁴³. Dopiero pod koniec XVIII stulecia doszło do złagodzenia praw antykatolickich. W latach 1778-1793 pod wpływem prądów intelektualnych Oświecenia, wybuchu wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych, a później rewolucji francuskiej zostały uchwalone przez parlamenty brytyjski i irlandzki akty ulżenia katolikom (*Catholic Relief Acts*). Katolikom przyznano prawa: do posiadania dóbr ziemskich i rozporządzania nimi (w latach 1778 i 1782), wykonywania zawodu

⁴² J. Jarco, *Wprowadzenie*, [w:] *Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych. Przemówienia i homilie*, tłum. K. Doroszewski, J. Jarco, A. Polkowski, wstęp i diariusz J. Jarco, Warszawa 1981, s. 10-11.

⁴³ S. Sagan, *Wstęp*, op. cit., s. 7.

nauczyciela (1782 r.), zawodu prawnika (1792 r.), publicznego sprawowania kultu (1791 r.) i na terenie Irlandii – głosowania w wyborach do tamtejszego parlamentu oraz piastowania niektórych urzędów (1793 r.). W 1800 r. brytyjski premier William Pitt junior przeprowadził w Westminsterze ustawę (*Act of Union*) o połączeniu Irlandii z Wielką Brytanią w Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii, a zatem ustawę o unii realnej, a nie tylko, jak dotąd, unii personalnej. Akt ten zlikwidował odrębny parlament irlandzki w Dublinie i wprowadził 100 posłów z Irlandii do Izby Gmin oraz 4 biskupów anglikańskich i 28 parów świeckich tej ziemi do Izby Lordów. W. Pitt junior chciał wówczas przeprowadzić pełne równouprawnienie katolików w całym UK, ale wobec sprzeciwu króla Jerzego III nastąpiło to dopiero w roku 1829. Unia brytyjsko-irlandzka weszła w życie 1 stycznia 1801 r. Od roku 1823 irlandzkie Stowarzyszenie Katolickie prowadziło kampanię na rzecz pełnego równouprawnienia katolików w UK. W 1829 r. w obliczu napięć na terenie Irlandii rząd kierowany przez pogromcę Napoleona – księcia Arthura Wellingtona przeprowadził w Westminsterze ustawę o równouprawnieniu katolików (*Catholic Emancipation Act*). Na jej mocy katolicy mogli zasiadać w parlamencie, piastować urzędy publiczne (z wyjątkiem m.in. lorda namiestnika Irlandii, lorda kanclerza), mieli wolność zrzeszania się. Nie mogli (i nie mogą) być monarchami brytyjskimi, następcami tronu, a także małżonkami władców i następców tronu⁴⁴.

Pod koniec XVIII wieku w parlamencie irlandzkim powstało zasługujące na uwagę Stronnictwo Patriotów (*Patriots*), na czele którego stanął prawnik Henry Grattan. W jego skład wchodził protestanci, którzy czuli się Irlandczykami, ale angażowali się na rzecz zmiany położenia ludności katolickiej. Sprzyjało temu poczucie krzywdy, podzielane też przez presbiterian, gdyż byli uznawani za protestanckich dysydentów. Patriotci dążyli do uchylecia tych antykatolickich praw z lat 1695-1727, które poprzez wymóg składania stosownych przysięg zamykały katolikom dostęp do zawodów nawet takich, jak przykładowo drukarz i księgarz. Wawrzyniec Konarski podkreśla, że działalność Patriotów dawała szansę na powstanie narodu irlandzkiego na podstawie wspólnoty praw, ponad podziałami etniczno-religijnymi⁴⁵.

W okresie późniejszym powstawały również organizacje stawiające sobie za cel zniwelowanie barier wyznaniowych w działalności na rzecz Irlandii, a przykładem może być ukonstytuowany w 1791 r. Ruch Zjednoczonych

⁴⁴ M. Kamler (red.), *Wielka Brytania*, op. cit., s. 26, 28 (hasła: „Akt równouprawnienia katolików”, „Akt unii”, „Akty ulżenia katolikom”).

⁴⁵ W. Konarski, *Irlandia Północna: rodowód i ewolucja stosunków międzyetnicznych oraz ustroju politycznego*, [w:] H. Szczerbiński (red.), *Problemy narodowościowe w Europie i ich wpływ na stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2009, s. 228-229.

Irlandczyków, kierowany przez Theobalda Wolfa Tone'a. Ciekawostką podaną przez Witolda Gruszkę jest to, że wśród 73 posłów partii Sinn Fein wybranych do brytyjskiej Izby Gmin w grudniu 1918 r. tylko 3 było katolikami⁴⁶. Jest to w aspekcie historycznym przykład działań protestantów na rzecz niezależności Irlandii od Wielkiej Brytanii.

Przeciwieństwem dążeń do jedności wszystkich Irlandczyków niezależnie od wyznania jest działalność w Irlandii Północnej Organizacji Czeladników Derry (*The Apprentice Boys of Derry*), czerpiącej swoje tradycje z odważnej postawy młodych protestanckich czeladników miasta Derry, którzy przyczynili się do jego utrzymania w trakcie oblężenia przez armię katolickiego króla Jakuba II 12 sierpnia 1689 r., na pamiątkę którego to wydarzenia organizują coroczne triumfalne parady. Organizacją promującą w przeszłości w daleko większym stopniu separatyzm konfesyjny na terenie Ulsteru jest jednak założony w 1795 r. Zakon Orański (*Orange Order*), który stawia sobie za cel zachowanie konstytucji protestanckiej oraz prawa i porządku w kraju, a także obronę interesów brytyjskich władców i ich dziedzictwa tak długo, jak długo będą oni stali na straży uprzywilejowanej pozycji protestantów. Powstał w środowisku głównie chłopskich grup samoobrony złożonych z anglikanów, walczących z ruchem na rzecz równouprawnienia katolików w Irlandii. Został rozwiązany w 1825 r. na podstawie prawa o stowarzyszeniach, ale ponownie rozwinął swoją działalność w roku 1836, mając wówczas 125 tys. członków w Irlandii i 145 tys. w Anglii. *O.O.* sprzeciwił się ustanowieniu autonomicznych rządów na terenie Irlandii (*Home Rule*), głosząc, że w istocie byłyby to rządy papieżstwa (*Home Rule is Rome Rule*), będąc tym samym podporą rządów brytyjskich w Irlandii. Dzisiaj *O.O.* jest zorganizowany na podobieństwo piramidy. Jego członkowie należą do 1400 łóż prywatnych na obszarze Ulsteru, które są zgrupowane w 126 łóż dystryktowych, a następnie w 12 łóż na terenie 6 hrabstw Północnej Irlandii, na szczycie z Wielką Łożą. Członkowie łóż prywatnych spotykają się raz w miesiącu i często jest to połączone z oprawą religijną. Do łóż tego szczebla należą też sprawy finansowe, przyjmowanie nowych członków, organizowanie różnych uroczystości, w tym okolicznościowych parad upamiętniających m.in. bitwę pod Boyne. W łóżach *O.O.* na stole rozłożona jest otwarta Biblia jako źródło wolnej duszy ludzkiej i podstawa protestantyzmu. Na pewien paradoks może jednakże zakrawać organizowanie Zakonu o profilu religijnym na podobieństwo łóż wolnomularskich, które prezentują różny stosunek do chrześcijaństwa. Łoże zrzeszające niegdysiejszych policjantów RUC przybrały nazwę „Rycerstwo Cromwella”. Działa też „młodzieżówka” *O.O.* pod nazwą *Junior Orangemen*, a także organizacja kobieca *Loyal Orange Women*. Pryncypia

⁴⁶ W. Gruszka, „Smaragdy”..., op. cit., s. 15 i 22.

oranżyzmu streszczają się w hasle „protestantyzm i wolność”, jako że *O.O.* to organizacja protestancka tradycji reformowanej. Członek Zakonu powinien kochać Boga, wierzyć w Jezusa Chrystusa, Zbawiciela ludzkości, wierzyć w autorytet Pisma Świętego i czynić z niego zasadę swojej wiary i postępowania w życiu, respektować wolność religijną. Do *O.O.* należą wierni różnych wyznań protestanckich. W Irlandii Północnej są to jednak przede wszystkim anglikanie z Kościoła Irlandii (w tym jeden z biskupów) oraz prezbiterianie (w tym moderator Prezbiteriańskiego Kościoła Irlandii), metodyści (jak niegdyś kaznodzieja i sędzia pokoju John Bryans, będący wielkim mistrzem hrabstwa w loży *O.O.* w Belfaście), a także np. chrześcijanie ewangelikalni. W obu pierwszych wspomnianych wyżej Kościołach toczą się dyskusje na temat skali dopuszczalności ich związków z Zakonem. W jednym z dokumentów Synodu Kościoła Irlandii z 1999 r. skrytykowano „sekciarskie” tendencje występujące w *O.O.* Podkomisja do Spraw Tendencji Sekciarskich zaapelowała do tej organizacji, by ukazała prawdziwie chrześcijański charakter tego ruchu poprzez miłość do Boga, bliźnich oraz podległość Nowemu Testamentowi i niedzielenie ludzi. Również arcybiskup Kościoła Irlandii z siedzibą w Armagh Robin Eames (członek Izby Lordów) wyraził pogląd o politycznym, a nie religijnym charakterze Zakonu. *O.O.* funkcjonują także w innych państwach, przykładowo w Australii, Kanadzie, USA, Anglii, Nowej Zelandii, Szkocji, Irlandii, Togo czy Ghanie. W niektórych krajach *O.O.* zabrania członkom zawierania małżeństw mieszanych wyznaniowo z katolikami. Ale to nie jedyne przejawy antyekumenizmu tej organizacji. Jej członek ma obowiązek energicznego przeciwdziałania szerzeniu „błędnych nauk Kościoła Rzymskiego”, nie może również brać udziału osobiście ani w żaden inny sposób uczestniczyć w „papistycznych” nabożeństwach, co odnosi się też do obowiązku wychowywania dzieci w wierze protestanckiej. W 1962 r. w jednej z łóż dyskutowano kwestię usunięcia z Zakonu Lorda Mayora (burmistrza) Belfastu sir Robina Kinahana za udział w katolickiej mszy pogrzebowej, do czego ostatecznie nie doszło. W 1999 r. za udział we mszy za ofiary zamachu bombowego w sierpniu 1998 r. w Omagh wykluczono z *O.O.* jednego z liderów Ulsterskiej Partii Unionistycznej Denisa Rogana. W kwietniu 2011 r. oranżystowska loża w Belfaście wszczęła postępowanie dyscyplinarne przeciwko swoim członkom, należącym do partii unionistycznych, za to, że wzięli udział w pogrzebie katolickiego oficera ulsterskiej policji Ronana Kerra. W jego pogrzebie w tym samym miesiącu wzięli udział: premier Irlandii Enda Kenny, Gerry Adams, a nawet lider UDA Jackie McDonald. Postępowanie dyscyplinarne oranżystów umorzono w październiku 2011 r. Wspomniane już wyżej doroczne marsze i parady *O.O.* wywoływały w przeszłości szczególnie wiele kontrowersji. Dążenia do ich poprowadzenia przez dzielnice katolickie, pomimo sprzeciwu mieszkańców, okazały się być

trampoliną w politycznej karierze niektórych lojalistów, takich jak np. David Trimble, który „wylansował się” na obronie prawa oranżystów do marszów przez katolickie dzielnice (konkretnie przez Garvagh Road) miasta będącego – jak to ujął Jonathan Powell – „Watykanem oranżyzmu”, czyli Portadown. W 1995 r. Susan McKay określiła to miasto mianem „Mekki” oranżyzmu. Rok później Trimble był już liderem UUP. Żyje tam ok. 8 tys. katolików na 24 tys. mieszkańców ogółem. Tu znajduje się łoża numer 10.0. Aby zapobiec zamieszkom w pobliskiej wiosce Drumcree, zamieszkałej głównie przez katolików oraz w samym Portadown, ale też w Ardoyne i w innych miejscach Ulsteru, rząd brytyjski powołał pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku specjalną Komisję do Spraw Marszów, która rokrocznie, na drodze kompromisów oranżystów z katolickimi mieszkańcami miejscowości oraz służbami policyjnymi ma wytyczać ich trasy. Sytuację w Portadown przez długie lata podgrzewały też bojkoty młodych katolików napadających na nieliczne domostwa protestantów. Zakon przez długie lata był w Irlandii Północnej podporą UUP, dostarczając gotową logistyczną strukturę dla działalności partyjnej, w tym poparcie różnych warstw społecznych. Istniały ścisłe powiązania finansowe, personalne i organizacyjne na linii *O.O.* – UUP. Np. w 1954 r. Wielkim Mistrzem Zakonu został były premier Ulsteru John Andrews, poza tym wszyscy tamtejsi premierzy od 1926 do 1972 r. należeli do *O.O.*, także większość ministrów, podobnie jak 90% posłów i lordów w Westminsterze z ramienia tej partii. Te i inne powiązania dawały asumpt do określania Irlandii Północnej mianem *Orange State*, a zatem państwa nie tyle „pomarańczowego”, co oranżystowskiego. Już w połowie lat dwudziestych XX wieku Wielka Łoża Oranżystowska Hrabstwa w Belfaście rozwinęła, wspólnie z innymi łożami, akcję zablokowania inicjatywy ulsterskiego ministra edukacji Lorda Londonderry and Charlemont uchwalenia ustawy oświatowej przewidującej bardziej świeckie i ponadkonfesyjne rozwiązania w miejscowym systemie edukacyjnym, wobec czego solidarnie zaprotestowały też Kościoły protestanckie, które utworzyły doraźny Zjednoczony Komitet Oświatowy Kościołów Protestanckich, któremu przewodniczył moderator Kościoła Prezbiteriańskiego⁴⁷.

⁴⁷ Charakterystyki najważniejszych aspektów działalności *O.O.* dokonano w oparciu o następujące źródła: P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 10, 38, 63; S. Bruce, *Paisley...*, op. cit., s. 194, 197; P. Dixon, E. O’Kane, *Northern Ireland Since 1969*, Harlow 2011, s. 155; J. Gardiner (ed.), *The Penguin Dictionary...*, op. cit., s. 505; W. Gruszka, „*Szmaragdy*...”, op. cit., s. 16, 20, 49; F.C. Schilling, *Lokaltermin...*, op. cit., s. 81, 83, 84-85, 90; S. McKay, *Northern Protestants...*, op. cit., s. 137, 340-341; D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense of the Troubles. A History of the Northern Ireland Conflict*, London 2012, s. 350, 370, 377; F. Millar, *David Trimble: the Price of Peace*, Dublin 2008, s. 15; J. Powell, *Great Hatred, little Room. Making Peace in Northern Ireland*, London 2009, s. 120-121, 122; T. Sotowska, *Nadzieja z popiołów. Religia i polityka w Irlandii Północnej*, „Trzecie Tysiąclecie. Biuletyn poświęcony przygotowaniom do obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku Pańskiego 2000” 1999, nr 3-4, s. 104.

Dlaczego powyżej dokonano przedstawienia działalności tej organizacji protestanckiej w kontekście historycznym? Dlatego że od momentu swojego powstania aż do czasów współczesnych Zakon kontestował różnorodne inicjatywy służące pokojowi katolicko-protestanckiemu, wywierając swoim antyekumenicznym profilem bezpośredni wpływ na lojalistycznych decydentów politycznych w Ulsterze. Bez jego roli nie sposób mówić i pisać o współczesności jako konsekwencji bolesnej przeszłości w Irlandii Północnej.

Trzeba wspomnieć o tragedii Wielkiego Głodu w Irlandii w latach 1845-1849, spowodowanej zarazą ziemniaczaną, wskutek której ludność wyspy z powodu zgonów i masowych emigracji zmniejszyła się z 8,2 do 6,5 mln⁴⁸.

W drugiej połowie XIX wieku irlandzki protestant Charles Stewart Parnell stanął na czele ruchu na rzecz ustanowienia autonomii dla wyspy w ramach UK (czyli rządów krajowych – *Home Rule*); miało to miejsce w 1877 r. Z dużym zaangażowaniem zabiegał on i stronnictwo irlandzkie w brytyjskiej Izbie Gmin o tę zmianę. Niestety, popierana przez liberałów Williama Gladstone'a sprawa autonomii została zablokowana przez konserwatystów⁴⁹.

W kwietniowy poniedziałek wielkanocny 1916 r. wybuchło w Dublinie powstanie, krwawo stłumione przez Brytyjczyków; rozstrzelano 14 jego przywódców⁵⁰. W jego trakcie rząd tymczasowy Republiki Irlandzkiej ogłosił Proklamację Republiki, w której zawarto zagwarantowanie religijnej i obywatelskiej wolności, równości praw i możliwości dla wszystkich obywateli, dążąc do zniwelowania różnic dzielących mniejszość od większości, zarazem powierzając dzieło Republiki opiece Boga wraz z modlitwami o jej zwycięstwo w walce zbrojnej⁵¹.

W kontekście tego samego 1916 roku należy wspomnieć o walkach Irlandczyków na frontach I wojny światowej (m.in. w tragicznej bitwie pod Sommą), którzy w armii imperialnej walczyli wraz z innymi poddanymi króla (i cesarza Indii razem).

Na początku 1919 r. powstała, kierująca walką zbrojną z Brytyjczykami, Irlandzka Armia Republikańska (IRA), której pierwszym dowódcą był Michael Collins⁵². Gdy IRA przekształciła się w organizację terrorystyczną, jej dowódcy opracowali

⁴⁸ M. Kamler (red.), *Wielka Brytania*, op. cit., s. 143 (hasło „Irlandia”).

⁴⁹ „Charles Stewart Parnell” – hasło pobrane ze strony: <https://www.britannica.com/biography/Charles-Stewart-Parnell> [dostęp: 29.12.2017] z ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Godna uwagi jest zbeletryzowana biografia tej ważnej w irlandzkiej historii postaci: G. Bidwell, *Niekoronowany król Irlandii: życiorys Karola Stewarta Parnella*, Katowice 1975, podobnie jak monografia: C. Lusiński, *Parnell: droga Irlandczyków do demokracji parlamentarnej*, Warszawa 1999.

⁵⁰ W. Gruszka, „Smaragdy”..., op. cit., s. 21, 22.

⁵¹ A. Kucharski, *Historia Irlandii...*, op. cit., s. 57, 58.

⁵² W. Gruszka, op. cit., s. 23.

materiały treningowe pod nazwą „Zielona Księga”, zawierające opis celów, strategii i taktyki walki z Brytyjczykami, wiążące dla każdego z członków. Jedną z żelaznych zasad jest milczenie pod groźbą kary śmierci o swojej przynależności do IRA⁵³.

11 lipca 1920 r. zawarty został rozejm i przystąpiono do rokowań. 22 grudnia 1920 r. przedstawiono w Izbie Gmin projekt ustawy o administracji Irlandii, która po uchwaleniu weszła w życie 3 maja 1921 r. Ustawa ta była traktowana na Północy jako akt konstytucyjny. Na jej podstawie 26 hrabstwom na Południu przyznano autonomię z parlamentem w Dublinie (i z pewnymi materiałami zastrzeżonymi dla Westminsteru – zgodnie z zasadą suwerenności parlamentu, w tym: polityką zagraniczną, obronnością, finansami, pocztą i komunikacją), a dla sześciu hrabstw Irlandii Północnej przewidziano powołanie parlamentu w Belfaście. W ustawie tej zabroniono dyskryminacji ze względu na wyznawaną religię. Stała się ona podstawą władzy sprawowanej przez parlament północnoirlandzki – Stormont. Nie została natomiast zaakceptowana przez 26 hrabstw Południa, gdyż dokonywała (trwającego do dziś) podziału Irlandii. Rokowania brytyjsko-irlandzkie zakończyły się 6 grudnia 1921 r. podpisaniem „artykułów układu”. Na tej podstawie z końcem 1921 r. powstało Wolne Państwo Irlandzkie (*Free Irish State*), złożone z 26 hrabstw południowych, o statusie dominium brytyjskiego⁵⁴. Określenie „dominium” zostało użyte pierwotnie (w 1867 r.) wobec Kanady, a stosowano je wobec byłych kolonii brytyjskich, które uzyskawszy autonomię z własnym rządem i parlamentem, wchodziły nadal w skład Imperium Brytyjskiego i dla których monarcha brytyjski reprezentowany przez gubernatora generalnego był głową państwa. Od 1926 r. status dominium oznaczał prawie całkowitą niezależność polityczno-prawną od dawnej metropolii, potwierdzoną na Konferencji Imperialnej w 1931 r. w Londynie, w formie Statutu Westminsterskiego, a także członkostwo w Brytyjskiej Wspólnocie Narodów⁵⁵.

W Wolnym Państwie Irlandzkim nie wszyscy pogodzili się z postanowieniami traktatu brytyjsko-irlandzkiego z 6 grudnia 1921 r., m.in. ze względu na zapis o utrzymaniu pięciu brytyjskich baz wojskowych na terytorium Irlandii (Południowej). Doprowadziło to do wojny domowej w latach 1922-1923.

Jak podkreśla John O’Beirne Ranelagh, Irlandia Północna z sześcioma wchodzącymi w jej skład hrabstwami, zajmowała powierzchnię mniejszą od angielskiego Yorkshire. Jej pierwszym premierem został w roku 1921 przywódca unionistów sir James Craig⁵⁶.

⁵³ A. Łojek, *Belfast...*, op. cit., s. 48 (wraz z treścią przypisu nr 1).

⁵⁴ W. Gruszka, op. cit., s. 23, 24-25.

⁵⁵ M. Kamler (red.), *Wielka Brytania...*, op. cit., s. 96 (hasło „dominium”).

⁵⁶ J. O’Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, op. cit., s. 243, 244.

W traktacie brytyjsko-irlandzkim z 1921 r. zostały umiejscowione ważne, a zarazem reprezentatywne dla ładu wersalskiego w Europie (w ramach tzw. traktatów mniejszościowych), gwarancje dla funkcjonowania w Wolnym Państwie Irlandzkim szkół prowadzonych przez Kościoły mniejszościowe, m.in. anglikańskie, prezbiteriańskie, metodystyczne, tudzież przez baptystyczne instytucje edukacyjne⁵⁷.

W 1922 r. została uchwalona ustawa o utworzeniu Królewskiej Policji Ulsterskiej (*Royal Ulster Constabulary*), która zastąpiła Królewską Policję Irlandzką ustanowioną w 1836 r. Była to służba, na czele której stał Inspektor Generalny, odpowiedzialny przed ministrem spraw wewnętrznych. Odgórnie $\frac{1}{3}$ miejsc etatowych w ramach RUC przeznaczono dla ulsterskich katolików, aczkolwiek do 1969 r. udało się w tej formacji zatrudnić tylko 11% funkcjonariuszy – katolików. Ich wstąpienie w jej szeregi łączyło się z ostracyzmem w obrębie tej społeczności, gdyż tę w swojej istocie formację bardziej militarnej natury kojarzono ze służeniem interesom lojalistów. Zaiste, w latach dwudziestych XX w. pierwszy ulsterski minister spraw wewnętrznych R. Dawson Bates założył w 1923 r. w ramach RUC Lożę Orańską (Lożę Roberta Peela)⁵⁸.

W tym samym roku co RUC, w celu obrony związków konstytucyjnych Ulsteru z koroną brytyjską, powołano w Irlandii Północnej specjalne oddziały policyjne, złożone wyłącznie z zaufanych lojalistów, pod nazwą Ulsterskiej Policji Specjalnej, bardziej znanej jako: B-Specials⁵⁹.

Wspomnieć należy o dysproporcjach gospodarczych po podziale Irlandii w latach 1921-1922. Otóż, np. przemysł okrętowy i przemysł włókienniczy były skoncentrowane w północno-wschodniej części wyspy i stanowiły aż $\frac{3}{4}$ całości potencjału przemysłowego Szmaragdowej Wyspy, przede wszystkim w samym Belfaście (w którym po podziale mieszka około $\frac{1}{4}$ katolików Irlandii Północnej). Te różnice pogłębiły się w latach 1932-1935 wskutek wojny „ekonomicznej” Północ – Południe. II wojna światowa dodatkowo wzmocniła status Belfastu,

⁵⁷ A. Scolnicov, *The Right to Religious Freedom in International Law: between Group Rights and Individual Rights*, London – New York 2011, s. 166. Autor podaje również przykład dotyczący Traktatu Mniejszościowego między Głównymi Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi a Polską z 1919 r., w kontekście rozwoju ochrony praw edukacyjnych mniejszości religijnych w danym państwie, koncyptowanych ówczesnie, w systemie ochrony praw człowieka Ligi Narodów, jako praw grupowych, a od Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ z 1948 r. jako praw indywidualnych, ale niewyabstrahowanych z konkretnej przynależności do grupy mniejszościowej przez konkretną jednostkę – podmiot chroniony. Dotyczyło to i nadal dotyczy nie tylko ochrony praw edukacyjnych, praw do praktykowania swojej religii, ale też np. aktywności charytatywnej podmiotów indywidualnych i zbiorowych. Autor przytacza też informację o orzeczeniu Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej z okresu międzywojennego w sprawie konieczności ochrony przez Królestwo Albanii prywatnych szkół mniejszościowych, gdyż ustanowiony przez jej władze zakaz ich działalności stał w sprzeczności z zawartymi w jej ówczesnej konstytucji gwarancjami działalności dla mniejszości religijnych i językowych.

⁵⁸ P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 26-27.

⁵⁹ J. Gardiner (ed.), *The Penguin Dictionary...*, op. cit., s. 54 (hasło „B-Specials”).

w którego stoczni wyprodukowano ponad 170 okrętów wojennych. Sam „Ike”, czyli gen. Dwight Eisenhower, stwierdził, że bez Irlandii Północnej nie wyobrażał sobie koncentracji sił amerykańskich przed D-Day, czyli operacją lądowania w Normandii. W czasie bitwy o Atlantyk to w Belfaście oraz Londonderry ulokowano kluczowe bazy morskie i lotnicze⁶⁰.

Skoro tłem i to niezwykle istotnym rzeźbionego konfliktu są problemy religijne, należy przyjrzeć się również kwestii sformułowań konfesyjnych w konstytucjach Irlandii z 1922 r. i 1937 r., gdyż są one istotne w kontekście tożsamości kulturowej Irlandczyków, ale są – co oczywiste – przedmiotem zainteresowania protestantów różnych wyznań z Republiki i Ulsteru. To ważne także w kontekście uwarunkowań historycznych, o których mowa w niniejszym rozdziale.

Pod wpływem brytyjskiej myśli liberalnej Konstytucja Wolnego Państwa Irlandzkiego z 1922 r. była świecka; nie istniał związek między państwem a Kościołem, biskupi i księża nie zasiadali w parlamencie ani w rządzie i żaden z polityków nie nazywał wówczas tego państwa katolickim. Oficjalnie – jak odnotowuje John Cooney – rządy krajowe nie oznaczały rządów Rzymu⁶¹.

Art. 8 tej konstytucji dotyczący zagadnień wyznaniowych przyjął brzmienie:

Wolność sumienia, zawodu i praktyk religijnych jest, podlegając jednak porządkowi publicznemu i moralności, zagwarantowana każdemu obywatelowi. Nie może być ustanowione prawo zarówno bezpośrednio czy też pośrednio narzucające jakąkolwiek religię, czy zakazujące lub ograniczające wolność praktykowania, bądź dające jakimkolwiek uprzywilejowaniem, czy też dyskryminujące ze względu na wierzenia religijne lub status religijny, ani też odmawiające jakiegokolwiek dziecku prawa do uczęszczania do szkoły utrzymywanej publicznie bez pobierania nauki religii w szkole, bądź dokonujące jakiegokolwiek dyskryminacji w udzielaniu pomocy państwowej pomiędzy szkołami będącymi pod zarządem różnych wyznań, ani też pozbawiające którekolwiek wyznanie religijne lub instytucję edukacyjną jakiegokolwiek części jej własności, za wyjątkiem celów związanych z drogami, kolejką, oświetleniem, robotami wodnymi lub melioracyjnymi lub innymi pracami użyteczności publicznej bądź dla celów wypłaty odszkodowania⁶².

⁶⁰ J. O’Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, op. cit., s. 250-251. W stoczni Harland and Wolf w Belfaście zbudowano też słynnego „Titanica”. Dopiero w latach siedemdziesiątych XX wieku władze brytyjskie w celu poprawy sytuacji na lokalnym północnoirlandzkim rynku pracy przyznały tej stoczni dotację oraz stworzyły Fundusz Rozwoju Przemysłu Irlandii Północnej. Zob. S. Klimkiewicz, *Terroryzm polityczny w Irlandii Północnej*, [w:] J. Muszyński, *Terroryzm polityczny*, Warszawa 1981, s. 271.

⁶¹ J. Cooney, *The Crozier & the Dail: Church & State 1922-1986*, Dublin 1986, s. 11.

⁶² A. Kucharski, *Historia Irlandii...*, op. cit., s. 63 i 65.

W konstytucji tej rotę ślubowań miały charakter świecki⁶³. Zwraca uwagę brak w tej ustawie zasadniczej regulacji instytucjonalnych stosunków między państwem a Kościołem.

John Cooney zwraca uwagę, iż w 1923 r. zaczął się pozakonstytucyjny proces katolicyzacji państwa irlandzkiego. W tym to roku uchwalono ustawę o cenzurze filmów, a w 1924 oraz 1927 r. pod wpływem głosu biskupów przyjęto prawa ograniczające sprzedaż i wyrób mocnych alkoholi. W 1929 r. na podstawie ustawy o cenzurze publikacji ustanowiono komitet pięciu cenzorów z udziałem księdza, trzech osób świeckich i jednej osoby reprezentującej środowiska protestanckie. Politycy irlandzcy wszystkich znaczących opcji (łącznie z socjaldemokratyczną Partią Pracy) opowiadali się za utrzymaniem zakazu rozwodów, cenzury filmów i publikacji, kontrolą funkcjonowania sal do tańca, zakazem stosowania środków antykoncepcyjnych, także – co przeprowadził rząd Éamona de Valery – zakazem ich sprzedaży i importu⁶⁴.

Przyjęta w referendum 1 lipca 1937 r. konstytucja Irlandii – po dzień dzisiejszy obowiązująca z poprawkami wprowadzonymi z biegiem lat – zbudowana jest na innych fundamentach aksjologicznych. Rozpoczyna się od inwokacji umiejscowionej w jej preambule:

W imię Najświętszej Trójcy, od Której pochodzi wszelka władza i do Której, jako naszego ostatecznego końca, wszystkie działania ludzkie i państwowe muszą być odnoszone, My naród Irlandii, pokornie uznając wszystkie nasze obowiązki względem naszego Pana, Jezusa Chrystusa, Który wspierał naszych ojców przez wieki próby (...).

W preambule wśród wartości konstytuujących irlandzką wspólnotę państwową wskazano m.in. ważne również w nauczaniu Kościoła katolickiego wartości: dobro wspólne, sprawiedliwość, miłosierdzie, godność jednostki⁶⁵.

Art. 41 poświęcony jest rodzinie, a w ustępie 2 tego artykułu znajdowało się jeszcze nieco ponad 20 lat temu zdanie:

Nie będzie uchwalonego prawa umożliwiającego udzielenie pozwolenia na rozwiązanie związku małżeńskiego⁶⁶.

Art. 44 odnosi(ł) się do instytucjonalnych aspektów relacji: państwo – Kościół, a w nim do 1973 r. w ustępach 1-3 można było odnaleźć poniższe sformułowania:

⁶³ Por. ibidem, s. 67.

⁶⁴ J. Cooney, *The Crozier...*, op. cit., s. 19.

⁶⁵ A. Kucharski, op. cit., s. 69.

⁶⁶ Ibidem, s. 73.

1. Państwo uznaje, że hołd kultu publicznego należy się Bogu Wszchemogącemu. Będzie utrzymywać w szacunku Jego imię oraz będzie respektować i szanować religię.
2. Państwo uznaje specjalną pozycję Świętego Apostolskiego Kościoła rzymsko-katolickiego jako strażnika wiary wyznawanej przez zdecydowaną większość swych obywateli.
3. Państwo uznaje również Kościół Irlandii, Kościół Prezbiteriański w Irlandii, Kościół Metodystyczny w Irlandii, Religijne Towarzystwo Przyjaciół w Irlandii, a także Kongregację Żydowską i inne wyznania religijne istniejące w Irlandii w czasie wprowadzania w życie niniejszej Konstytucji (...)⁶⁷.

Z innych dotąd obowiązujących sformułowań odnoszących się do kwestii religijnych można wskazać też na zawarty w art. 40 ust. 6 pkt 1 litera i zakaz publikowania i wyrażania treści bluźnierczych, które są penalizowane. Z kolei w art. 42 ust. 4 państwo m.in. respektuje prawa rodziców, szczególnie w kwestii kształtowania religijnego i moralnego swoich dzieci. W art. 6 ust. 1 stwierdza się, że wszelka władza państwowa, ustawodawcza i sędownicza pochodzi – w imię Boga – od narodu. W art. 12 ust. 8 konstytucji podkreślono religijny charakter przysięgi, jaką składa Prezydent Republiki Irlandii. Po końcowym art. 50 konstytucja zwieńczona jest sformułowaniem: *Na Chwałę Pana Boga i Honor Irlandii*⁶⁸.

Funkcjonujący do 1997 r. zakaz rozwodów w Republice Irlandii miał charakter dyskryminujący bezpośrednio członków Kościołów protestanckich, dla których małżeństwo nie jest sakramentem i choć ze swej istoty ma być trwałe, to w pewnych ściśle określonych sytuacjach (np. tzw. przywilej Pawłowy) może być rozwiązane przez rozwód. Do 1973 r. trudno byłoby mówić o zasadzie równouprawnienia konfesji w państwie wyznaniowym, jakim była Irlandia. Wątpliwości zasadniczej natury wywoływał zamknięty krąg uznanych oficjalnie przez państwo związków wyznaniowych, skoro dotyczył tylko wyznań wymienionych w tekście konstytucji, choć prawo nie zamykało drogi do uznania nowo powstających wspólnot religijnych.

W trakcie konsultacji związanych z powstawaniem ustawy zasadniczej Irlandii z 1937 r. É. de Valera, będący ówczesnie premierem, miał zapewniać arcybiskupa Dublina z anglikańskiego Kościoła Irlandii George'a Allana Gregga, że zwrot o uznaniu przez państwo specjalnej pozycji Kościoła katolickiego ma charakter opisu rzeczywistości, ale nie będzie związany ze szczególnymi przywilejami natury prawnej⁶⁹. Późniejsza rzeczywistość nie potwierdziła zapewnienia É. de Valery.

⁶⁷ Ibidem, s. 73, 75.

⁶⁸ *Konstytucja Irlandii*, op. cit., s. 35, 39, 74, 76, 81.

⁶⁹ J. Cooney, *The Crozier...*, op. cit., s. 20. Katolicki prymas Irlandii kard. MacRory stwierdził w 1931 r. w „Irish Times”, że Kościół protestancki w Irlandii nie jest częścią Kościoła Chrystusowego; zob. J. O'Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, op. cit., s. 250.

Tymczasem w Irlandii Północnej jej wspomniany wyżej pierwszy premier J. Craig w sposób dosadny wyraził, dla kogo jest rząd, którym kierował oraz parlament tego regionu UK. Stwierdził, iż w Ulsterze musi funkcjonować „protestancki parlament dla protestanckiego narodu”, zawsze podkreślając swoje związki z Zakonem Orańskim. Do 1926 r. społeczność katolicka bojkotowała parlament tej prowincji, protestując przeciwko systemowej jej dyskryminacji⁷⁰.

Późniejszy drugi premier Irlandii Północnej Basil Brooke „chwalił się” w 1933 r., że w przeciwieństwie do wielu unionistów on nie zatrudnia ani jednego katolika, choć po latach okazało się, iż kucharz w jego posiadłości był wyznania katolickiego⁷¹. Tenże Brooke jako minister rolnictwa Ulsteru „dał przykład” innym właścicielom ziemskim na terenie prowincji, zwalniając ze swojego majątku 125 katolickich robotników. John Miller Andrews, premier Ulsteru w latach 1940-1943, również w 1933 r. przeanalizował zatrudnienie portierów w nowo otwartym gmachu północnoirlandzkiego parlamentu w Stormont pod Belfastem i zawyrokował, iż jest tam 30 protestantów oraz 1 katolik, ale jest on tam tymczasowo⁷².

Po powstaniu Irlandii Północnej dyskryminacja katolików dotyczyła zatrudnienia, kwestii mieszkaniowych, dostępu do służby publicznej, majstrowania przy ustalaniu granic okręgów wyborczych. Nie dotyczyła wolności religijnej, czyli także prowadzenia różnych form aktywności pozakościelnej, np. prowadzenia szkół, szpitali czy wydawania książek i prasy. Dotyczyło to również wolności słowa w zakresie krytyki unionistycznego rządu przez nacjonalistyczną gazetę „Irish News”, czytaną głównie w Belfaście, która przez dekady odmawiała w swojej polityce redakcyjnej stosowania określenia „Irlandia Północna”, posługując się terminem „państwo sześciu hrabstw”⁷³.

W południowej Irlandii 1 lipca 1937 r. została uchwalona nowa konstytucja. Rok później rząd É. de Valery wymógł na Brytyjczykach opuszczenie przez nich wszystkich pięciu baz wojskowych na jej terytorium, utworzonych na podstawie traktatu z 1921 r. W 1939 r. Irlandia ogłosiła neutralność w II wojnie światowej, a tę

⁷⁰ J. Powell, *Great Hatred...*, op. cit., s. 42.

⁷¹ Ibidem. Sir Basil Brooke wywodził się z rodziny zasłużonej dla Imperium Brytyjskiego na polu militarnym, począwszy od bitwy pod Waterloo, do kampanii afgańskiej 1880 r. Jeden z członków tej rodziny Francis Theophilus Brooke został zamordowany przez IRA w Dublinie w 1920 r. Basil był bratankiem Marszałka Polnego, wicehrabiego Alana Francisa Brooke’a, wybitnego dowódcy wojskowego okresu II wojny światowej i m.in. szefa imperialnego sztabu generalnego, Rycerza Orderu Podwiązki i pierwszym wicehrabią, także Rycerzem Podwiązki, odznaczonym Krzyżem Wojennym, również francuskim, kapitanem 10 Pułku Huzarów Królewskich, jednym z twórców wspomnianej już formacji B-Specials, posłem do parlamentu z okręgu Lisnaskea, ministrem handlu, a następnie rolnictwa, a wreszcie najdłużej, bo przez 20 lat, sprawującym urząd premiera Irlandii Północnej. Był też wielkim mistrzem Łoży Orańskiej. Zob. S. McKay, *Northern Protestants...*, op. cit., s. 225.

⁷² J. O’Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, op. cit., s. 250.

⁷³ D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense...*, op. cit., s. 18-19.

politykę neutralności potwierdziła w 1949 r., nie przystępując do NATO (również w związku z konfliktem z UK o przynależność sześciu północnych hrabstw), do czego ją namawiano, dążąc w swojej polityce zagranicznej do uczynienia całej wyspy strefą bezatomową. W tym samym roku Irlandia została proklamowana Republiką i ogłosiła swoje wystąpienie z (Brytyjskiej) Wspólnoty Narodów.

Po II wojnie światowej w dalszym ciągu w Ulsterze miała miejsce dyskryminacja ludności katolicko-nacjonalistyczno-republikańskiej przez większość protestancko-unionistyczno-lojalistyczną. W jakich obszarach? Sławomir Klimkiewicz opisuje trzy jej główne wymiary. Po pierwsze, była to dyskryminacja polityczna w wyborach parlamentarnych i lokalnych oraz w dostępie do wyższych stanowisk w ramach tamtejszej administracji publicznej, po drugie – dyskryminacja w odniesieniu do wymiaru sprawiedliwości (sądownictwo, aparat przymusu i ustawodawstwo specjalne w gestii większości), a po trzecie – dyskryminacja ekonomiczna w zakresie dostępu do stanowisk pracy, szkoleń, awansów, wynagrodzeń, polityki inwestycyjnej, budownictwa, przydziału lokali mieszkalnych⁷⁴.

Jak jednak odnotowuje John O’Beirne Ranelagh, dyskryminacja kwaterunkowa aż do końca lat sześćdziesiątych XX w. nie miała większego znaczenia i prowadzili ją również urzędnicy katoliccy wobec protestantów w okręgach, w których to oni byli większością. Istniały zjawiska dyskryminacji wielodzietnych rodzin katolickich, gdyż takowe z więcej niż sześciorgiem dzieci miały o 12% mniejsze szanse na otrzymanie mieszkania kwaterunkowego. Zważywszy na fakt, iż duże rodziny częściej występowały wśród katolickich współobywateli, to stanowili oni i tak 78% rodzin wielodzietnych w mieszkaniach kwaterunkowych. Władze samorządowe mogły decydować, czy ubiegające się o dom duże rodziny rzeczywiście znajdują się w potrzebie, czy też prezentują „społeczną nieodpowiedzialność”. Ze względu na stale wysoki wskaźnik osób bezrobotnych oraz niewysoki standard mieszkań (brak łazienki, kranu z ciepłą wodą) wiele osób składało wnioski o przydział mieszkań kwaterunkowych i możliwość otrzymania zatrudnienia w sektorze publicznym (analogicznie jak w Republice Irlandii), a jednostkowe przypadki dyskryminacji bywały – jak to ujął powyższy autor – „ubarwiane”. Niemal w każdej z takich sytuacji czynnikiem decydującym było wyznaczenie wnioskodawcy. Podkreślanie tego kryterium przyczyniło się w Ulsterze do podtrzymania podziałów religijnych w o wiele większym stopniu niż przyczyny ekonomiczne, przy czym po obu stronach dominował system łupów – zwycięzca w wyborach nie ograniczał się, brał wszystko⁷⁵.

⁷⁴ S. Klimkiewicz, *Terroryzm polityczny...*, op. cit., s. 240.

⁷⁵ J. O’Beirne Ranelagh, op. cit., s. 249-250.

W 1961 r. w północnoirlandzkim korpusie służby cywilnej wśród wyższych urzędników – specjalistów 209 osób było protestantami, 13 katolikami. Spośród 84 urzędników wymiaru sprawiedliwości 76 było członkami któregoś z Kościołów protestanckich. W Sądzie Najwyższym 6 sędziów było protestantami, a 1 był katolikiem, w zarządzie Generalnym Służby Zdrowia, liczącym 24 osoby, tylko 2 osoby były katolikami⁷⁶.

W Portadown, gdzie wśród 24 tys. mieszkańców 8 tys. stanowili katolicy, występowały sytuacje konieczności rezygnowania z pracy przez katolików tam, gdzie większość zatrudnionych stanowili wierni Kościołów protestanckich. Tak wyglądały proporcje w tamtejszej fabryce dywanów, gdzie 90% pracowników reprezentowało społeczność unionistyczną⁷⁷.

W niektórych rejonach zamieszkiwanych przez nacjonalistów, np. w Ballymurphy w zachodnim Belfaście, w Creggan w Derry czy Strabane w zachodniej części hrabstwa Tyrone, stopa bezrobocia dochodziła do 70%, a bywały takie rodziny, w których nikt nie był zatrudniony aż od trzech pokoleń. Brian Feeney podkreśla też, że przed 1969 r. nikt z katolików nie wchodził w skład rządu Irlandii Północnej. Bycie zaś np. policjantem, nauczycielem, urzędnikiem służby cywilnej czy pracownikiem urzędów lokalnych wiązało się z obowiązkiem złożenia przysięgi na wierność koronie brytyjskiej, której wielu republikanów z powodu konfliktu sumienia nie chciało składać⁷⁸.

Częstokroć w przypadku poszukiwania pracy, jeśli okazywało się, że kandydat kończył szkołę, która nosiła imię jakiegoś świętego, oznaczało to odmowę ze względu na jego wyznanie katolickie. W 1966 r. kierownikami działów administracji miejskiej Derry (Londonderry) byli wyłącznie protestanci, a spośród 177 urzędników 145 było protestantami zarabiającymi łącznie 124 424 funtów w skali roku wobec 32 katolików, którzy zarobili 20 420 funtów⁷⁹.

W latach sześćdziesiątych XX w. był jeden człowiek w społeczności unionistów, który chciał zmieniać te uwarunkowania, wprowadzić reformy i stworzyć dogodny klimat do inwestowania w celu pobudzenia koniunktury gospodarczej. Był nim Terence O'Neill, który w marcu 1963 r. został czwartym w historii premierem Irlandii Północnej, zastępując na urzędzie 74-letniego lorda Basila Brookeborougha, a rządzącego od 1943 r.⁸⁰ Jak stwierdza Sarah Nelson, O'Neill widział przyszłość

⁷⁶ P. Bishop, E. Mallie, *The Provisional IRA*, op. cit., s. 68.

⁷⁷ T. Sotowska, *Nadzieja z popiołów...*, op. cit., s. 104.

⁷⁸ B. Feeney, *O'Brien Pocket History of the Troubles*, Dublin 2010, s. 7, 52.

⁷⁹ K. Katzenberger, *Jeśli przychodzisz...*, op. cit., s. 100 (wraz z treścią przypisów nr 1 i 3); zob. także: W. Gruszka, *„Smaragdy”...*, op. cit., s. 39 (badania duńskiego eksperta Andersa Boserupa).

⁸⁰ B. Feeney, op. cit., s. 6.

Ulsteru na bazie porozumienia protestantów i katolików, starając się apelować do otwartych na dialog i reformy lojalistów z klasy średniej. Optował za rozwojem dobrych relacji handlowych i gospodarczych z Wielką Brytanią, Irlandią i innymi państwami, popierał członkostwo UK w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej (EWG). Był zwolennikiem działań przynoszących korzyści członkom obu społeczności, ceniąc sobie umiarkowanie⁸¹. Dążył do reform w przemyśle stoczniowym (Belfast) i podjął starania o pozyskanie takich inwestorów, jak np. *Grundig*, *Goodyear* oraz *Michelin*. Był pochodzenia angloirlandzkiego, ale uważał się bardziej za Anglika niż za „Ulstermana”. Edukację pobierał w Eton i służył w Gwardii Irlandzkiej podczas II wojny światowej, na której zginęło dwóch jego braci. Dosłużył się stopnia kapitana. Od 1946 r. z ramienia Partii Unionistycznej zasiadał w Stormoncie, będąc – przed objęciem funkcji premiera – przez 7 lat ministrem finansów. Reprezentował już wówczas liberalne skrzydło unionistów. Temperował też zapędy ministra spraw wewnętrznych Ulsteru Williama Craiga, gotowego ogłosić wzorem Smitha z Rodezji Południowej jednostronną deklarację niepodległości Irlandii Północnej⁸². Był członkiem anglikańskiego Kościoła Irlandii, nie popierając „parafialnego” unionizmu z jego antykatolicyzmem i antyirlandzkością (skierowaną w stronę republikańskich nacjonalistów), ceniąc sobie bywanie w świecie elit i pewną dozę kosmopolityzmu. Marsze oranżystów, organizowane też przez jego kuzyna, posta do brytyjskiej Izby Gmin z okręgu wyborczego North Antrim, Phelima O’Neilla, nazywał „sezonami głupoty”⁸³. O’Neill wymagał od swoich ministrów aktywności, wręczając im spisany zbiór zasad organizujących pracę północnoirlandzkiego rządu. Dążeniem do stworzenia czegoś w rodzaju świeckiej wersji unionizmu oraz swoją osobistą postawą spowodował przyptyw głosów oddawanych na UUP w środowiskach liberalnych⁸⁴. Był pierwszym ulsterskim szefem rządu, który odwiedził szkołę katolicką i wymieniał uściski dłoni z księżmi katolickimi oraz z zakonnicami. Wydał też zakaz działalności dla lojalistycznej bojówki terrorystycznej spod znaku UVF i to za jego rządów radykał Paisley za zorganizowanie nielegalnych zgromadzeń w prowincji trafił na 3 miesiące do więzienia⁸⁵. W czerwcu 1963 r., w związku ze śmiercią papieża Jana XXIII, O’Neill przesłał depeszę kondolencyjną na ręce kardynała Conwaya – wikariusza kapitulnego Archidiecezji Armagh, w której napisał:

⁸¹ S. Nelson, *The Northern Irish Parties: The Background*, [w:] H. M. Drucker (ed.), *Multi-Party Britain*, London – Basingstoke 1979, s. 208.

⁸² D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense...*, op. cit., s. 31, 32, 37, 55, 58.

⁸³ S. Bruce, *Paisley ...*, op. cit., s. 75.

⁸⁴ P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 86, 93.

⁸⁵ B. Feeney, op. cit., s. 10, 16.

Proszę przyjąć od rządu Irlandii Północnej wyrazy współczucia z powodu wielkiej straty, jaką poniósł Pański Kościół w związku ze śmiercią waszego duchowego przywódcy. Zdołał sobie on na całym świecie uznanie z powodu zalet, jakimi były jego dobroć i humanitaryzm⁸⁶.

W 1968 r. wobec niepokoju po obu stronach konfliktu O'Neill w wystąpieniu telewizyjnym zaapelował o spokój. Zapytał wówczas, o jaką przyszłość dla Ulsteru chodzi: czy szczęśliwą i szanowaną prowincję w dobrych relacjach z pozostałymi częściami UK, czy miejsce łez z powodu buntów i demonstracji postrzegane jako polityczny wyrzutek⁸⁷.

Jak stwierdził W. Gruszka, umiarkowane reformy premiera O'Neilla (m.in. w obszarze mieszkalnictwa) były wdrażane za wolno wobec żądań ludności republikańskiej, a zdecydowanie za szybko dla prawego skrzydła unionistów. Znalazł się on w potrzasku. Ostatecznie, 28 kwietnia 1969 r. podał się do dymisji⁸⁸.

W 1964 r. lekarz z Dungannon Conn McCluskey wraz z żoną Patricią, zachęceni sukcesem amerykańskiego ruchu na rzecz praw obywatelskich, któremu przewodził pastor Martin Luther King, założyli Kampanię na Rzecz Sprawiedliwości Społecznej (CSJ). W jej skład wchodziłi głównie katolicy z klasy średniej, walczący z przejawami dyskryminacji ludności nacjonalistycznej w obszarze rynku pracy, mieszkalnictwa oraz manipulacji przy ustalaniu granic okręgów wyborczych⁸⁹.

6 lutego 1967 r. ukonstytuowało się Północnoirlandzkie Stowarzyszenie Praw Obywatelskich (NICRA) w Belfaście jako organizacja ponadwyznaniowa, mająca na celu ochronę przed nadużyciami władzy, wolności słowa oraz obronę praw człowieka, wolności pokojowych zgromadzeń, prawa do stowarzyszania się. Jej założycielami byli studenci, związkowcy oraz działacze Północnoirlandzkiej Partii Pracy (związanej z brytyjską Partią Pracy), otrzymującej poparcie zarówno katolików, jak i protestantów, przede wszystkim w stołecznym Belfaście. Z kolei 9 października 1968 r. w Londonderry powstał Obywatelski Komitet Działania Derry, na czele którego stanęli katolik John Hume oraz protestant Ivan Cooper. Natomiast na Uniwersytecie Królowej (*Queen's University*) w Belfaście powstała organizacja pod nazwą „Demokracja Ludowa”⁹⁰. Jej postulaty dotyczyły spraw mieszkaniowych (systemu punktowego dla sprawiedliwego przydziału mieszkań), zmiany ordynacji wyborczej drogą nowego ustalenia granic okręgów wyborczych przez niezależne komisje

⁸⁶ Tłumaczenie własne na podstawie wersji depeszy kondolencyjnej opublikowanej w książce S. Bruce'a, *Paisley...*, op. cit., s. 7.

⁸⁷ B. Feeney, op. cit., s. 18-19.

⁸⁸ W. Gruszka, op. cit., s. 44, 150.

⁸⁹ P. Bishop, E. Mallie, *The Provisional IRA*, op. cit., s. 67.

⁹⁰ W. Gruszka, op. cit., s. 50, 51.

dla sprawiedliwej reprezentacji oraz wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego do Westminsteru, Stormontu i organów samorządowych, wprowadzenie proporcjonalnej reprezentacji obu wspólnot do administracji prowincji oraz na szczeblach lokalnych, zniesienie dyskryminacji na rynku pracy i wynagrodzeń, a także zniesienie ustawy o specjalnych pełnomocnictwach (o której będzie mowa w innym miejscu) oraz specjalnej formacji policyjnej B-Specials. Przeciw tym postulatom zaoponowały m.in. radykalne ugrupowania lojalistyczne, Komitet Obrony Konstytucji Ulsteru kierowany przez Iana Paisleya czy Lojalni Obywatele Ulsteru, którym przewodził Ronald Bunting⁹¹.

Jedną z kluczowych postaci Ludowej Demokracji była katoliczka i socjalistka zarazem Bernadette Devlin, dążąca do eksponowania kwestii społecznych, a nie różnic wyznaniowych między reprezentantami obu społeczności, gdyż – jak przypomina Agnieszka Piórko – wiedziała, że są w Ulsterze i takie gminy, w których rządili nacjonałiści, a w których lojalistów umieszczano na dole kolejki osób oczekujących na przydział lokalu⁹².

Współzałożyciel NICRA Ivan Cooper wspomina o inspiracji pokojowymi metodami ruchów obywatelskich, którymi kierował się w Stanach Zjednoczonych Martin Luther King, a 30 lat wcześniej od niego Mohandas Karamchand Gandhi w brytyjskich wówczas Indiach, owej „perle w koronie” Imperium. Jednym z ważniejszych postulatów NICRA było zaprzestanie stosowania przez władze praktyki internowania podejrzanych o sprzyjanie czy wręcz członkostwo w IRA bez wyroku sądu, co łamało wywalczoną w czasach Chwalebnej Rewolucji w Anglii zasadę *Habeas Corpus*, a co często spotykało osoby upominające się o promocję języka gaelickiego, czy w ogóle kultury irlandzkiej⁹³.

I. Cooper wraz ze swoim katolickim kolegą Johnem Humem byli twórcami powstałej w 1970 r. na bazie m.in. NICRA Socjaldemokratycznej Partii Pracy (SDLP). W krótkim okresie rządu katolików i protestantów (listopad 1973 – maj 1974) był ministrem do spraw relacji wspólnotowych, a w latach 1975-1976 członkiem północnoirlandzkiej Konwencji Konstytucyjnej. Nie ukrywał swojej wiary, będąc członkiem anglikańskiego Kościoła Irlandii, odwiedzał również nabożeństwa Braci z Plymouth oraz kościoł w „amerykańskim stylu” – Metropolitan Tabernacle w północnym Belfaście, charakteryzujący się wspaniałym chórem⁹⁴.

⁹¹ S. Klimkiewicz, *Terroryzm polityczny...*, op. cit., s. 255.

⁹² A. Piórko, *Tło historyczne oraz przebieg konfliktu w Irlandii Północnej*, Wydział Humanistyczny Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2005, przypis nr 207 [praca magisterska przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. A. Kastorego] – wersja pobrana ze strony internetowej: www.marszalek.com [dostęp: 27.3.2017].

⁹³ *Północnoirlandzki ruch praw obywatelskich w Derry i tragedia Krwawej Niedzieli – z Ivanem Cooperem rozmawia Wawrzyniec Konarski*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny” 2003-2004, nr 5, s. 218, 219.

⁹⁴ S. McKay, *Northern Protestants...*, op. cit., s. 315, 317.

Powyżej wspomniano już o pastorze Paisleyu. Kim był człowiek, który całe lata nieustrudzenie sypał przysłowiowy piasek w tryby rodzącego się w wielkich bólach procesu pokojowego w tytułowej krainie? Ian Kyle Paisley, urodzony w 1926 r., był synem pastora baptysty, w 1946 r. został ordynowany na duchownego, w 1951 r. utworzył własny Wolny Kościół Prezbiteriański, natomiast w 1971 r. także własną partię – Demokratyczną Partię Unionistów. W 1985 r. wyprowadził na ulice Belfastu 200 tys. osób w proteście przeciw brytyjsko-irlandzkiemu porozumieniu, a w 1986 r. przerywał przemówienie premier Margaret Thatcher – współautorki porozumienia – w Parlamencie Europejskim⁹⁵. S. Bruce przytacza opinię Clifforda Smytha o sympatykach tego niegdysiejszego ulsterskiego radykała z lat osiemdziesiątych XX w., wskazując na ich antyintelektualną postawę i zamknięte umysły. Dla Paisleya za mało radykalny był Zakon Orański, który niegdyś opuścił. Bruce uzmysławia, iż dla katolików oraz liberalnie nastawionych protestantów Paisley był sekciarskim demagogiem umniejszającym uniwersalizm orędzia chrześcijańskiego. Jednak dla konserwatywnie nastawionych ewangelikałów, a tacy dominowali w założonym przezeń Wolnym Kościele Prezbiteriańskim, był pełnym mocy głosicielem Dobrej Nowiny o inspirującej niezłomności w bezkompromisowej obronie protestanckiej wiary. Wytwarzając swoimi wypowiedziami i działaniami atmosferę między obiema społecznościami chrześcijańskimi, wielokrotnie potępiał akty terroru obu stron, w tym lojalistów, jak w przypadku zamordowanego w 1966 r. przez jednego z nich młodego katolickiego barmana na Malvern Street w Belfaście. Kreował jednakże retorycznie atmosferę sprzyjającą przemocy, a wielu chrześcijan zwracało mu uwagę, że za bardzo jest przywiązany do niektórych fragmentów Starego Testamentu dotyczących stosowania przemocy⁹⁶.

Przejawem jego skrajnego antykatolicyzmu był zorganizowany przez niego protest przed gmachem ratusza w Belfaście z udziałem tysiąca ludzi przeciwko opuszczeniu Union Jacka do połowy masztu po śmierci papieża Jana XXIII⁹⁷.

Trafnie określono go mianem „międzynarodowego dinozaura unionizmu”, gdy 11 października 1988 r. wyzywał w Parlamencie Europejskim goszczącego z wizytą Jana Pawła II od „wroga Chrystusa i Anty-Chrysta”⁹⁸.

⁹⁵ (mas), *Ian Paisley: straszny pastor NIE*, „Gazeta Wyborcza” z 9 sierpnia 2007, s. 10; zob. też na jego temat książkę: S. Bruce, *God Save Ulster! The Religion and Politics of Paisleyism*, Oxford 1986.

⁹⁶ S. Bruce, *Paisley...*, op. cit., s. 51, 93, 211, 226, 231, 280. O potępieniu przemocy przez Paisleya zob.: S. Bruce, *Fundamentalizm*, op. cit., s. 126-127.

⁹⁷ B. Feeney, op. cit., s. 11.

⁹⁸ M. Kerr, *Transforming unionism: David Trimble and the 2005 general election*, Dublin – Portland 2005, s. 49 (wraz z przypisem nr 38 na s. 236).

Przed wizytą Jana Pawła II w Irlandii w 1979 r. krążyła informacja o tym, że fanatyczni zwolennicy Paisleya planowali na niego zamach, co on sam zdementował, natomiast wezwał irlandzkich hierarchów katolickich do dania dowodu dobrej woli w postaci ekskomuniki terrorystów z IRA. Jego nabożeństwa określano jako połączenie nauk biblijnych i agitacji politycznej, a jego antypapieską oraz antykomunistyczną retorykę jako sposoby pokazania miejsca w szeregu protestanckim robotnikom, zgodnie z interesami zamożnych lojalistów⁹⁹.

W jednym z wywiadów Paisley obciążył odpowiedzialnością za eskalację przemocy w Irlandii Północnej wyłącznie Kościół katolicki, zarzucając jego irlandzkiej hierarchii wspieranie terroryzmu poprzez odmowę ekskomunikowania złoczyńców z IRA. Wyraził też satysfakcję z powodu posiadania honorowego doktoratu Uniwersytetu Boba Jonesa w USA – uczelni fundamentalistów protestanckich. Skrytykował ekumenizm i Światową Radę Kościołów, będącą – jego zdaniem – na usługach papieżstwa, które z kolei oskarżył o dążenia do zdobycia w świecie władzy absolutnej. Stwierdził nadto, że nie dostrzegał żadnego konfliktu między jego czynnie uprawianą polityką a funkcją moderatora Wolnego Kościoła Prezbiteriańskiego w kontekście zasady rozdziału Kościoła od państwa¹⁰⁰.

Paisley postrzegał Ulster jako bastion biblijnego protestantyzmu w skali całej Europy w perspektywie – jak wieszczyl – bliskiego utworzenia, dzięki dążeniom Watykanu, rzymskokatolickiej Europy. Jego fundamentalizm bazował też na zwalczaniu ekumenizmu, modernizmu, tudzież liberalizmu w ramach społeczności Kościołów reformowanych. W 1966 r. oskarżył arcybiskupa Canterbury Michaela Ramseya o zdradę za to, że ten spotkał się z papieżem Pawłem VI. Mógł uchodzić przez to za swego rodzaju religijnego Don Kichota¹⁰¹.

Częstokroć oskarżał on też o zdradę i „wyrzedaż interesów” niższych warstw protestanckich kierownictwa innych Kościołów, a jego demagogiczna retoryka zjednywała mu poparcie robotników lojalistycznych, głównie w Belfaście, drobnych farmerów i drobnomieszczanstwa. W latach osiemdziesiątych XX w. cofnięto mu amerykańską wizę ze względu na jego nieobliczalność werbalną, mogącą mieć groźne implikacje, albowiem – jak wiadomo – idee mają konsekwencje¹⁰².

Dobrą charakterystykę radykalizmu Paisleya i jego naśladowców przedstawił lider ponadwyznaniowej Partii Sojuszu John Alderdice jako rodzaj protestanckiego

⁹⁹ K. Katzenberger, *Jeśli przychodzisz...*, op. cit., s. 109 (wraz z treścią przypisów nr 4 i 6), 113 (wraz z treścią przypisu nr 2).

¹⁰⁰ F.C. Schilling (Hg.), *Lokaltermin in Belfast...*, op. cit., s. 68-70.

¹⁰¹ P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 39, 94.

¹⁰² W. Gruszka, op. cit., s. 46, 47.

fundamentalizmu, sprowadzającego świat do wyboru między wyłącznie dobrem a złem, prawdą i fałszem, z dużą dawką paranoi, urojeń wielkościowych, tworzeniem wrogów, odrzucaniem wszelkich pytań, wątpliwości czy umiarkowania i pragnieniami nawrotu do mitycznych czasów, gdy wszystkie rzeczy układały się dobrze, rzecz jasna, według tylko jednej koncepcji dobra. Cytuje też słowa ostrzeżenia przed Paisleyem wygłoszone przez byłego moderatora Nie Przypisanego Kościoła Prezbiteriańskiego Alberta McElroy'a, niegdyś działacza Partii Liberalnej Ulsteru¹⁰³.

Nie ma najnowszej historii Irlandii Północnej bez I. Paisleya i jego negatywnej roli Andrieja Gromyki procesu pokojowego w tym regionie. Tak jak szef radzieckiej dyplomacji, będąc „nieprzemakalnym” na argumenty drugiej, zachodniej strony, nazywany był w ONZ „Mister NIET” z powodu ciągłego protestowania, tak Paisley do 8 maja 2007 r. mówił swoje „nie” trwałemu pokojowi. Z tą datą bowiem stał się pierwszym ministrem rządu obu społeczności, będąc zarazem nadal moderatorem swojego Kościoła. Wytworzyło to niespotykaną w dzisiejszym świecie zachodnim, swoiście teokratyczną czy też hierokratyczną sytuację do 2008 r., gdy odszedł z rządu¹⁰⁴.

Po złożeniu dymisji przez T. O’Neille’a w kwietniu 1969 r. nowym premierem Irlandii Północnej został major James Chichester-Clark, którego okres sprawowania władzy wiązał się z dążeniem do zaprowadzenia „prawa i porządku” w Ulsterze¹⁰⁵. W tym samym roku, 15 sierpnia, rząd brytyjski podjął decyzję o wysłaniu wojska do Ulsteru i przejęciu przez armię brytyjską kontroli nad jego bezpieczeństwem wobec licznych zamieszek i starć między obu społecznościami.

23 maja 1971 r. nowym premierem został Brian Faulkner, który zainicjował powrót do kontrowersyjnej praktyki internowania ludzi (odosobnienia) bez wyroku sądu. Trwało to od 9 sierpnia 1971 r. do 5 grudnia 1975 r. i dotyczyło ogółem aż 2 158 osób. Te działania całkowicie zwróciły katolików przeciwko rządowi Faulknera, pomimo że ich także dotykały terrorystyczne działania IRA, ale niewiele internowań objęło lojalistów podejrzanych o terroryzm¹⁰⁶.

30 stycznia 1972 r. w katolickiej dzielnicy Bogside w Derry zorganizowano demonstrację z udziałem 8 tys. osób przeciwko decyzji rządu w Belfaście o przedłużeniu zakazu wszelkich zgromadzeń do końca 1972 r. W jej trakcie

¹⁰³ J. Alderdice, *Liberalism and Fundamentalism*, „The Liberal Aerogramme”, issue 46, July 2003, s. 13, 14, 15. Na temat kariery I. K. Paisleya zob. także: J. O’Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, op. cit., s. 261.

¹⁰⁴ Na temat fundamentalizmu protestanckiego w wydaniu Paisleya zob.: S. Bruce, *Fundamentalizm*, op. cit., s. 139-140; idem: *Politics & Religion*, Cambridge 2003, s. 13, a o relacjach między DUP a Wolnym Kościołem Prezbiteriańskim – s. 84, 85.

¹⁰⁵ P. Arthur, op. cit., s. 108. Na temat tego i wcześniejszego czasu zob.: *Northern Ireland 1921-1971*, The Northern Ireland Government Information Service, HMSO, London 1971.

¹⁰⁶ J. O’Beirne Ranelagh, op. cit., s. 259.

przemawiał m.in. 91-letni członek Izby Lordów lord Fenner Brockway – uczestnik kampanii o prawa obywatelskie w Ulsterze. Żołnierze z brytyjskich oddziałów spadochronowych użyli armatek wodnych i pocisków gumowych oraz granatów z gazem łzawiącym do rozpędzenia pokojowej demonstracji, następnie pojawiły się samochody pancerne z żołnierzami, a inne oddziały spadochroniarzy otoczyły demonstrujących. Padły strzały, które wywołały panikę. W ciągu 16 minut żołnierze zabili 12 osób, jedna osoba, która doznała poważnych ran, zmarła wkrótce, 28 osób doznało ciężkich obrażeń (choć według organizacji *Bloody Sunday Trust* rannych było 15 osób, a szesnasta ofiara zmarła 16 czerwca 1972 r., czyli w sumie ofiar śmiertelnych było 14). Aresztowano setki osób. Wydarzenia z 30 stycznia 1972 r. przeszły do historii jako „Krwawa Niedziela” (*Bloody Sunday*). Wieczorem tego dnia ambasada brytyjska w USA rozpowszechniła *fake news*, jak byśmy to dzisiaj określili, iż wszyscy zabici albo ranni mieli przy sobie bomby odłamkowe, bądź używali broni palnej. Było to kłamstwo rozpowszechniane przez inne ambasady UK na świecie. W odwecie IRA przeprowadziła serię krwawych zamachów, m.in. na koszary pułku spadochroniarzy, a w Dublinie demonstranci podpálili gmach ambasady brytyjskiej. Dochodzenie przeprowadzone pod kierunkiem przewodniczącego Sądu Najwyższego Anglii i Walii lorda Widgery’ego było nieporozumieniem, gdyż uniewinnił żołnierzy od wszelkich zarzutów, a stwierdził, że kilku zabitych miało przy sobie broń i część z nich została zasadnie zabita. Te „ustalenia” zostały podważone dopiero po latach przez następną komisję pod przewodnictwem lorda Saville’a, po wznowieniu śledztwa w latach 1998-2010. Lord Widgery nie był bezstronny – był oficerem wojskowym i służył onegdaj w pułku spadochronowym¹⁰⁷. Po zakończeniu prac komisji lorda Saville’a w czerwcu 2010 r. premier David Cameron, stojący na czele koalicyjnego rządu konserwatystów i liberałów, przeprosił w Izbie Gmin rodziny ofiar za masakrę demonstrantów w Derry, dokonaną przez żołnierzy. Po 38 latach państwo brytyjskie przyznało się do tej zbrodni.

18 marca 1972 r. pierwszy dezerterski z brytyjskiej armii stacjonującej w Ulsterze zgłosił wniosek o przyznanie mu azylu w Szwecji. Sześć dni później rząd w Londynie ogłosił decyzję o rozwiązaniu rządu i Stormontu (czyli północnoirlandzkiego parlamentu) i przejściu bezpośredniego zarządzania sprawami prowincji przez gabinet brytyjski (tzw. *Direct Rule*)¹⁰⁸. Rządy bezpośrednie trwały do 1999 r., z krótką przerwą w okresie od listopada 1973 do maja 1974 r.

¹⁰⁷ W. Gruszka, op. cit., s. 56-57; *Północnoirlandzki ruch praw obywatelskich...*, s. 220, 221-222 wraz z treścią przypisu nr 7 na s. 223. O wydarzeniach „Krwawej Niedzieli” pisze też jeden z czołowych publicystów politycznych BBC Andrew Marr w książce *A History of Modern Britain* (London 2008, s. 334-337), będący również dokumentalistą w zakresie historii powszechnej świata. Pod auspicjami tej stacji powstał kilkuodcinkowy cykl temu poświęcony z jego narracją.

¹⁰⁸ W. Gruszka, op. cit., s. 153

1 stycznia 1973 r. Zjednoczone Królestwo i Republika Irlandii przystąpiły do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG), co miało istotne znaczenie dla przyszłości Irlandii Północnej. Pod koniec tego samego roku w Sunningdale przyjęto trójstronny dokument końcowy (UK – Irlandia – Irlandia Północna), przewidujący m.in. utworzenie Rady Irlandii jako forum trójstronnych konsultacji¹⁰⁹. Wcześniej, bo 28 czerwca 1973 r., odbyły się wybory do nowego organu przedstawicielskiego – Zgromadzenia Północnoirlandzkiego¹¹⁰. Niestety, wobec niemożności porozumienia się lojalistów i republikanów co do podziału władzy (*Power sharing*) w ramach wspólnego rządu w maju 1974 r. przywrócono *Direct Rule*.

W 1976 r. Pokojową Nagrodę Nobla otrzymały założycielki ponadwyznaniowego Ruchu Kobiet na Rzecz Pokoju (*Women's Peace Movement*) Betty Williams oraz Mairead Corrigan¹¹¹.

13 czerwca 1978 r. *Amnesty International* opublikowała raport potwierdzający przypadki nieludzkiego i poniżającego traktowania osób zatrzymanych przez RUC¹¹².

15 listopada 1985 r. na Zamku Hillsborough w Belfaście, będącym wówczas i dziś siedzibą Sekretarza Stanu do Spraw Irlandii Północnej (a wcześniej brytyjskich gubernatorów prowincji), doszło do podpisania porozumienia angielsko-irlandzkiego o statusie umowy międzynarodowej, zarejestrowanej w ONZ, w którym obie strony odrzuciły przemoc, zadeklarowały wzajemny szacunek dla lojalistów i nacjonalistów oraz ich tożsamości, potępienie wszelkiej dyskryminacji i nietolerancji. W art. 1 umowy zgodzono się, że jakakolwiek zmiana w statusie Irlandii Północnej może nastąpić wyłącznie za zgodą większości ludności tej prowincji, z podkreśleniem, iż obecnie większość nie pragnie takowej zmiany. Zadeklarowano zarazem, że jeżeli w przyszłości większość ludności Ulsteru zapragnie zjednoczenia Irlandii i oficjalnie zgodzi się na nie, to wówczas obie strony przedstawią i poprą stosowne ustawodawstwo w tej kwestii w poszczególnych parlamentach¹¹³.

Douglas Hurd – sekretarz stanu do spraw Irlandii Północnej w latach 1984-1985 wspomina, że treść owego porozumienia przygotowywana była w dużej tajemnicy, a w sprawę wtajemniczeni byli: premier M. Thatcher, minister spraw zagranicznych, Hurd oraz sekretarz w gabinecie rządowym i zarazem główny negocjator Robert Armstrong. Thatcher nie wykazywała entuzjazmu dla tej sprawy¹¹⁴.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 155.

¹¹⁰ S. Klimkiewicz, op. cit., s. 272. Wśród 2 postów UUP i tyłuż z ramienia DUP znaleźli się duchowni protestancy – zob. tabelę w przypisie nr 53 na tej samej stronie.

¹¹¹ W. Gruszka, op. cit., s. 134.

¹¹² Ibidem, s. 158.

¹¹³ A. Kucharski, *Historia Irlandii...*, op. cit., s. 77, 79; por. też: W. Gruszka, op. cit., s. 148.

¹¹⁴ D. Hurd, *Memoirs*, London 2004, s. 335.

W swoich wspomnieniach M. Thatcher zaznacza, iż błędne jest określanie konfliktu północnoirlandzkiego w kategoriach religijnych, bowiem terroryści z IRA, którzy mordują, nie są „katolikami”, tak samo jak lojaliści zabijający z pobudek religijnych nie są „protestantami”. Stwierdziła, iż jej polityka wobec Ulsteru zawsze miała na celu poszanowanie demokracji i prawa i była determinowana przez czynniki, które uznawała za pomocne w zwiększeniu bezpieczeństwa. W tym celu wskazała na konieczność odrzucenia IRA przez wspólnotę nacjonalistyczną i przynajmniej zaaprobowania przez nią struktury prawnej UK. Należało też pozbawić terrorystów z IRA wsparcia finansowego ze strony diaspory irlandzkiej w USA oraz ze strony Libii wówczas rządzonej przez Kaddafiego. Wyraziła szacunek dla wiejskich społeczności protestanckich w Ulsterze, które – poważnie ucierpiawszy na skutek zamachów – łączyły się i wzajemnie o siebie troszczyły. Z szacunkiem wyrażała się o systemie rządów Stormontu, ale rządy większości oznaczały władzę na stałe przypisaną lojalistom i w związku z tym okres rządów unionistów kojarzono z dyskryminacją katolików, „co było częściowo uzasadnione”. Odniosła się też do strajku głodowego terrorystów z IRA w więzieniu Maze, wspominając o swojej rozmowie z Janem Pawłem II i nacisku Watykanu na episkopat irlandzki, który wydał oświadczenie wzywające do zakończenia przez nich głodówki, a rząd UK do „elastycznej” postawy. Na ten temat rozmawiała też z prymasem obu Irlandii kardynałem O’Fiaichem, „którego nacjonalizm zdawał się przeważać nad chrześcijańskim obowiązkiem bezwzględnej oporu terroryzmowi i mordowi”. Kardynał stwierdził w rozmowie z nią, że Irlandia Północna to oszustwo od początku do końca, a obecność rządu brytyjskiego tamże jest źródłem tego podziału. Pozytywnie oceniała natomiast premiera Irlandii Garreta FitzGerala i jego dążenia do unowocześnienia tego państwa, by idea zjednoczenia była atrakcyjna dla wszystkich mieszkańców Północy. Odrzuciła też stanowczo trzy propozycje docelowego uregulowania sprawy Ulsteru, wysunięte w Republice przez Nowe Forum Irlandzkie, to jest: zjednoczenie, konfederację obu części oraz wspólne rządy brytyjsko-irlandzkie, a więc rodzaj kondominium. Gorzej, że odrzuciła też sensowne propozycje reform w strukturze Wojsk Obrony Ulsteru oraz w RUC, zaproponowane przez SDLP. Wspomniała też o swoim udziale 22 listopada 1987 r. w nabożeństwie w katedrze św. Marcina w północnoirlandzkim Enniskillen i rozmowę z Gordonem Wilsonem, którego córka zginęła na jego oczach w wyniku eksplozji, a który publicznie wybaczył to mordercom w czasie tych uroczystości. Odnotowała, że Libia od 1986 r. dostarczała dla IRA produkowany w Czechosłowacji materiał wybuchowy semtex. Wspomniała też o zabiegach związanych z ekstradycją z Belgii do UK terrorysty IRA Patricka Ryana – niepraktykującego duchownego katolickiego. Belgia – przypuszczalnie pod wpływem

obaw o odwet ze strony IRA – pozwoliła Ryanowi udać się do Irlandii, która odmówiła jego wydania władzom brytyjskim, mimo przystąpienia w latach osiemdziesiątych XX w. do Europejskiej Konwencji Zwalczenia Terroryzmu¹¹⁵.

Odtajnione w 2016 r. niektóre dokumenty rządowe z Archiwum Publicznego Irlandii Północnej ukazują, iż następca wspomnianego wyżej G. FitzGeralda na urzędzie premiera Irlandii (*Taoiseach*) Charles Haughey zamierzał wycofać się z porozumienia z Hillsborough, albowiem nie akceptował jego artykułu pierwszego mówiącego o możliwości zmiany statusu Ulsteru za zgodą większości jego mieszkańców, co w jego opinii mogło oznaczać pośrednie uznanie przez Dublin Irlandii Północnej i jako takie było sprzeczne z ówczesnymi art. 2 i 3 konstytucji Irlandii mówiącymi o niepodzielnej jej suwerenności nad całością Szmaragdowej Wyspy, stąd w 1986 r. zapowiedział, że w razie powrotu do władzy będzie renegocjował to porozumienie¹¹⁶.

W dokumencie programowym brytyjskiej Partii Pracy z 1988 r. zaproponowano działania, dzięki którym doszłoby do stopniowej harmonizacji działań administracji Ulsteru z Republiką, by pragmatyczni unioniści zaakceptowali zjednoczenie Irlandii bez przymusu, ale i bez prawa weta wobec tych dążeń¹¹⁷.

Gdy pod koniec 1990 r. nowym brytyjskim premierem został John Major, sprawa pokoju w Irlandii Północnej nabrała znaczenia. Jak zaznacza w swoich wspomnieniach J. Major, była to kwestia najtrudniejsza, frustrująca i od 1993 r. pochłaniająca najwięcej czasu, ale nigdy nie żałował swojej decyzji o przystąpieniu do tego procesu¹¹⁸. Dodajmy – i opłaciło się, a ówczesny premier słusznie uchodzi za tego, który utorował drogę do dobrego finału w 1998 r.

Wiele w sprawie rozwiązań pokojowych w Ulsterze uczynili dwaj sekretarze stanu do spraw Irlandii Północnej w jego rządzie: Peter Brooke oraz Patrick Mayhew, choć – jak przypomina B. Feeney – tego drugiego jako byłego brytyjskiego prokuratora generalnego obciążała odpowiedzialność za niektóre kontrowersyjne decyzje dotyczące kwestii prawnych i bezpieczeństwa w Ulsterze w latach osiemdziesiątych XX wieku¹¹⁹.

¹¹⁵ M. Thatcher, *Moje lata na Downing Street*, tłum. A. Kościukiewicz, K. Michalska, J. Pacuła, Warszawa 2012, s. 402, 403, 404, 408-409, 410-411, 411-412, 418, 419, 425, 430, 432, 434 (przypis nr 2). Na temat sprawy P. Ryana zob.: A. Piórko, *Historia Irlandii Północnej*, op. cit., s. 218-219.

¹¹⁶ G. Moriarty, *British fretted over best way of „handling Haughey”*, „The Irish Times” z 11 sierpnia 2016, s. 1. W świecie jest dosyć częstą praktyką obecność w konstytucjach sformułowań o związkach prawnych albo nawet o suwerenności nad obszarami, nad którymi dane państwo utraciło kontrolę – zob. np. art. 116 Ustawy zasadniczej RFN z 23 maja 1949 r. albo postanowienia Konstytucji Serbii z 2006 r. o suwerenności tego państwa w odniesieniu do prowincji Kosowa i Metohiji.

¹¹⁷ J. O’Beirne Ranelagh, op. cit., s. 266.

¹¹⁸ J. Major, *The Autobiography*, London 1999, s. 491-492.

¹¹⁹ B. Feeney, op. cit., s. 93.

J. Major wspominał o spotkaniu z katolicko-protestancką organizacją FAIT z Ulsteru, wspomagającą osoby bliskie ofiar zabitych bądź torturowanych przez terrorystów z obu stron konfliktu. Zazaczył pozytywny wkład zwierzchnika anglikańskiego Kościoła Irlandii arcybiskupa Armagh Robina Eamesa w proces pokojowy, a także nieocenioną rolę wysłannika prezydenta Billa Clintona, senatora George'a Mitchella, jako mediatora, a także członków tzw. organu międzynarodowego, mającego pomagać w doprowadzeniu do pokojowego rozwiązania, kanadyjskiego generała Johna de Chastelaina i byłego konserwatywnego premiera Finlandii Harri Holkeriego¹²⁰. Organ ten utworzono w 1995 r.

Sztafeta działań na rzecz pokoju została wręcz modelowo przekazana z rąk konserwatywnego premiera Majora labourzystowskiemu szefowi rządu Tony'emu Blairowi 2 maja 1997 r. Blair w swoich wspomnieniach chwali wsparcie negocjacji pokojowych przez B. Clintona, a także opisuje swoje rodzinne związki z Irlandią¹²¹.

Także Bill Clinton w swoich wspomnieniach dużo miejsca poświęca sprawom pokoju w Irlandii Północnej, m.in. w kontekście kontrowersyjnej kwestii przyznania amerykańskiej wizy związanemu z IRA Gerry'emu Adamsowi, w której to sprawie ze zrozumiałych względów protestował najważniejszy sojusznik USA w Europie – Wielka Brytania – w osobie premiera J. Majora¹²².

Wielu ulsterskich protestantów miało za złe prezydentowi Clintonowi uścisk dłoni wymieniony z G. Adamsem, tym bardziej że z sympatią odnosili się do USA¹²³.

Jak zauważył Dariusz Rosiak, do połowy lat osiemdziesiątych XX w. IRA myślała, że doprowadzi do zjednoczenia Irlandii „przy pomocy” podkładanych w sklepach bomb i zabijania osób pracujących w instytucjach państwowych, co z oczywistych względów przydało jej jak najgorsze konotacje. Dopiero nowe pokolenie przywódców IRA oraz Sinn Fein: G. Adams i M. McGuinness zmieniło nastawienie, wiedząc, że nie wyrzucą unionistów z Irlandii i że muszą uwzględnić pewne ich postulaty. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku Londyn uznał, iż nie ma w Irlandii Północnej „egoistycznych, strategicznych ani gospodarczych interesów” i że podstawą rządów tutaj powinna być wola mieszkańców wyrażona w wyborach, stąd Londyn, a ściślej Whitehall (rząd i administracja UK) oraz Westminster (parlament) chcą odtąd być na pozycji mediatora w tym konflikcie, co IRA oraz jej polityczna przybudówka Sinn Fein, przystępując do rokowań, w pewien sposób uznały¹²⁴.

¹²⁰ J. Major, op. cit., s. 434, 451, 467, 484.

¹²¹ T. Blair, *Podróż*, op. cit., s. 226-227, 250.

¹²² B. Clinton, *Moje życie*, tłum. P. Amsterdamski, P. Braiter, B. Gadomska, Warszawa 2004, s. 533; kwestia wizy dla G. Adamsa także na s. 597, o wizycie w Irlandii Północnej – s. 632-633, 718, o Porozumieniu Wielkopiątkowym – s. 722, 724-725, o zamachu w Omagh w 1998 – s. 743, o swoich korzeniach irlandzkich – s. 851.

¹²³ S. McKay, op. cit., s. 115.

¹²⁴ D. Rosiak, *Oblicza Wielkiej Brytanii*, Warszawa 2001, s. 209.

Być może zmiana nastawienia IRA była w pewnej mierze odbiciem trendu światowego, gdy po zakończeniu zimnej wojny udało się zakończyć wojny domowe m.in. w Nikaragui i Salwadorze, a dotychczasowi bojownicy formacji paramilitarnych przeszli „do cywila”, a część z nich także do polityki. Ten trend pozwolił ostatnio na rozpoczęcie rozbrajania Rewolucyjnych Sił Zbrojnych Kolumbii (FARC) i rozbudził nadzieję na trwałe zakończenie jednej z najdłuższych trwających wojen domowych w dziejach świata – właśnie w Kolumbii.

W negocjacjach pokojowych w Irlandii Północnej chodziło o uporządkowanie trzech zasadniczych kwestii: rządów w tej prowincji w systemie decentralizacji i podziału władzy, relacji Ulster – UK (relacje na linii wschód – zachód) oraz relacji Ulster – Republika Irlandii (relacje północ – południe). T. Blair podkreślił też wymiar ludzki tych rozmów – wytworzenia zaufania między stronami, przy czym na pewno pomocna była sympatia, np. taka, jaka wytworzyła się między Blairem a premierem Irlandii Bertie Ahernem¹²⁵.

Pomocna okazała się też rola pierwszej w gabinecie T. Blaira sekretarz stanu do spraw Irlandii Północnej – Marjorie („Mo”) Mowlam, która odwiedziła w więzieniu Maze terrorystów lojalistycznych i nakłoniła ich do kontynuowania procesu pokojowego¹²⁶.

W 1995 r. powstał – otwarty wyłącznie dla protestantów – Ulsterski Ruch Praw Obywatelskich (UCRM), w praktyce zajmujący się tylko wolnością zgromadzeń przy okazji organizacji przemarszów członków Zakonu Orańskiego¹²⁷. Na tym właśnie „wypłynął” David Trimble w 1995 r., domagający się przechodzenia oranżystów przez Garvaghy Road w Portadown, zamieszkałą przez katolików, chociaż przyznał kiedyś, iż nie lubi nadużywania retoryki religijnej w ustach ludzi polityki¹²⁸.

To m.in. UUP, którą Trimble rozpoczął kierować w 1996 r., w przeciwieństwie do DUP Paisleya oraz SDLP i Partia Sojuszu, a także Sinn Fein, powiodły na północnoirlandzkiej scenie politycznej rokowania pokojowe do szczęśliwego finału w dniu 10 kwietnia 1998 r., który jest momentem zwrotnym w ulsterskich dziejach najnowszych.

¹²⁵ T. Blair, op. cit., s. 238, 243.

¹²⁶ M. Wróbel, *Proces pokojowy...*, op. cit., s. 119; zob. także: obszerne kalendarium wydarzeń wiodących do podpisania Porozumienia Wielkopiątkowego: D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense...*, op. cit., s. 342-348.

¹²⁷ S. McKay, op. cit., s. 120-121.

¹²⁸ F. Millar, *David Trimble...*, op. cit., s. 15, 23.

Rozdział II

System prawnoustrojowy Irlandii Północnej w latach 1921-2017. Zarys ogólny

System rządów po powstaniu Irlandii Północnej był wzorowany na modelu westminsterskim i był to system parlamentarno-gabinetowy. Parlament był dwuizbowy. Izbą wyższą był Senat, do którego z urzędu wchodził Lord Mayor Belfastu i Mayor Londonderry, a także 24 senatorów pochodzących z wyborów. Izba Gmin złożona była z 52 posłów wybieranych metodą proporcjonalną (*Single Transferable Vote* – STV) do 1929 r., kiedy to wprowadzono większościowy system wyborczy jak do Westminsteru, czyli „pierwszy na mecie” (*First Past the Post*). Poza paroma odrębnościami procedury parlamentarnej w tej części UK wzorowane były na Westminsterze i jak w przypadku Londynu, tak i tutaj podtrzymano ustrojową zasadę obecności króla w parlamencie (*King in Parliament*), dlatego też w skład legislatury Irlandii Północnej (nazywanej od 1932 r. od nazwy zamku koło Belfastu, w którym miała swoją siedzibę, Stormontem), oprócz wspomnianych obu izb, wchodził też brytyjski monarcha. Stormont nie mógł w ramach tego quasi-samorządowego ustroju prowincji zmieniać aktów prawnych ani też uchylać tych, które dotyczyły Ulsteru, a były uchwalane przez Westminster bądź przyjmowane przez brytyjski rząd, albowiem to parlament w Londynie zachowywał najwyższą władzę zwierzchnią nad Irlandią Północną i to on przekazał uprawnienia w zakresie zarządu jej sprawami lokalnymi Stormontowi. To Westminster decydował samodzielnie w zakresie swojej wyłącznej materii, do której należały sprawy: polityki zagranicznej całego Królestwa, polityki obronnej, celnej, podatkowej, obywatelstwa, patentów, łączności, poczty i telekomunikacji, waluty, spraw korony czy sukcesji tronu. Natomiast do kompetencji Stormontu należały sprawy prawa i porządku na terenie prowincji, policji, sądownictwa (za wyjątkiem Sądu Najwyższego), prawa cywilnego i karnego, samorządu lokalnego, zdrowia i usług społecznych, edukacji, zagospodarowania przestrzennego i rozwoju, handlu i rozwoju przemysłowego, handlu wewnętrznego, rolnictwa oraz finansów prowincji. Paul Arthur zaznacza, iż Westminster interweniował legislacyjnie w kwestiach północnoirlandzkich, niezależnie od przedstawionych wyżej kompetencji jego oraz Stormontu, gdy dotyczyły one pokoju społecznego między obu społecznościami. Kompetencje legislacyjne ulsterskiej Izby Gmin były większe od Senatu, który – wzorem Izby Lordów – mógł jedynie

opóźnić proces legislacyjny, z czego korzystał niezwykle rzadko. Irlandia Północna posiadała też swoich posłów w brytyjskiej Izbie Gmin – do 1979 r. w liczbie 12, później 17, a od końca XX w. – 18. Jest również reprezentowana przez 3 posłów do Parlamentu Europejskiego w Strasburgu¹²⁹.

Jeżeli chodzi o władzę wykonawczą, to na jej czele stał premier Irlandii Północnej wraz z rządem (*Cabinet of Northern Ireland*), w skład którego poza nim wchodziło jeszcze 7-8 ministrów, a także kilku młodszych ministrów. Premier pozostawał w stałym kontakcie z gubernatorem i ministrem spraw wewnętrznych UK, któremu przyznano kompetencje w kwestiach Ulsteru, a rząd w Londynie mógł w każdej chwili uchylić pełnomocnictwa rządu lokalnego w Belfaście, co uwidoczniło się przede wszystkim po wprowadzeniu rządów bezpośrednich w marcu 1972 r. Ministrowie lokalni powinni być członkami tamtejszego parlamentu, który tworzył drogą ustaw poszczególne ministerstwa. W 1921 r. na podstawie Ustawy o Ustroju Irlandii, uchwalonej przez brytyjską Izbę Gmin w 1920 r. (która do marca 1972 r. była najważniejszym aktem prawnym odnoszącym się do Ulsteru), lokalny parlament powołał Urząd Premiera i ministerstwa: finansów, spraw wewnętrznych, pracy, handlu, edukacji oraz rolnictwa. W 1972 r. w okresie rządów B. Faulknera zniesiono ministerstwo pracy, a w to miejsce powołano dwa nowe: zdrowia i usług społecznych oraz relacji wspólnotowych¹³⁰.

W pierwszym okresie funkcjonowania Irlandii Północnej reprezentantem brytyjskiego monarchy w tym regionie był Lord Lejtnant, którego zastąpił gubernator, działający od 9 grudnia 1922 r. do 18 lipca 1973 r. Zwoływał on i rozwiązywał parlament lokalny, którego kadencja nie mogła być dłuższa niż 5 lat, odczytywał mowę tronową monarchy na początku nowej kadencji, rozwiązywał konflikty między Izbą Gmin a Senatem, zatwierdzał w imieniu monarchy uchwalone w Stormoncie ustawy. Przysługiwało mu uprawnienie do zwołania wspólnych posiedzeń obu izb w celu rozpatrzenia projektu Izby Gmin w przypadku dwukrotnego odrzucenia go przez Senat. Sam mógł też zgłosić veto do uchwalonych już ustaw, z czego skorzystał tylko raz w przypadku ustawy o samorządzie lokalnym z 1922 r.¹³¹

Unioniści, twierdzący, że mają oczywisty tytuł do sprawowania władzy w Ulsterze, dlatego że byli „naturalną większością”, stworzyli faktycznie system petryfikujący prawną i społeczną dyskryminację katolików i ich polityczną alienację. W latach trzydziestych i czterdziestych XX w. rzadko zwoływano Stormont na obrady

¹²⁹ P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 19-21; W. Konarski, *Irlandia Północna: rodowód...*, op. cit., s. 234. Pierwsze obrady Izby Gmin oraz Senatu otworzył król Jerzy V w 1921 r. w Belfaście.

¹³⁰ Ibidem, s. 20, 234, 235.

¹³¹ Ibidem, s. 2, 24, 235.

(w 1933 r. pracował tylko przez 43 dni, a w 1941 r. – tylko przez 25 dni)¹³², co jego funkcję kontrolną nad władzą wykonawczą czyniło iluzoryczną.

System władzy lokalnej w Irlandii Północnej w ramach 6 hrabstw tworzy 26 rad okręgowych (*discript councils*)¹³³.

W 1949 r. brytyjska Izba Gmin uchwaliła ustawę o Irlandii (*The Ireland Act*), w której stwierdzono, że Irlandia Północna pozostaje częścią posiadłości brytyjskiego władcy i częścią UK i ten status nie może ulec zmianie bez zgody parlamentu Irlandii Północnej¹³⁴.

Ustawa o przejęciu bezpośredniego zarządzania Irlandią Północną przez brytyjski rząd (*direct rule*) została uchwalona przez Izbę Gmin 30 marca 1972 r. Na jej podstawie rozwiązano rząd ulsterski, zachowując całą strukturę lokalnej administracji, podległą odtąd sekretarzowi stanu do spraw Irlandii Północnej (*Secretary of State for Northern Ireland*), który wchodzi w skład rządu Jej Królewskiej Mości, tak samo jak wchodzili sekretarze stanu do spraw Szkocji i Walii do momentu dewolucji. Przy sekretarzu stanu do spraw Irlandii Północnej przewidziano powołanie Komisji Doradczej, w skład której mieli wejść reprezentanci wszystkich opcji politycznych prowincji za wyjątkiem grup terrorystycznych. W 1972 r. rząd brytyjski opublikował wyniki konsultacji politycznych na temat przyszłości uregulowania konfliktu, w którym wskazano również jego wymiar irlandzki, gdyż Ulster stanowi część wyspy Irlandii. W dokumencie tym zgodzono się na powołanie jednoizbowego zgromadzenia parlamentarnego regionu, wybieranego na zasadach proporcjonalnych, w ramach którego działałyby komitety obsadzone po części przez ugrupowania opozycyjne. Powinny być zagwarantowane prawa i wolności człowieka, m.in. poprzez znaczne ograniczenie specjalnych pełnomocnictw dla policji i wojska. Uwzględniono też konieczność udziału Republiki Irlandii w poszukiwaniu trwałych rozwiązań pokojowych dla Ulsteru. 20 marca 1973 r. rząd UK ogłosił Białą Księgę zawierającą propozycje konstytucyjne dla Irlandii Północnej. Zawarto w niej propozycję uchwalenia ustawy przedłużającej okres bezpośredniego zarządu Londynu nad Ulsterem z zachowaniem przez rząd i parlament westminsterski najwyższej władzy we wszystkich sprawach prowincji poprzez urząd sekretarza stanu do spraw Irlandii Północnej z równoczesną likwidacją urzędu gubernatora. Zaproponowano ustanowienie jednoizbowego (czyli odejście od bikameralizmu ulsterskiego

¹³² Ibidem, s. 25.

¹³³ W. Konarski, op. cit., s. 234.

¹³⁴ W. Gruszka, op. cit., s. 26. Na temat ustroju konstytucyjnego Irlandii Północnej w ramach UK przed wprowadzeniem rządów bezpośrednich Londynu w 1972 r. zob.: A.D. Savoy, *The Origin of Aid the Constitution of Northern Ireland*, Belfast 1969.

z lat 1921-1972) Zgromadzenia Północnoirlandzkiego (*Northern Ireland Assembly*), liczącego 80 posłów wybieranych na 4-letnią kadencję w systemie proporcjonalnym, w ramach którego działałyby funkcjonalne komitety, odzwierciedlające układ sił w tymże lokalnym parlamencie. Rząd byłby powoływany i odwoływany przez sekretarza stanu do spraw Irlandii Północnej. Na stałe rząd brytyjski decydowałby o zagadnieniach: bezpieczeństwa prowincji, wymiaru sprawiedliwości i organach ścigania, polityce zagranicznej i obronnej, kwestiach fiskalnych, sprawach wyborów. Rząd północnoirlandzki (*Northern Ireland Executive*) i Zgromadzenie decydowałiby o sprawach: służby zdrowia, opieki społecznej, zatrudnienia i szkoleń zawodowych, oświaty, rolnictwa i planowania regionalnego, przestrzennego oraz rozwoju przemysłowego. Powyższe propozycje zostały odzwierciedlone normatywnie 10 lipca 1973 r. w ustawie konstytucyjnej Irlandii Północnej (*The Northern Ireland Constitution Act*). Ograniczyła ona istotnie dotychczasową autonomię władz prowincjonalnych, zwłaszcza w kwestiach bezpieczeństwa, a zalecenia władz UK były wiążące dla tych materii, które formalnie pozostawiono Belfastowi. Ustawa konstytucyjna derogowała ustawę o Irlandii z 1920 r., likwidowała też urząd gubernatora Irlandii Północnej i dotychczasowy parlament. Nowe Zgromadzenie Północnoirlandzkie liczyło 78 deputowanych, wybieranych w systemie proporcjonalnym w ramach dużych okręgów wyborczych, w których kandydowało od 5 do 8 pretendentów do otrzymania mandatu parlamentarnego. Rząd lokalny liczył 12 członków, z których 10 było posłami do Zgromadzenia. W sytuacji gdyby sekretarzowi stanu do spraw Irlandii Północnej nie udało się powołać rządu odpowiadającego zasadom podziału władzy między reprezentantów obu społeczności, posiadał on kompetencję do rozwiązania Zgromadzenia i rozpisania nowych wyborów¹³⁵.

Także w ustawie zawierającej aktualne dyspozycje co do sposobu zarządzania Ulsterem w warunkach dewolucji władzy w UK, czyli w ustawie o Irlandii Północnej z roku 1998 (*Northern Ireland Act*), zachowano istniejący od 24 marca 1972 r. urząd sekretarza stanu do spraw Irlandii Północnej. Rezyduje on na zamku Hillsborough, w byłej siedzibie brytyjskiego gubernatora Irlandii Północnej. Jako członek brytyjskiego gabinetu rządowego odpowiada za polityczną stabilność prowincji, jej bezpieczeństwo oraz przeciwdziałanie terroryzmowi, a także utrzymywanie stosunków z rządem północnoirlandzkim. Reprezentuje interesy tego regionu w rządzie brytyjskim w związku z rozpoczętym w marcu 2017 r. procesem

¹³⁵ Ibidem, s. 26, 58-59, 78-79, 85-87. W latach 1969-1973 nad propozycjami zmian w ustroju konstytucyjnym Irlandii Północnej pracowała Komisja Królewska pod przewodnictwem lorda Kilbrandona; zob. P. Arthur, op. cit., s. 151 (treść przypisu nr 30).

opuszczania Unii Europejskiej przez UK (Brexit). Odpowiada też za wspieranie nowych możliwości ekonomicznych rozwoju prowincji¹³⁶.

System wyborczy do Stormontu w 1929 r. oparty został na głosowaniu większościowym, co zapewniło trwałą przewagę lojalistom, ponadto w wielu okręgach wyborczych od dekad wybierano wciąż te same osoby na deputowanych¹³⁷.

Wspomnieć trzeba o anomaliach w ulsterskim prawie wyborczym w okresie od początku lat dwudziestych XX w. do początku lat siedemdziesiątych, w tym o tzw. głosowaniu pluralnym, które w skali całego UK przetrwało do 1946 r., a w Irlandii Północnej aż do roku 1969¹³⁸. Jego istnienie łamało zasadę „jeden człowiek, jeden głos” (*one man one vote*), w sytuacji gdy jednocześnie w majestacie prawa utrzymano prawo, że niektórym wyborcom przysługiwał więcej niż jeden głos, co naruszało zasadę równości głosowania w znaczeniu formalnym. Głosowanie pluralne (*business premises vote*) – jak podkreśla Wawrzyniec Konarski – obowiązywało zarówno w wyborach do izby niższej (Izby Gmin) Stormontu, jak i w wyborach samorządowych. Właściciele firm w danym okręgu wyborczym mieli prawo do oddania własnego głosu, a także głosów dodatkowych za każde 10 funtów wartości taksacyjnej przedsiębiorstwa w skali rocznej. Natomiast w wyborach lokalnych czynne i bierne prawo wyborcze przysługiwało tylko określonym kategoriom właścicieli ziemskich i nieruchomości położonych zarówno na wsi, jak i w mieście. Profitentami tych regulacji byli ulsterscy lojaliści – protestanci. Dodatkowo ich siła głosu w wyborach do lokalnej Izby Gmin została wzmocniona za sprawą tzw. *graduate vote*, a więc głosów oddawanych przez kadrę naukowo-dydaktyczną oraz absolwentów Uniwersytetu Królowej w Belfaście. Ta kuria wyborcza dokonywała wyboru 4 posłów do miejscowej Izby Gmin¹³⁹.

Zasada materialnej równości głosu była negowana przez tutejszą odmianę metody nazywanej *gerrymandering*, oznaczającej specyficzny podział określonego terytorium wyborczego (okręgu wyborczego) dla uzyskania możliwie najlepszych wyników wyborczych, pochodzącej od nazwiska gubernatora amerykańskiego stanu Massachusetts Elbridge’a Gerry’ego, który w 1912 r. dla zdobycia przez jego partię władzy wykorzystał przysługujące mu prawo do zmiany granic okręgów wyborczych, wytyczając je w taki sposób, by większość przeciwników politycznych była

¹³⁶ Na podstawie: www.gov.uk oraz www.nio.gov.uk [dostęp: 6.7.2017]; zob. też tekst Ustawy o Irlandii Północnej z 19 listopada 1998 r. w zbiorze: *Ustawy ustrojowe Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, wstęp P. Sarnecki, tłum. S. Kubas, Warszawa 2010, s. 439-512.

¹³⁷ S. Nelson, *The Northern Irish Parties...*, op. cit., s. 208. Dziś system wyborów większościowych (FPTP) jest stosowany, oprócz wyborów do brytyjskiej Izby Gmin, również w wyborach samorządowych w Anglii oraz Walii, z wyjątkiem Londynu.

¹³⁸ J. O’Beirne Ranelagh, op. cit., s. 248.

¹³⁹ W. Konarski, op. cit., s. 236.

skoncentrowana w niewielu okręgach, a jego zwolennicy zdobyli większość w wielu okręgach nowo powstałych, przypominających kształtem plamy na ciele salamandry. Połączenie owego nazwiska i nazwy „salamandra” dało określenie dla tejże praktyki. Przed każdymi wyborami w Irlandii Północnej na nowo można było ustalać granice okręgów wyborczych, co prowadziło do dyskryminacji wyborców wyznania katolickiego. Przykładem tej praktyki mógł być skład rady miasta w Londonderry/Derry, zamieszkałego w $\frac{2}{3}$ przez katolików – republikanów, w którym na 24 radnych 16 było protestantami, a tylko 8 katolikami. Np. w radzie miasta Dungannon 51% wyborców katolickich było reprezentowanych przez 7 radnych, a 49% wspólnoty protestanckich mieszkańców miało solidną reprezentację w liczbie 14 radnych.

Głosowanie pluralne w wyborach do władz lokalnych zostało zniesione w ramach reform premiera T. O’Neille’a w listopadzie 1969 roku, co potwierdził jego następca J. Chichester-Clark¹⁴⁰. Także Europejska Komisja Praw Człowieka w swojej decyzji z 8 marca 1979 r. w sprawie skargi „Kennedy, Lindsay i inni przeciwko UK” (nr 8364/78) stwierdziła, że system proporcjonalny w Irlandii Północnej w wariantcie pojedynczego głosu oddawanego na kandydata (STV), stosowany w wyborach do Parlamentu Europejskiego (a dzisiaj także do m.in. Stormontu), jest zgodny z art. 3 Protokołu nr 1 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Komisja stwierdziła, że UK ma specjalne powody do stosowania w jednej części państwa odmiennego systemu wyborczego właśnie ze względu na ochronę praw mniejszości, a w tym przypadku katolików, znajdujących się w mniejszości w skali okręgów wyborczych. System proporcjonalny sprzyja tutaj reprezentacji interesów mniejszości, a do tego – jak zauważyła Komisja – jest oparty na rozsądnych i obiektywnych kryteriach¹⁴¹.

Jak zaznacza P. Arthur, STV obowiązuje w Irlandii Północnej od czasu przywrócenia w 1972 r. rządów bezpośrednich Londynu (a wcześniej, w latach 1921-1929, był stosowany w wyborach do Stormontu). STV ma zastosowanie także do wyboru eurodeputowanych, a obszar Irlandii Północnej traktowany jest tu jako jeden duży okręg wyborczy¹⁴².

W 1925 r. utworzono Służbę Cywilną Irlandii Północnej (*Northern Ireland Civil Service*) otwartą dla każdego, kto zda przewidziane prawem egzaminy. Na samym

¹⁴⁰ W. Gruszka, op. cit., s. 34-36, 53, 150. Warto przypomnieć, że jednym z głównych celów NICRA była wzorem np. Afrykańskiego Kongresu Narodowego w RPA i amerykańskiego ruchu praw obywatelskich początku lat sześćdziesiątych XX w. walka o urzeczywistnienie fundamentalnej zasady „jeden człowiek – jeden głos”.

¹⁴¹ T. Jusudowicz (oprac.), *Orzecznictwo strasburskie – wolność pokojowych zgromadzeń i zrzeszania się, wolność związkowa, prawa i systemy wyborcze*, Toruń 2001, s. 70-72.

¹⁴² P. Arthur, *The Party System in Northern Ireland since 1945*, [w:] A. Seldon (ed.), *UK Political Parties since 1945*, London 1990, s. 113.

początku korpus urzędniczy złożony był z administracji imperialnej z Dublina, a część osób przeszła do pracy z Whitehall, w tym pierwszy premier prowincji James Craig, zajmujący dotąd stanowisko w Admiralicji. Niewielu urzędników służby cywilnej było katolikami, a Zakon Orański uważnie obserwował protestanckich urzędników, ostrzegając ich przed... małżeństwami z katoliczkami¹⁴³.

Aparatem pomocniczym sekretarza stanu do spraw Irlandii Północnej jest Urząd do Spraw Irlandii Północnej (*Northern Ireland Office*), a dziś w administracji publicznej prowincji pewną rolę odgrywa również Urząd Pierwszego Ministra i Zastępcy Pierwszego Ministra (*Office of the First Minister and Deputy First Minister*), inicjujący pewne przedsięwzięcia na rzecz integracji obu społeczności, w tym dotyczących tamtejszego rynku pracy¹⁴⁴. W odniesieniu szczególnie do gmin Północy i Południa należy podkreślić rangę współpracy transgranicznej, która była mocno zaakcentowana już w 1985 r. w porozumieniu z Hillsborough, a jej rangę umocniło Porozumienie Wielkopiątkowe z 1998 r. Jest też ułatwiona przez podobieństwo rozwiązań w zakresie ustroju administracji lokalnej w obu częściach wyspy.

Rozwiązania odnoszące się do prawa cywilnego i karnego na terenie Irlandii Północnej wykazują się dużym podobieństwem do regulacji obowiązujących w Anglii i Walii z różnicami w zakresie prawa karnego, dotyczącymi przestępstw o charakterze terrorystycznym¹⁴⁵. W zakresie aspektów proceduralnych utrzymują się w Ulsterze pewne różnice dotyczące np. procedury rozwodowej¹⁴⁶.

Ustrój sądownictwa w tym regionie jest zbliżony do Anglii i Walii – z Izbą Lordów (komitetami sądowymi teje) jako najwyższym trybunałem i z odpowiedzialnością lorda – kanclerza za administrację sądową¹⁴⁷. Andrzej Bisztyga zwraca uwagę na nieznaczne odrębności w podejściu sądów północnoirlandzkich do orzekania na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, które wyrażają się w niedopuszczaniu do głębszego jej oddziaływania na system *common law*. Sądy mają prawo unieważniać ustawodawstwo Zgromadzenia Północnoirlandzkiego, a także akty prawne wydawane przez tamtejszy rząd lokalny w razie ich niezgodności z tą Konwencją¹⁴⁸.

W kwestii przestrzegania praw człowieka w Irlandii Północnej w okresie przed wprowadzeniem rządów bezpośrednich przez Londyn wskazać należy na przejawy gorszej pozycji osób wyznania katolickiego w systemie oświaty. W Ulsterze –

¹⁴³ P. Arthur, *Government*, op. cit., s. 24.

¹⁴⁴ J. Greenwood, D. Wilson, *Public Administration in Britain Today*, 2 nd Ed., London 1989, s. 255; S. McKay, op. cit., s. XVIII.

¹⁴⁵ Zob. *Britain 1992. An Official Handbook*, HMSO, Central Office of Information, London 1992, s. 91, 106.

¹⁴⁶ *Ibidem*, s. 109.

¹⁴⁷ *Ibidem*, s. 110.

¹⁴⁸ A. Bisztyga, *Oddziaływanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na porządek prawny Zjednoczonego Królestwa*, Katowice 2008, s. 132, 220.

jak przypomina W. Gruszka – powstały dwa odrębne modele edukacyjne: brytyjski (*state schools*) zarządzany przez państwo oraz irlandzki (*voluntary schools*) administrowany i subsydiowany przez Kościół katolicki. Na szczeblach podstawowym i średnim kształcenia funkcjonowała separacja obu wspólnot, której nie było dopiero na poziomie uniwersyteckim. Administracja ulsterska proponowała wprowadzenie w katolickich szkołach podstawowych nauczania Biblii, względnie włączenia tych szkół do systemu państwowego z wyłączeniem lekcji religii z obowiązkowego programu nauczania, co Kościół katolicki zdecydowanie odrzucił w obawie przed utraceniem wiodącej pozycji w kształtowaniu świadomości młodych Irlandczyków na Północy. Szkoły takie, pozbawione dotacji, prezentowały niekiedy niższy poziom nauczania (głównie w przedmiotach ścisłych), były też odcięte w pewnym stopniu od możliwości zatrudnienia wysoko wykwalifikowanych kadr pedagogicznych, przeprowadzania szeroko zakrojonych inwestycji remontowych, tudzież zakupu nowoczesnych pomocy naukowych. Natomiast o dyskryminacji można było mówić w kwestii przydziału mieszkań, co potwierdził ogłoszony 12 września 1969 r. raport komisji rządowej, której przewodniczył lord Cameron, ustanowionej przez gubernatora Irlandii Północnej Ralpha Francisa barona Gray of Naunton. Omawiane przypadki miały miejsce głównie w Londonderry/Derry oraz Dungannon, a dotyczyły m.in. odmowy i unikania ustanowienia systemu punktowego przy określaniu priorytetów i realizowaniu przydziału mieszkań. Ta dyskryminacja miała podtekst polityczny, albowiem odmowa bądź przyznanie lokum wpływało na liczbę osób uprawnionych do głosowania na terenie danego okręgu. W ramach kampanii obywatelskiego nieposłuszeństwa na początku okresu „Kłopotów” katolicy, protestując m.in. przeciw dyskryminacji mieszkaniowej, wycofywali swoich radnych z rad lokalnych¹⁴⁹. W październiku 1971 r. w rządzie ulsterskim, kierowanym przez B. Faulknera w charakterze młodszego ministra w urzędzie premiera, został powołany pierwszy od 1921 r. katolik G. B. Newe, mający doradzać szefowi rządu w sprawach mniejszościowych¹⁵⁰.

W 1969 r. brytyjska Izba Gmin uchwaliła ustawę o Komisarzu Parlamentarnym dla Irlandii Północnej, ustanawiającą urząd Komisarza Parlamentarnego do Spraw Administracji Irlandii Północnej oraz ustawę o Komisarzu Północnoirlandzkim do Spraw Skarg. Pierwszy odpowiadał za skargi na działania rządu lokalnego oraz te działania UK, które dotyczyły Ulsteru, drugi zaś rozpatrywał skargi nieobjęte zakresem podmiotowym pierwszego, m.in. w odniesieniu do organów samorządu lokalnego. Współcześnie działa Ombudsman Zgromadzenia dla Irlandii Północnej na podstawie

¹⁴⁹ W. Gruszka, op. cit., s. 37-38, 39-40, 69, 151.

¹⁵⁰ D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense...*, op. cit., s. 313.

dekretu z 1996 r. oraz wspomniany wyżej Komisarz Północnoirlandzki do Spraw Skarg, także na podstawie dekretu z 1996 r. W Zgromadzeniu Irlandii Północnej trwają prace nad powołaniem jednego ombudsmana do Spraw Służb Publicznych dla Irlandii Północnej. Na wzór brytyjski egzystuje rozwiązanie, na podstawie którego to posłowie do lokalnego parlamentu są wyłącznymi odbiorcami skarg od obywateli i osób prawnych z terytorium Ulsteru i to oni decydują o przekazaniu bądź nieprzekazaniu danej sprawy ombudsmanowi. Komisarz do Spraw Skarg dla odmiany przyjmuje w zakresie swoich kompetencji skargi na działania 36 wymienionych w dekrete instytucji (np. na Organizację do Spraw Turystyki Irlandii Północnej czy Radę Szkół Prowadzonych przez Katolików) osobiście, bez pośrednictwa posłów północnoirlandzkich. W połowie lat siedemdziesiątych XX w. Komisarz wykrył np. małą ilość przypadków bezpośredniej dyskryminacji organów administracji lokalnej ze względu na religię czy narodowość, ale uchylił się od szerszego rozpatrzenia szeroko komentowanej ówczesnej decyzji rady lokalnej zdominowanej przez unionistów o odmowie prawa do używania terenów sportowych należących do tejże rady przez miejscową nacjonalistyczną organizację sportową. Z Ombudsman kieruje się kryterium „niesprawiedliwości spowodowanej niewłaściwym wykonywaniem funkcji administracyjnych”, nie jest też organem powołanym dla celów ochrony i promowania praw człowieka. Skarga kierowana do niego jest zwolniona od opłat, a wymogiem, który musi być spełniony, by ombudsman podjął postępowanie wyjaśniające, jest wykorzystanie przez skarżącego dostępnych w danej sprawie środków odwoławczych, zarówno administracyjnych, jak i sądowych¹⁵¹.

W Irlandii Północnej funkcjonuje Komisja do Spraw Równości (*Equality Commission for Northern Ireland*), będąca organem antydyskryminacyjnym w sprawach związanych z kryteriami: pochodzenia rasowego i etnicznego przekonań religijnych, wieku, płci, poglądów politycznych, niepełnosprawności oraz orientacji seksualnej. Skargi odnoszące się do dyskryminacji z powodu przekonań religijnych oraz politycznych w miejscach zatrudnienia rozpatruje również specjalny Trybunał do Spraw Sprawiedliwego Zatrudnienia, utworzony na podstawie rozporządzenia z 1998 r. o sprawiedliwym zatrudnieniu i traktowaniu, które było później wielokrotnie nowelizowane. Ów Trybunał posiada możliwość wdrożenia środków przeciwdziałających dyskryminacji mającej miejsce z wyżej podanych przyczyn. Z kolei Komisja do Spraw Równości Irlandii Północnej monitoruje w zakresie swoich

¹⁵¹ A. Dańda, *Omdudsman do spraw Irlandii Północnej – między dualizmem a uniformizmem*, [w:] R. Kłosowicz, B. Kosowska-Gąstoł, G.M. Kowalski, T. Wiecech, Ł. Jakubiak (red.), *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne. Księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Ziębie*, Kraków 2016, s. 233-234, 236-237, 239, 241, 243; A. Filipowicz, *Instytucja ombudsmana w systemie administracji lokalnej Wielkiej Brytanii*, [w pracy zbiorowej:] *Państwo, prawo, obywatel. Zbiór studiów dla uczczenia 60-lecia urodzin i 40-lecia pracy naukowej profesora Adama Łopatki*, Wrocław 1989, s. 515.

kompetencji proporcje reprezentantów obu społeczności na tamtejszym rynku pracy zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. Podejmuje w tym celu działania wspierające równą reprezentację, włącznie z możliwością realizacji akcji afirmacyjnych w porozumieniu z pracodawcami. Dyskryminacji wyznaniowej i politycznej (a także mającej miejsce z różnych innych przyczyn) przeciwdziałają także inne północnoirlandzkie akty prawne, w tym wspomniana już ustawa o Irlandii Północnej, uchwalona w następstwie zawarcia Porozumienia Wielkopiątkowego 10 kwietnia 1998 r., która nakłada na tamtejsze organy publiczne obowiązek przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji oraz promowania równości szans mieszkańców tego regionu¹⁵².

Prawa człowieka w Irlandii Północnej – jako części UK – gwarantowane są ustawą o prawach człowieka, uchwaloną w Westminsterze w 1998 r., mocą której na całym obszarze Zjednoczonego Królestwa inkorporowano do wewnętrznego porządku prawnego Europejską Konwencję Praw Człowieka. Działa też Komisja Praw Człowieka Irlandii Północnej, a także Rada do Spraw Mniejszości Etnicznych, która to instytucja jest potencjalnie ważna dla ochrony mieszkających tam przedstawicieli innych narodowości, w tym obywateli Unii Europejskiej, a więc również Polaków. Unijna dyrektywa 2000/78, uznając specyfikę tego regionu UK, nie uznaje za dyskryminację w art. 15 kryterium naboru do sił policyjnych opartego na religii, polegającego na ich kompletowaniu w proporcji 50 : 50, czyli po połowie policjantów – katolików i policjantów z Kościołów protestanckich.

Olbrzymią niedogodnością dla mieszkańców Ulsteru w kontekście nierespektowania praw człowieka było obowiązywanie ustawy o specjalnych pełnomocnictwach – *Civil Authorities (Special Powers) Act (Northern Ireland)* – uchwalonej w 1922 r., wielokrotnie później nowelizowanej. Art. 1 ustawy upoważniał szefa MSW Ulsteru do podejmowania wszelkich decyzji i kroków niezbędnych do utrzymywania prawa i porządku. Doprowadziło to do masowo stosowanej praktyki zatrzymywania przez RUC osób podejrzanych o naruszenie lub zamiar naruszenia porządku publicznego. W ustawie tej odwrócono powszechnie przyjęty standard prawny co do ciężaru dowodu (*onus probandi*) wobec osób podejrzanych, gdyż na podstawie tej ustawy to podejrzany miał dowieść swojej niewinności. Na podstawie przepisów wykonawczych do ustawy RUC miała prawo do przeprowadzania rewizji bez nakazu i o każdej porze dnia i nocy, a w przypadkach

¹⁵² *Równość i brak dyskryminacji. Raport roczny 2005*, Komisja Europejska, kwiecień 2005, s. 24; R. Ahdar, I. Leigh, *Religious Freedom in the Liberal State*, Oxford 2005, s. 303 (wraz z treścią przypisu nr 56). Na temat ochrony praw człowieka w Irlandii Północnej zob. również: B. Dickson, B. Gormally (eds.), *Human Rights in Northern Ireland. The CAJ Handbook*, Oxford 2015. Zob. także informacje zawarte na stronie internetowej Komisji Równości Irlandii Północnej: www.equalityni.org.

koniecznych z zastosowaniem siły. Policja miała też prawo wydania zakazu publikowania, rozpowszechniania i otrzymywania (w tym z innych państw) druków, których treść mogła stanowić zagrożenie dla porządku publicznego. Przepisy wykonawcze do rzeczonyj ustawy upoważniały każdego funkcjonariusza RUC do zatrzymania w areszcie do 4 dni (na 96 godzin) bez nakazu aresztowania każdej osoby, która wydała mu się podejrzana o popełnienie bądź zamiar popełnienia przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu. Władze mogły ponadto nakładać na poszczególne osoby obowiązek codziennego meldowania się na najbliższym posterunku policyjnym, jak również wydawać zakaz bądź nakładać obowiązek przebywania w określonych miejscach, miały też prawo do umieszczania w areszcie domowym na czas nieokreślony i bez wyroku sądowego, a także internowania, które także nie wymagało autoryzacji sądu, dlatego nie podlegało zaskarżeniu. Celem jej uchwalenia w 1922 r. była prewencja generalna i indywidualna w związku z kontaktami na linii lojaliści – republikanie, ale jej stosowanie wywoływało mnóstwo takich zdarzeń i było jedną z przyczyn „Kłopotów” w końcówce lat sześćdziesiątych XX w. W 1970 r. uchwalona przez Stormont tymczasowa ustawa o przestępstwach kryminalnych (*The Criminal Justice [Temporary Provisions] Act*) upoważniała do wydawania wyroków skazujących na 6 miesięcy więzienia każdą osobę, której dowiedzione zostanie „buntownicze zachowanie”, „chuligańskie zachowanie” oraz „zachowanie mogące spowodować zakłócenie spokoju”. Dlatego cytowany przez W. Gruszkę amerykański politolog napisał, iż ustawa była skierowana przeciwko katolikom, a lojalistyczni sędziowie wydawali owe półroczne wyroki za wypisywanie na murach Belfastu hasła „Precz z UVF”, a przecież UVF była lojalistyczną organizacją terrorystyczną wyjętą spod prawa. W 1971 r. zapadła decyzja rządu północno-irlandzkiego o przeprowadzeniu masowych aresztowań osób podejrzanych o przynależność do IRA, ale też o internowaniach bez wyroku sądu. 26 listopada 1974 r. Izba Gmin uchwaliła tymczasową ustawę o zapobieganiu działalności terrorystycznej (*The Prevention of Terrorism [Temporary Provisions] Act*), na podstawie której zdelegalizowano IRA w całym UK (dotąd tylko w obu częściach Irlandii). Rząd został upoważniony do sporządzania listy innych organizacji uznanych za nielegalne, za przynależność do których oraz za publiczne noszenie ich odznak i uniformów groziło do 5 lat więzienia, grzywny w nieograniczonej wysokości, względnie obie kary łącznie. Policjanci mogli ponadto za zgodą ministra spraw wewnętrznych aresztować podejrzanych o terroryzm bez nakazu sądu na okres do 7 dni. W celu eliminowania terrorystów z IRA i ugrupowań lojalistycznych wprowadzono także silniejszą kontrolę ruchu osobowego między Wielką Brytanią a obiema częściami Irlandii, z prawem do zatrzymywania i rewidowania na granicy

osób podejrzanych. Ustawa została uchwalona na 6 miesięcy, jakkolwiek minister spraw wewnętrznych mógł przedłużyć jej obowiązywanie na kolejne pół roku, jeśli wymagałaby tego sytuacja. Z czasem zamknięto większość przejść na granicy Ulster – republika, a wiele dróg w paśmie pogranicza zostało zaminowanych¹⁵³.

W 1978 r. na obszarze Irlandii Północnej wprowadzono stan wyjątkowy i nowe uprawnienia ingerujące w prawa obywatelskie dla władz – tym razem dla sił zbrojnych mogących aresztować człowieka w przypadku „uczciwego podejrzenia”¹⁵⁴.

Jak opisuje Grzegorz Rdzanek, formacje wojskowe oraz cywilne służby bezpieczeństwa w latach 1975-1986 naruszyły mir domowy północnoirlandzkich republikanów 339 tys. razy (w 1977 r. 21 tys., w 1982 r. – 4 tys. razy), szukając głównie broni i ładunków wybuchowych, z reguły w wybranych częściach miasta lub wzdłuż wybranych ulic. W tym samym okresie żołnierze brytyjscy dokonali przeszło 30 tys. aresztowań (gdy RUC i inne siły bezpieczeństwa – 24 tys.). Do momentu zakończenia brytyjskiej obecności militarnej w Ulsterze w 2007 r. około 250 tys. żołnierzy, począwszy od 1972 r., uczestniczyło tam w różnych operacjach zbrojnych. W operacjach zabezpieczenia interesów państwa i niezakłóconego działania władz prowincji, integralności terytorialnej i suwerenności UK brały tam i nie tylko na tamtym terenie udział służby specjalne: kontrwywiad MI5, wywiad SIS (zwany częściej MI6) oraz GCHQ (*Government Communication Headquarters*), czyli wywiad radioelektroniczny – wielka podsłuchownia. Jak podkreśla powyższy autor, ustawa antyterrorystyczna z 1974 r. traktowała odmowę składania zeznań przez osobę podejrzaną jako czyn przestępczy, a stosowane przez brytyjskie służby metody przesłuchań były złamaniem art. 17 konwencji genewskiej z 1948 r. Osoby przesłuchiwane były obiektem agresji fizycznej i psychicznej ze strony ludzi, którzy reprezentowali UK¹⁵⁵.

Wspomniane wyżej internowania bez wyroku sądowego odbywały się na statku *Maidstone*, zakotwiczonym na terenie portu w Belfaście, gdzie osadzono aż 219 osób, głównie podejrzanych o członkostwo w IRA, a następnie w specjalnym obozie przypominającym obóz koncentracyjny w Long Kesh koło Belfastu, gdzie zamknięto 600 osób pod nadzorem armii brytyjskiej. Rząd zaprzeczał stosowaniu tortur, z czym zgodziła się komisja pod przewodnictwem lorda Comptona, ale stwierdziła, że występowały przypadki „złego traktowania” osób internowanych¹⁵⁶.

¹⁵³ W. Gruszka, op. cit., s. 41-44, 96-97, 99, 152.

¹⁵⁴ B. Bolechów, op. cit., s. 207 (wraz z treścią przypisu nr 75).

¹⁵⁵ G. Rdzanek, *Sposoby pozyskiwania informacji przez siły brytyjskie w trakcie konfliktu zbrojnego w Irlandii Północnej*, „Secretum: służby specjalne, bezpieczeństwo, informacja” 2015, nr 1, s. 130-131, 134, 147, 151.

¹⁵⁶ W. Gruszka, op. cit., s. 100.

Internowanie stanowi złamanie reguły *Habeas Corpus*, czyli niezwłocznego postawienia osoby podejrzanej o popełnienie czynu zabronionego ustawowo przed obliczem sądu, który ma podjąć decyzję o jej uwolnieniu albo aresztowaniu do czasu procesu sądowego. W 1940 r. w trakcie ataku Niemiec hitlerowskich na Wielką Brytanię premier Winston Churchill otrzymał nadzwyczajne uprawnienia dla rządu do zatrzymywania osób zagrażających bezpieczeństwu narodowemu UK bez wyroku sądu (tzw. regulacja 18b), choć sam uważał to za cechę ustrojów totalitarnych: nazizmu i komunizmu. Tysiące osób podejrzewanych o sympatie faszystowskie i proniemieckie (w tym „wódz” brytyjskich faszystów Oswald Mosley) zostało odosobnionych do roku 1943, gdy zdecydowano o ich uwolnieniu. Internowań nie było już na terenie Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej, ale były na terenie Ulsteru, czyli części Zjednoczonego Królestwa¹⁵⁷.

W 1977 r. Północnoirlandzka Stała Komisja Doradcza do Spraw Człowieka opublikowała raport, w którym zaleciła inkorporację Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do porządku prawnego UK. W związku z licznymi zamieszkami w 1971 r. Republika Irlandii skierowała do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka skargę międzypaństwową przeciwko UK, m.in. w kontekście technik przesłuchań stosowanych w Irlandii Północnej w tymże roku. Art. 3 Konwencji nie zawiera normy wprowadzającej wyjątki od zakazu tortur. W innym wyroku przeciwko państwu brytyjskiemu Trybunał stwierdził, że art. 15 ust. 2 Konwencji (o uchyleniu stosowania zobowiązań w czasie niebezpieczeństwa publicznego) nie daje podstaw do uchylenia się od obowiązku przestrzegania tego zakazu nawet w przypadku wybuchu wojny, względnie innego typu niebezpieczeństwa, które zagraża życiu narodu. W trakcie tej sprawy ustalono, że w Ulsterze stosowano pięć metod śledczych: przetrzymywanie więzionych przez dłuższy czas z nakrytą głową, dręczenie hałasem, stanie przez wiele godzin twarzą do ściany, pozbawianie snu oraz przetrzymywanie więźniów o chlebie i wodzie. Trybunał uznał te metody za poniżające oraz nieludzkie w świetle art. 3 Konwencji, ale nie nadał im cechy tortur w rozumieniu tegoż artykułu, gdyż – jego zdaniem – nie powodowały cierpień dość intensywnych i nie były zadane z okrucieństwem mieszczącym się w pojęciu tortur¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Zob. Ch. Atkins, S. Bee, F. Button, *Taking Liberties since 1997*, London 2007, s. 111-112.

¹⁵⁸ A. Bisztyga, *Oddziaływanie...*, op. cit., s. 116, 147-148. O innych sprawach północno-irlandzkich opisanych w tej monografii zob. s. 127-128, 130-131 oraz 148-149. Na temat skargi Republiki Irlandii przeciwko UK do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w 1971 r. zob. również: W. Gruszka, op. cit., s. 103-104, a o innych sprawach z Irlandii Północnej rozpatrywanych przez ówczesną Europejską Komisję Praw Człowieka – ibidem, s. 104-106. Zob. także: *Judgments of the European Court of Human Rights 1959-1995. Reference charts*, Human Rights Information Centre, Council of Europe, Strasbourg 1996, s. 242, 291, 293, 297, 299.

Po podpisaniu Porozumienia Wielkopiątkowego w 1998 r., którego jednym z postanowień było utworzenie całkowicie nowej formacji policyjnej w Ulsterze, została powołana komisja pod przewodnictwem ostatniego gubernatora brytyjskiego w Hongkongu, katolika Chrisa Pattena w celu wypracowania stosownych rekomendacji. O nadużyciach RUC wyżej była mowa, ale Aleksandra Łojek wspomina o innych patologiach w jej działalności, m.in. o rutynowym biciu osób aresztowanych oraz metodzie „telefonu” (jednoczesnego uderzania w oboje uszu, co wywoływało nie tylko ból, ale i szok), rażeniu prądem itp., co potwierdzały także raporty międzynarodowych organizacji ochrony praw człowieka, np. Human Rights Watch czy Amnesty International. W roku 2000 została uchwalona ustawa o policji Irlandii Północnej (*Police [Northern Ireland] Act*), na podstawie której w miejsce RUC powołano Służbę Policyjną Irlandii Północnej (*Police Service of Northern Ireland*). Obecnie katolików w PSNI jest 30%, choć do 2012 r. próbowano respektować regułę rekrutacji do policji polegającą na parytecie 50 : 50 – połowa katolików, połowa protestantów. Jednakże – jak zauważa A. Łojek – większość katolików nie jest zainteresowana służbą dla królowej, gdyż PSNI jest postrzegana jako instytucja protestancka¹⁵⁹.

Ustawa o Irlandii Północnej z 1998 r. zakłada, że w Zgromadzeniu Irlandii Północnej (czyli parlamencie regionalnym) wiele z rozstrzygnięć jest skutecznych wówczas, gdy będzie za nimi optował określony odsetek jednej i drugiej społeczności, np. w sprawie do przyjęcia budżetu. Wspomniana ustawa wymienia wyłącznie materie ustawodawcze nieprzynależne Zgromadzeniu, materie zarezerwowane, mogące być objęte zakresem ustaw ulsterskich za zgodą Sekretarza Stanu do Spraw Irlandii Północnej, aczkolwiek ów katalog może być zredukowany decyzją Londynu oraz materie przekazane (np. rolnictwo, służba zdrowia, edukacja, kultura, ochrona środowiska), które mogą być swobodnie normowane przez Zgromadzenie. Projekty ustaw, zanim zostaną skierowane do Stormontu, powinny być skonsultowane przez gremium pod nazwą Forum Obywatelskie, a jego przewodniczący ma obowiązek przesłania ich do zaopiniowania Komisji Praw Człowieka Irlandii Północnej. Brytyjski Sekretarz Stanu do Spraw Irlandii Północnej posiada ważne uprawnienie wnoszenia o sankcję królewską dla ustaw; powstrzymanie się przez niego od skierowania takiej prośby automatycznie oznacza niedojście ustawy do skutku.

Ministrowie Irlandii Północnej sprawują władzę w imieniu monarchy w obszarach, które są przedmiotem dewolucji, jakkolwiek czynią to indywidualnie, a nie jako członkowie rządu regionalnego, czyli Komitetu Wykonawczego. Dodać należy, że premier i wicepremier wyłącznie razem (a nie każdy z nich osobno),

¹⁵⁹ A. Łojek, *Belfast...*, op. cit., s. 78-79, 83, 84.

realizują kompetencje szefa rządu Ulsteru i w jednym głosowaniu (*in bloc*) są wybierani w Stormontcie na owe urzędy. Ministrowie przed objęciem funkcji dokonują „urzędowego zaręczenia”, zobowiązując się do realizowania kompetencji w sposób demokratyczny, pokojowy i równoprawny wobec wszystkich w Ulsterze. Z powodu naruszenia zaręczenia Stormont jest władny uchwalić rezolucję o utracie zaufania do poszczególnego ministra. Krok ten wymaga poparcia określonej liczby deputowanych należących do dwóch podstawowych grup: unionistów i nacjonalistów.

Jeżeli chodzi o dzisiejszy system partyjny Irlandii Północnej, to główną reprezentantką interesów unionistycznych mieszkańców jest Demokratyczna Partia Unionistyczna (DUP), której przewodzi dziś Arlene I. Foster, a która zastąpiła w tej roli długoletnią „monopolistkę” w ramach tej społeczności, czyli Ulsterską Partię Unionistyczną (UUP). Podkreślenia wymaga fenomen utrzymania się przy władzy 51 lat w państwie niekomunistycznym w Europie jednej partii – UUP, co przypominało w ówczesnej dobie autorytarną praktykę rządów np. meksykańskiej Partii Rewolucyjno-Instytucjonalnej (PRI). Do lat siedemdziesiątych XX w. „monopolistką” w reprezentowaniu interesów nacjonalistycznych mieszkańców Ulsteru była Partia Nacjonalistyczna, którą skutecznie w tej roli zastąpiła na okres 30 lat Socjaldemokratyczna Partia Pracy (SDLP), a dzisiaj jest to Sinn Fein. Na uwagę zasługuje powstała w 1970 r. ponadwyznaniowa Partia Sojuszu Irlandii Północnej, nazywana krócej Partią Sojuszu (AP), będąca członkiem Międzynarodówki Liberalnej, zawsze mocno wraz z SDLP wspierająca w każdym czasie inicjatywy pokojowe w Ulsterze oraz integrację obu społeczności¹⁶⁰.

? W Irlandii Północnej powstawały także inne partie polityczne, np. interesy katolików zamieszkanych w Belfaście starała się reprezentować, powstała wskutek

¹⁶⁰ P. Sarnecki, *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*, Warszawa 2007, s. 68-69; temat północno-irlandzkich partii politycznych został przedstawiony w oparciu o następujące źródła: J. Tonge, M. Braniff, Th. Hennessey, J. W. McAuley, S. Whiting, *The Democratic Unionist Party. From Protest to Power*, Oxford 2014; J. Gardiner (ed.), *The Penguin Dictionary...*, op. cit., s. 203 (hasło „Democratic Unionist Party”); B. Feeney, op. cit., s. 134; P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 52; idem: *The Party System...*, op. cit., s. 115-116; S. Bruce, *Paisley...*, op. cit., m.in. s. 175-193, 198-208; P. Dixon, E. O’Kane, *Northern Ireland since...*, op. cit., s. 117-122. Na temat UUP zob.: I. Gardiner (ed.), op. cit., s. 684 (hasło „Ulster Unionist Party”); B. Feeney, op. cit., s. 135; P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 52; idem: *The Party System...*, op. cit., s. 115-117; M. Kerr, *Transforming Unionism...*, op. cit. Na temat Partii Nacjonalistycznej zob. P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 52. W kontekście powstania i działalności SDLP zob. W. Gruszka, op. cit., m.in. s. 71; B. Feeney, op. cit., m.in. s. 135; P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 52; ibidem, *The Party System...*, op. cit., s. 117-119. W odniesieniu do Sinn Fein zob.: B. Feeney, op. cit., s. 135; P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 52; ibidem: *The Party System...*, op. cit., s. 117-118; P. Dixon, E. O’Kane, op. cit., s. 117-121; D. McKittrick, D. McVea, *making Sense...*, op. cit., s. 384; S. Sagan, *Wstęp, [w:] Konstytucja Irlandii...*, op. cit., s. 32. Na temat AP zob. m.in.: B. Feeney, op. cit., s. 134; P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 52; idem: *The Party System...*, op. cit., s. 114-115; S. Nelson, *The Northern Irish Parties...*, op. cit., s. 210; M. Kerr, op. cit., s. 55, 247; D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 318, 367, 379; P. Dixon, E. O’Kane, op. cit., s. 149-150; I. O’Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, op. cit., s. 262.

rozłamu w Partii Nacjonalistycznej, Partia Narodowo-Demokratyczna, która nie utrzymała się na scenie politycznej¹⁶¹. W 2007 r. dotychczasowy działacz DUP Jim Allister w proteście przeciwko utworzeniu przez jego partię wspólnego rządu z Sinn Fein opuścił jej szeregi i założył ugrupowanie pod nazwą Tradycyjny Głos Unionistyczny (TUV)¹⁶².

W. Konarski, jeden z największych polskich ekspertów m.in. od Irlandii Północnej, stwierdza, iż na kształt tamtejszego, regionalnego systemu partyjnego w bliskiej przyszłości zasadniczy wpływ będzie mieć utrzymanie się formuły podziału władzy między obie społeczności w ramach koalicyjnego rządu lojalistów oraz republikanów. Jeżeli udałoby się ów podział władzy utrzymać, wówczas będzie można mówić o konsolidacji systemu kooperacji partii politycznych¹⁶³.

Przeprowadzone w marcu 2017 r. wybory do Zgromadzenia Północno-Irlandzkiego umocniły DUP oraz Sinn Fein. W Ulsterze dotąd nie udało się utworzyć nowego rządu opartego na porozumieniu tych dwóch ugrupowań.

¹⁶¹ P. Arthur, *Government...*, op. cit., s. 102.

¹⁶² D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 385; P. Dixon, E O'Kane, op. cit., s. 14.

¹⁶³ W. Konarski, *Irlandia Północna...*, op. cit., s. 243.

Rozdział III

Rola Kościołów na drodze do pokojowej przyszłości Irlandii Północnej. Znaczenie inicjatyw ekumenicznych

Kościół katolicki – podobnie jak np. Kościół Irlandii, Prezbiteriański Kościół Irlandii czy irlandzki Kościół Metodystyczny – zachował jednolitość organizacyjną w skali całej wyspy. Posiada on cztery archidiecezje: Armagh (północ), Dublin (wschód), Cashel (południe) i Tuam (zachód) oraz 22 diecezje. Kościelną stolicą Irlandii jest Armagh, będące historyczną siedzibą św. Patryka. Arcybiskup Armagh, posiadający zwykle kapelusze kardynalski, jest prymasem całej Irlandii, a arcybiskup Dublina jest prymasem Irlandii Południowej¹⁶⁴.

Armagh jest również kościelną siedzibą anglikańskiego Kościoła Irlandii w Irlandii Północnej, który nawiązuje też do misji Patryka oraz powstania wczesnego Kościoła celtyckiego. Irlandzcy anglikanie mocno uwypuklają potrzebę prowadzenia dialogu ekumenicznego na różnych polach¹⁶⁵. Innym ogólnoirlandzkim Kościołem jest Kościół Metodystyczny prowadzący rozległą działalność diakonijną nakierowaną na osoby starsze, dzieci i młodzież, w tym w północnoirlandzkim Derry, Newtownabbey oraz Belfaście. Mimo że związany z metodyzmem angielskim, stanowi niezależny Kościół, na czele którego stoi wybierany na okres jednego roku prezydent¹⁶⁶. Oba te Kościoły należą do utworzonej w 1922 r. Irlandzkiej Rady Kościołów, mającej swoje biuro także w Belfaście. Oprócz nich do Rady Kościołów należą także: Grecki Kościół Prawosławny w Brytanii i Irlandii, Armia Zbawienia – Oddział Irlandzki, Religijne Towarzystwo Przyjaciół (kwakrzy), Kościół Luterski, Kościół Prezbiteriański Irlandii¹⁶⁷.

Prezbiterianie w Irlandii dzielą się na: Prezbiteriański Kościół Irlandii, Reformowany Kościół Prezbiteriański, Ewangelikalny Kościół Prezbiteriański oraz Nieprzypisany Kościół Prezbiteriański, nawiązujący po części do unitarianizmu, a także wspomniany już w rozdziale I Wolny Kościół Prezbiteriański, istniejący w Ulsterze, ale też w Irlandii. Pod koniec XVIII stulecia prezbiterianie mocno wspierali rozwój

¹⁶⁴ J. Jarco, *Wprowadzenie...*, [w:] *Jan Paweł II w Irlandii...*, op. cit., s. 12.

¹⁶⁵ H. Van Beek (ed.), *A Handbook of Churches and Councils. Profiles of Ecumenical relationships*, World Council of Churches, Geneva 2006, s. 411.

¹⁶⁶ *Ibidem*, s. 412.

¹⁶⁷ *Ibidem*, s. 410.

szkótek niedzielnych. W roku 1900, a zatem na rok przed śmiercią królowej Wiktorii, w całej Irlandii zamieszkiwało ponad 4,5 miliona osób, z których 74% stanowili katolicy, 13% anglikanie i 10% prezbiterianie. Na początku XX stulecia prowadzone były rozmowy z metodystami oraz anglikanami na temat możliwości unii owych trzech wyznań. Rozmowy te nie przyniosły konkluzji. Dzisiaj Prezbiteriański Kościół Irlandii jest członkiem m.in. Światowej Wspólnoty Kościołów Reformowanych. W latach siedemdziesiątych XX w. wielu duchownych prezbiteriańskich wyrażało się krytycznie o ruchu jedności chrześcijan (czyli ruchu ekumenicznym), domagając się opuszczenia przez ten Kościół utworzonej w 1948 r. Światowej Rady Kościołów, do której należał on od pierwszego jej Zgromadzenia w Amsterdamie. Krytykowano Radę za zbyt daleko idące – zdaniem tej grupy – zbliżenie z Kościołem katolickim oraz za „wspieranie terroryzmu”. To ostatnie łączyło się z zarzutem, że w ramach utworzonego w 1969 r. Programu Zwalczenia Rasizmu Światowej Rady Kościołów zbierane były od Kościołów członkowskich pieniądze na specjalny fundusz przeznaczony dla Frontu Patriotycznego Rodezji (dziś Zimbabwe), z którego to ugrupowanie posiadało środki na zakup broni, od której – zdaniem rzeczników tej tezy – ginęli różni misjonarze. 21 listopada 1978 r. na specjalnie zwołanej sesji Zgromadzenia Generalnego Kościoła wnioski o zawieszenie jego członkostwa w ŚRK uzyskał poparcie 561 delegatów (przy sprzeciwie i głosach wstrzymujących się ze strony 393 osób) i wszedł w życie z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1979 r. Z kolei w 1980 r. Zgromadzenie (stosunkiem głosów 433 do 327) zdecydowało o wystąpieniu ze Światowej Rady Kościołów. Należy podkreślić olbrzymią aktywność misyjną tego Kościoła w historii i obecnie, m.in. w Indiach, Chinach czy na obszarze Indonezji, a także w Afryce¹⁶⁸.

Inicjatywy ekumeniczne po podziale wyspy w 1921 r. były prawie niemożliwe. Jednak w 1936 r. dwaj biskupi, anglikański i katolicki, zaapelowali do swoich wiernych o wspólne życie w harmonii, ale wówczas były to głosy wołających na puszczy i – jak odnotował J. O’Beirne Ranelagh – po obu stronach przemożna była bigoteria i dyskryminacja oraz strach i nienawiść¹⁶⁹. Tym wartościowsze są te swoiste krople, które drążyły skałę. Od 1964 r. odbywają się Konferencje Glenstałskie, czyli ekumeniczne spotkania czołowych osobistości duchownych i świeckich, a mają one miejsce na terenie opactwa benedyktyńskiego Glenstał koło Limerick – zawsze latem. Prowadzone są też wspólne studia biblijne oraz modlitwy. W 1965 r. z inicjatywy prezbiteriańskiego pastora Raya Daveya powołano Wspólnotę z Corrymeela

¹⁶⁸ L. Kirkpatrick, *Presbyterians in Ireland. An Illustrated History*, 2 nd Ed., 2007 (bez miejsca wyd.), s. 64-65, 71, 78-80, 92-94, 226; zob. też S. Bruce, *Paisly...*, op. cit., s. 155.

¹⁶⁹ J. O’Beirne Ranelagh, op. cit., s. 250.

w Ballycastle. Na jego formację duchową znaczący wpływ wywarła Wspólnota Iony ze Szkocji oraz eksperyment agapy włoskich waldensów. Na samym początku Corrymeela była ośrodkiem dla studentów – presbiterian, jednak pod wpływem walk w Ulsterze stała się centrum pojednania o charakterze ekumenicznym. Związana z nim jest grupa kobiet obu tradycji wyznaniowych, które w trakcie zajęć utraciły swoich bliskich, a które wspólnie pracują dla pokoju. Anglikański pastor Cecil Kerr założył w północnoirlandzkim Rostrevor Ośrodek Odnowy Chrześcijańskiej, który ma profil ekumeniczny i charyzmatyczny. Z kolei jezuita, ojciec Michael Hurley, powołał do życia ekumeniczną Wspólnotę Pojednania Św. Kolumbana w Belfaście, działającą na prawach stowarzyszenia. Na obszarze Ulsteru istnieją także „Spotkania Protestantcko-Katolickie PACE” (*Protestant and Catholic Encounter*) z wieloma oddziałami oraz grupy osób żyjących w małżeństwach o różnej, acz chrześcijańskiej przynależności wyznaniowej, które są określane mianem małżeństw „mieszanych”. Są to międzykościelne stowarzyszenia rodzin w Irlandii oraz Północnoirlandzkie Stowarzyszenie Małżeństw Mieszanych. Od 1973 r. w jednym z hoteli przy granicy z Irlandią Północną toczą się ekumeniczne rozmowy określane od nazwy tegoż hotelu „rozmowami ballymascanlańskimi”. Ich efektem jest publikacja dokumentu na temat stosowania przemocy w tym konflikcie. Odbywały się też (i ma to miejsce nadal) spotkania katolickich, metodystycznych, presbiteriańskich i anglikańskich przywódców kościelnych. Wspólne apele o pokój i wyrzeczenie się stosowania przemocy wywierały uspokajający wpływ na napiętą atmosferę. Gdy zastrzelono wychodzącą z kościoła młodą nauczycielkę katolicką Mary Travers, ówczesny biskup katolicki Cahal Daly wygłosił przemówienie, w którym wzywał do pokoju. Zostało ono oficjalnie zaaprobowane przez Radę Generalną Presbiteriańskiego Kościoła Irlandii. Natomiast w północnoirlandzkim Lagan obie strony rozpoczęły eksperyment oświatowy polegający na prowadzeniu wspólnej szkoły dla dzieci katolickich i protestanckich, której celem było ugruntowanie od najmłodszych lat życia atmosfery przyjaźni, wzajemnego szacunku i poznawania się – z zachowaniem odrębnej nauki religii (Lagan College). Inicjatywa ta nie otrzymała jednak oficjalnego poparcia Kościoła katolickiego¹⁷⁰.

W dniach od 29 września do 1 października 1979 r. papież Jan Paweł II przebywał w Irlandii z wizytą, która miała wiele ważnych akcentów ekumenicznych. Np. na wzgórzu Killineer niedaleko Droghedy, tuż przy granicy Republiki z Irlandią Północną, gdzie papież odprawił mszę, obecnych było wielu reprezentantów innych Kościołów z Ulsteru. Dlatego w homilii poświęconej pokojowi i pojednaniu papież skierował do uczestników następujące słowa:

¹⁷⁰ R. Boyd, *Irlandia*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1985, nr 3-4, s. 166-168; L. Kirkpatrick, *Presbyterians...*, op. cit., s. 154.

(...) Szczególnie znaczący był fakt, że zaproszenie prymasa zostało podjęte i powtórzone przez przedstawicieli Church of Ireland, a również i przez przywódców oraz członków innych Kościołów z Irlandii Północnej. (...) Ten prawdziwie braterski i ekumeniczny akt ze strony przedstawicieli Kościołów jest także świadectwem tego, że tragiczne wydarzenia, które mają miejsce w Irlandii Północnej, nie wypływają z faktu przynależności do różnych Kościołów i wyznań. Wbrew temu, co powtarza się tak często przed światową opinią, nie chodzi tu o wojnę religijną między katolikami i protestantami. Przeciwnie, katolicy i protestanci, jako ludzie, którzy wyznają Chrystusa, poszukują wzajemnego zbliżenia w jedności i pokoju, czerpiąc inspirację ze swej wiary i Ewangelii. I nie mogą postępować inaczej, jeśli pamiętają o największym przykazaniu Chrystusa, przykazaniu miłości. (...) Składam hołd wysiłkom czynionym przez licznych mieszkańców Irlandii Północnej, aby pójść ścieżkami pojednania i pokoju. Odwaga, cierpliwość, nieugięta nadzieja ludzi pokoju rozjaśniły ciemność tych lat próby. Duch chrześcijańskiego przebaczenia, wykazywany przez wielu dotkniętych cierpieniem własnym lub drogich im osób, był inspiracją dla wielu, wielu innych. (...) Nie myślcie nigdy, że zdradzacie waszą wspólnotę, gdy próbujecie zrozumieć, szanować i akceptować tych, którzy należą do innych tradycji. Służycie lepiej waszej własnej tradycji, gdy wraz z innymi pracujecie dla pojednania. Każda z historycznych wspólnot w Irlandii może tylko samej sobie zaszkodzić, gdy stara się szkodzić drugiej. Dalsza przemoc może tylko zniszczyć to, co najcenniejsze w tradycjach i aspiracjach obu wspólnot. (...) Przybyłem dziś do Drogheda z wielką misją pokoju i pojednania. Przybywam jako pielgrzym pokoju, Chrystusowego pokoju. Moje orędzie pokoju i miłości skierowane jest i do katolików, i do protestantów. Niech żaden irlandzki protestant nie myśli, że papież jest jego wrogiem, że stanowi niebezpieczeństwo, zagrożenie. Jest bowiem moim pragnieniem, aby protestanci widzieli we mnie przyjaciela i brata w Chrystusie. (...)¹⁷¹.

W klasztorze Sióstr Dominikanek w Cabra Jan Paweł II spotkał się z 97 reprezentantami Kościołów niekatolickich, m.in. prezbiterian, metodystów, anglikanów i prawosławnych. Wygłosił przemówienie zatytułowane „Zaangażowanie na rzecz jedności chrześcijan”, w którym pojawiły się poniższe sformułowania:

(...) Kiedy wewnątrz naszych Kościołów postępujemy naprzód w rozumieniu Pisma Świętego, w wierności dla wielowiekowej tradycji Kościoła chrześcijan i w nieprzerwanej z nią łączności, w poszukiwaniu świętości i autentyczności życia chrześcijańskiego, to zbliżamy się tym samym do Chrystusa, a w konsekwencji – zbliżamy się nawzajem do siebie w Chrystusie. (...) Irlandia, drodzy Bracia

¹⁷¹ Jan Paweł II w Irlandii..., op. cit., s. 18, 33, 36, 38, 39.

w Chrystusie, potrzebuje w sposób szczególny i naglący wspólnej służby wszystkich chrześcijan. Wszyscy chrześcijanie irlandzcy muszą stanąć razem w obronie duchowych i moralnych wartości przeciwko inwazji materializmu i moralnego woluntaryzmu. Chrześcijanie muszą zjednoczyć się w krzewieniu sprawiedliwości oraz w obronie praw i godności każdej ludzkiej osoby. Wszyscy chrześcijanie w Irlandii muszą się wspólnie przeciwstawić wszelkiej formie przemocy i wszelkiemu zamachowi na osobę ludzką, z jakiegokolwiek strony by one pochodziły. Muszą potęczyć się w poszukiwaniu chrześcijańskich rozwiązań poważnych problemów, związanych z Irlandią Północną. Bądźmy wszyscy sługami pojednania. Słowem i przykładem starajmy się skłonić obywateli, wspólnoty i polityków do wejścia na drogę tolerancji, współpracy i miłości¹⁷².

Jak zauważył Kazimierz Sidor, duchowni protestanccy z uznaniem odnieśli się do apeli papieża o pojednanie i pokój, za wyjątkiem I. Paisleya, który w 1979 r. kierował w Ulsterze kampanią nienawiści przeciwko wizycie Jana Pawła II¹⁷³.

30 maja 1970 r. została wydana wspólna deklaracja anglikańskiego i katolickiego arcybiskupa Armagh, moderatora Kościoła Prezbiteriańskiego Irlandii oraz prezydenta konferencji Kościoła Metodystycznego, w której zaprzeczono religijnemu postrzeganiu tego konfliktu, wskazując bardziej na jego podłoża historyczne, polityczne oraz społeczne i wzywając do odnalezienia trwałego pokoju. W rezolucji Zgromadzenia Generalnego Kościoła Prezbiteriańskiego przyjętej 17 lutego 1972 r. potępiono wszelkie działania terrorystyczne, a także zadeklarowano konieczność przyjęcia przez Kościół neutralności politycznej, mimo zaangażowania politycznego jego wielu wyznawców¹⁷⁴.

Pastor Donald Gillies z Belfastu – przedstawiciel wyżej wymienionego Kościoła – na Zgromadzeniu Ogólnym Światowego Aliansu Kościołów Reformowanych na początku lat siedemdziesiątych XX stulecia zaprzeczył istnieniu w Ulsterze protestanckiego „frontu jedności”, wskazując na duże jego zróżnicowanie, m.in. pod względem politycznym. Wskazał natomiast na obecność, również w swoim Kościele, wielu protestantów uważających papieża za Antychrysta, co utrudnia dialog ekumeniczny, który to pogląd prezentował Paisley, a od którego wielu prezbiterian dystansowało się ze względu na jego radykalizm. Istnieniu „protestanckiego frontu jedności” zaprzeczył także pastor Eric D. E. Gallagher, także z Belfastu, były prezydent Kościoła Metodystycznego w Irlandii. Ścisłej, zaprzeczył w odniesieniu do jego wymiaru religijnego, a potwierdził w wymiarze politycznym w kontekście dominującej

¹⁷² Ibidem, s. 19, 48, 49.

¹⁷³ K. Sidor, *Wzgórze Watykanusa*, wyd. 2, Warszawa 1985, s. 340, 343.

¹⁷⁴ F. C. Schilling (Hg.), *Lokaltermin...*, op. cit., s. 22-23, 31-32. H. Vogt (Hg.), *Nordiraland. Texte zu einem konfessionellen, politischen und sozialen Konflikt*, Stuttgart 1972, s. 203-204.

postawy unionistycznej. Wskazał na zrozumienie przez niego mniejszościowej sytuacji katolików w Ulsterze, albowiem irlandzki Kościół Metodystyczny jest mniejszością zarówno w Republice, jak i w Irlandii Północnej, tu znajdując się między anglikanami a prezbiterianami. Wskazał też na wieloletni brak kontaktów z katolikami jako barierę w kontaktach ekumenicznych, co także wpłynęło na to – jak to ujął – że niektórzy mają większy strach przed papieżem niż przed diabłem. Słowa te zostały wypowiedziane w wywiadzie, którego udzielił 6 listopada 1971 r., a zatem wiele już lat temu. Odciął się wówczas od przypisywania wszystkim protestantom w Ulsterze związków z Paisleyem, jasno wskazując, że tenże to skrzydło radykalne oraz ekstremistyczne, nie uznające żadnych kompromisów i żadnej współpracy z katolikami. W wykładzie wygłoszonym również w listopadzie tego samego, 1971 r., w Edynburgu, E.D.E. Gallagher postawił ulsterskim protestantom pytanie, czy chcą żyć prawdziwą wiarą, czy wiarą instrumentalizowaną politycznie, życząc sobie wyłącznie protestanckiego rządu dla protestanckiego wyłącznie społeczeństwa? Zarazem postawił też pytanie tamtejszym katolikom: czy chcą żyć w warunkach wolności religijnej dla wszystkich, czy też optują za wyłącznie katolickim parlamentem i katolickim rządem dla wyłącznie katolickiego społeczeństwa w katolickiej Irlandii? Dla wszystkich chrześcijan alternatywą dla obu tych wizji jest – co Gallagher wyraźnie podkreślił – otwarte i pluralistyczne społeczeństwo, dlatego też zdecydowanie odrzucił ówczesny charakter Zakonu Orańskiego, którego cele promując „północnoirlandzką formę apartheidu”, nie są natury religijnej, ale politycznej¹⁷⁵.

Jeden z wiodących teologów anglikańskich z Kościoła Irlandii, kanonik Eric P. Elliot z Belfastu, wyraźnie podkreślił istotny problem w relacjach ekumenicznych z Kościołem katolickim nie tylko w obu częściach Irlandii, ale w wielu innych państwach świata, jakim jest podejście do kwestii małżeństw, np. katolicko-protestanckich, czyli o różnej przynależności wyznaniowej (tzw. małżeństw mieszanych)¹⁷⁶. Do dziś problemem w tym kontekście jest na gruncie wielu krajowych konferencji episkopatów domaganie się od małżonka niebędącego katolikiem podpisania pisemnego zobowiązania tejże strony o wychowaniu dzieci zrodzonych w tym małżeństwie w wierze katolickiej. Tego rodzaju ingerencja w sprawę sumienia małżonków jest nie do pogodzenia z międzynarodowymi

¹⁷⁵ Ibidem, s. 25-27, 42-45, 53, 54. W kontekście ostatniego sformułowania pastora E.D.E. Gallaghiera interesujące byłoby z jednej strony zbadanie podobieństw i różnic w istniejących niegdyś ścisłych relacjach między Afrykańskim Związkiem Braci a Partią Narodową, realizującą politykę apartheidu w RPA, a z drugiej – porównanie tak osiągniętych wyników z minionym kształtem relacji (do 1998 r.) między Zakonem Orańskim a przede wszystkim UUP; por. S. McKay, op. cit., s. 143.

¹⁷⁶ Ibidem, s. 33, 36; por. także: J. Cooney, *The Crozier...*, op. cit., s. 79 (aspekt irlandzki tego ważnego zagadnienia); zob. też: T. Sotowska, *Nadzieja...*, op. cit., s. 104.

standardami prawnymi przyznającymi rodzicom (względnie opiekunom prawnym) prawo decydowania o wychowaniu religijnym i światopoglądowym swoich dzieci przynajmniej do osiągnięcia przez nie wieku uprawniającego do samodzielnego, względnie wspólnego z rodzicami decydowania.

W Irlandii Północnej w ramach obu społeczności także jest wywierana presja na młodych, by zawierali związki małżeńskie w Kościołach, w których byli ochrzczeni¹⁷⁷.

Mimo różnych problemów, w północnej części wyspy są prowadzone różne przedsięwzięcia ekumeniczne, jak nabożeństwa w Tygodniu Modlitw o Jedność Chrześcijan (zawsze w terminie 18-25 stycznia każdego roku), np. w katedrze anglikańskiej św. Kolumbana w Londonderry. Inna inicjatywa to ECONI, czyli Ewangelicki Wkład w Irlandii Północnej. W ramach tej inicjatywy ma także miejsce praca ekumeniczna, a wielu jej członków angażowało się na „tak” dla zatwierdzenia w referendum postanowień Porozumienia Wielkopiątkowego w maju 1998 r. Problemem w relacjach ekumenicznych z Kościołem katolickim po stronie niektórych (bo nie wszystkich) kręgów presbiteriańskich jest literalne przywiązanie do zasad wiary wyłożonych w *Konfesji Westminsterskiej*, w której sugeruje się, iż papież jest Antychrystem¹⁷⁸. W tym przypadku niezbędny jest komentarz do tego tekstu ze strony teologów presbiteriańskich, wskazujących na wyłącznie historyczny, a nie doktrynalny charakter takiego sformułowania w naszych czasach. I tak się dzieje, choćby za sprawą prowadzonego od wielu lat dialogu Światowej Wspólnoty Kościołów Reformowanych z Kościołem katolickim, którego początek datuje się na rok 1969¹⁷⁹.

Sytuacją w Irlandii Północnej zajmowała się Konferencja Kościołów Europejskich – organizacja ekumeniczna utworzona w 1964 r., a zrzeszająca przedstawicieli Kościołów protestanckich, anglikańskich, prawosławnych oraz starokatolickich naszego kontynentu. VI Zgromadzenie Ogólne Konferencji, które odbyło się w duńskim Nyborgu w 1971 r., przyjęło rezolucję jej poświęconą, nad którą pracowali przedstawiciele obu stron sporu. Uznano w niej, że konflikt ten ma podłoża polityczne i ekonomiczne, ale jest faktem, że katolicy i protestanci są podzieleni, co rzutuje na działalność ekumeniczną i prowadzenie misji religijnych. Z niepokojem odniesiono się do cierpień ludności obu stron. Wskazano na konieczność dalszych inicjatyw w rodzaju *Protestant and Roman Catholic Working Parties*, powołanej

¹⁷⁷ S. McKay, op. cit., s. 237.

¹⁷⁸ Ibidem, s. 69, 328.

¹⁷⁹ Na ten temat zob. dzieło K. Karskiego, *Protestanci i ekumenizm. Wkład spadkobierców Reformacji w dzieło jedności*, Warszawa 2001, s. 104-106. Godne uważnej lektury w powyższym kontekście dwustronnych i wielostronnych dialogów teologicznych są również inne książki i artykuły, m.in. tegoż Autora.

wspólnie przez Kościół katolicki oraz Irlandzką Radę Kościołów, a działającej na rzecz rozwiązywania problemów społecznych zarówno w Republice, jak i w Ulsterze. Temat Irlandii Północnej był obecny także podczas VII Zgromadzenia Ogólnego Konferencji Kościołów Europejskich w 1974 r. W przyjętej rezolucji skrytykowano praktykę władz brytyjskich polegającą na internowaniu ludzi mających sprzyjać IRA bez wyroku sądu (o czym była mowa w rozdziale II) jako ewidentnym łamaniu praw człowieka, naruszaniu ludzkiej godności i jej wolności, wzywając do zaprzestania takich praktyk w państwie praworządnym, jakim jest UK. Potwierdzono też poparcie dla dalszego działania specjalnego funduszu pomocowego dla Irlandii, utworzonego w celu finansowania różnorodnych przedsięwzięć służących pojednaniu obu wspólnot, dostępnego zarówno dla Kościołów protestanckich, jak i Kościoła katolickiego. W 1974 r. utworzono Międzykościelny Fundusz Nadzwyczajnej Potrzeby dla Irlandii¹⁸⁰.

Praca ekumeniczna w Irlandii Północnej wymaga bardziej niż w innych miejscach przełamywania stereotypów o obu społecznościach. W książce będącej wykładem zasad doktrynalnych Wolnego Kościoła Prezbiteriańskiego eksponuje się wyłącznie „trudne” dla Kościoła katolickiego karty jego dziejów, jak np. hiszpańską inkwizycję, noc św. Bartłomieja w Paryżu i rzeź tamtejszych protestantów czy popieranie ustaszowskiego Niezależnego Państwa Chorwackiego Ante Pavelicia o charakterze zbrodniczym w czasie II wojny światowej. W związku z brakiem reakcji na apel o ekskomunikowanie terrorystów spod jej znaku przypisuje się mu wspieranie IRA. Nie ma tam nic np. o II Soborze Watykańskim i ewolucji jego doktryny w warstwie politycznej, społecznej, ale także ekumenicznej, poprzez jego akces do tego ruchu, powstałego na długo przed tym Soborem w gronie Kościołów protestanckich¹⁸¹.

Zachowania antyekumeniczne zdarzają się też w obrębie protestantyzmu. W 1977 r. prezbiteriański duchowny (z Kościoła I. Paisleya) Ken Elliott odmówił w swoim kościele w Portadown przeprowadzenia zbiórki na renowację zabytkowej katedry św. Kolumbana w Derry, należącej do Kościoła Irlandii, dlatego iż według niego Kościół Irlandii został „otruty przez ekumenizm”¹⁸². W styczniu 1986 r. ponad 50 wolnych prezbiterian zakłóciło nabożeństwo ekumeniczne w anglikańskiej katedrze św. Anny w Belfaście, przerywając słowa goszczącego na nim belgijskiego kardynała Leona-Josepha Suenensa. W 1996 r. pastor wolnych prezbiterian Wesley McDowell zakłócił uroczystość ekumeniczną w radzie miasta na terenie Irlandii

¹⁸⁰ D. Maj, *Konferencja Kościołów Europejskich wobec integracji europejskiej*, Lublin 2016, s. 193-194.

¹⁸¹ S. Bruce, *Paisley...*, op. cit., s. 175 (wraz z treścią przypisu nr 1); zob. też wskazaną przez S. Bruce’a publikację książkową na s. 42 w przypisie nr 19 adekwatną dla prowadzonych tu rozważań: J. Brewer, G. Higgins, *Anti – Catholicism in Northern Ireland 1600-1998: The Mote and the Beam*, London 1998.

¹⁸² S. Bruce, *Paisley...*, op. cit., s. 198.

Północnej. W 1998 r. duchowny tegoż samego Kościoła Ian Brown protestował w Harare (stolicy Zimbabwe), gdzie odbywało się Zgromadzenie Ogólne Światowej Rady Kościołów. W tym samym roku sześciu innych wolnoprezbiteriańskich pastorów piketowało przed budynkiem w Amsterdamie, w którym odbywało się spotkanie tejże Rady. W 1996 r. trzech pastorów ponownie piketowało przed wspomnianą już katedrą św. Anny w Belfaście w związku z odbywającym się tam nabożeństwem ekumenicznym¹⁸³. W świetle powyższych incydentów z radością powitano fakt, iż następcą Paisleya na urzędzie moderatora Wolnego Kościoła Prezbiteriańskiego w 2008 r. został pastor Ron Johnstone z Armagh, człowiek uchodzący za najbardziej ekumenicznego spośród duchownych tej wspólnoty, mający w związku z wieloletnią pracą na misjach zagranicznych dobre relacje z duchownymi różnych wyznań¹⁸⁴.

Po masakrze 12 lipca 1998 r. w Ballymoney (hrabstwo Antrim), gdzie podpalono dom należący do katolików, w wyniku czego spłonęła trójka dzieci, anglikański prymas Irlandii arcybiskup Robin Eames potępił tę zbrodnię oraz dążenia Zakonu Orańskiego do przemarszu przez zamieszkałą przez katolików wioskę Drumcree, zaznaczając, że nie dzieje się to w imię protestantyzmu i nie odzwierciedla uczuć większości. Po masakrze dokonanej przez RIRA w mieście Omagh 15 sierpnia 1998 r., gdzie zginęli katolicy i protestanci, wspomniany R. Eames wspólnie z katolickim arcybiskupem Seamusem Haghartym odwiedzili to 45-tysięczne miasto, w którym dotąd obie społeczności żyły obok siebie spokojnie i wspólnie potępił ten atak terrorystyczny¹⁸⁵.

Powyżej wspomniano o reformowano-katolickim dialogu teologicznym na szczeblu globalnym. W raporcie z trzeciej fazy tegoż dialogu dotyczącym lat 1998-2005 znajdziemy podrozdział dedykowany sytuacji w Irlandii Północnej. Czytamy w nim, iż od 1921 r. północnoirlandzcy nacjonałiści dystansowali się wobec protestanckiego państwa, tworząc „społeczeństwo w społeczeństwie”, a Kościół katolicki stał się wiodącą instytucją dla ich integracji – doszło wtedy do zespolenia katolicyzmu, kultury irlandzkiej i politycznego nacjonalizmu. Z drugiej strony Zakon Orański postrzegał istnienie Ulsteru jako zewnętrzną manifestację polityczną i celebrowanie Królestwa Bożego w Irlandii Północnej, którą wielu protestantów uznawało za ziemię wybraną. W raporcie wymienia się grupy ekumeniczne przełamujące bariery międzywspólnotowe w Ulsterze, np. Bożonarodzeniową Kampanię Pokojową, Irlandzką Szkołę Ekumenistów, Wspólnotę z Corrymeela, Wspólnotę z Cornestone, Wspólnotę Kolumbana, Wspólnotę Clonard

¹⁸³ Ibidem, s. 169, 263. W katedrze św. Anny w Belfaście znajduje się również kaplica ekumeniczna.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 276.

¹⁸⁵ T. Sotowska, op. cit., s. 105, 106.

Fitzroy, Wspólnotę Asyża, Ludzi Razem, Grupę Inicjatyw Kościelnych, Grupę Wiara i Polityka, Więź Młodzieżową. Jak stwierdza się w punkcie 110 raportu, takie wspólne chrześcijańskie świadectwo podkreśliło możliwości przekraczania ugruntowanych linii podziałów politycznych, religijnych i kulturowych. Podczas gdy liderzy polityczni tkwili w tych granicach, ludzie Kościołów chrześcijańskich próbowali budować mosty między społecznościami. Wspólna Grupa Robocza Kościołów w sprawie Przemocy w Irlandii zaproponowała np. tamtejszym Kościołom pewien zestaw zasad, a wśród nich takie, że Kościoły i ich członkowie postępują sprawiedliwie wobec siebie oraz wobec każdego innego Kościoła, przychodzą z pomocą ofiarom niesprawiedliwości i zachęcają swoich wiernych do wszelkich legalnych przedsięwzięć dla jej pokonania, powinny sprzyjać pojednaniu i udzielać mu poparcia, a także wzmacniać polityków, aby ci widzieli swoje zadanie w osiągnięciu sprawiedliwej umowy z przeciwnikami, zamiast odnosić nad nimi zwycięstwo. W raporcie zacytowano też fragment książki kardynała irlandzkiego i rzecznika ekumenizmu Cahala Daly'ego, iż obie tradycje północnoirlandzkie muszą mieć przestrzeń do działania, nie mogą być one podporządkowane tylko jednej z nich. Chodzi tu także o kwestię dwóch ważnych lojalności, które w równej mierze posiadają tak historyczne, jak i moralne prawo do konstytucyjnego uznania bycia integralną częścią Irlandii Północnej. Uznanie tych dwóch tożsamości ulsterskich to nieodzowny element każdego rozwiązania problemów na Północy. Jak stwierdza raport, nie ulega wątpliwości, iż czynniki religijne – w tym nierozwiązane spory doktrynalne z XVI w. – odegrały po obu stronach rolę w politycznej i kulturowej tożsamości, a dla wielu ludzi wierzących, jak również niewierzących, polityczno-religijna walka między katolikami a protestantami w Ulsterze w drugiej połowie XX w. była czymś więcej niż „antyświadectwem przeciw chrześcijaństwu; był to afront wobec Ewangelii Chrystusa”. Oto bowiem cztery wieki po podziale zachodniego chrześcijaństwa nadal można było jeszcze doświadczać w namacalny sposób skutków braku jedności. Podkreślono też w raporcie pozytywny wpływ nauki Soboru Watykańskiego II na katolików w Ulsterze, która wielu z nich pozwoliła jednoznacznie uznać protestantów za swoje siostry i swoich braci. Z Irlandii Północnej w trzeciej fazie tegoż dialogu uczestniczyli: po stronie katolickiej ks. Timothy Barlett, reprezentujący St. Mary's University College w Belfaście, po stronie prezbiteriańskiej pastor dr David Stevens – sekretarz generalny Irlandzkiej Rady Kościołów¹⁸⁶.

¹⁸⁶ *Kościół jako wspólnota wspólnego świadectwa dla Królestwa Bożego. Raport z trzeciej fazy międzynarodowego dialogu teologicznego między Kościołem katolickim a Światowym Aliansem Reformowanym (1998-2005)*, tłum. K. Karski, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2016, nr 1, s. 114 (przypis nr 66), 115, 117 (wraz z przypisem nr 76), 118, 119 (wraz z przypisem nr 81), 120, 131, 134, 177, 178.

Innym widocznym znakiem braku jedności chrześcijan była sytuacja w Drogheda w Irlandii w Wielkanoc 2006 r., gdy dla upamiętnienia 90 rocznicy wybuchu Powstania Wielkanocnego anglikański duchowny Michael Graham koncelebrował nabożeństwo z trzema zakonnikami – augustianami, którzy musieli przeprosić za złamanie dyscypliny kościelnej, albowiem ze względu na różnice w pojmowaniu komunii św. nie mogli być koncelebransami anglikańskiego nabożeństwa. Zarówno biskup anglikański jak i katolicki ordynariusz miejsca, zgłosili swoje zastrzeżenia do tej formuły. Zakonnicy musieli zobowiązać się, że już nigdy nie powtórzą „błędu”. Jak zauważył Jacek Pawlicki, to postawiło pod znakiem zapytania proces zbliżenia między Kościołem Irlandii a (irlandzkim) Kościołem katolickim¹⁸⁷.

Odnutować należy także prowadzenie w Irlandii Północnej dialogu międzyreligijnego, np. między Kościołami chrześcijańskimi z jednej strony a wyznawcami judaizmu, jak również islamu czy sikhizmu, z drugiej strony¹⁸⁸.

W Irlandii Północnej w okresie eufemistycznie określanym mianem „Kłopotów” dochodziło do zamachów terrorystycznych również na osoby duchowne, a nie „oszczędzano” też osób znajdujących się wewnątrz bądź właśnie opuszczających budynki kościołów. W listopadzie 1981 r. IRA zastrzeliła pastora Kościoła Metodystycznego Irlandii Roberta Bradforda, który był posłem do Izby Gmin z ramienia UUP. W styczniu 1983 r. terroryści z IRA zabili sędziego Williama Doyle’a, gdy opuszczał budynek kościoła katolickiego w Belfaście. We wrześniu tego samego roku w miejscowości Darkley w południowej części hrabstwa Armagh w kościele zielonoświątkowym śpiewano pieśń, gdy do środka wtargnął terrorysta nacjonalistyczny z INLA i zaczął strzelać, wskutek czego zginęły trzy osoby. Trzech innych terrorystów ostrzelało budynek z zewnątrz, a od pocisków, które przedostały się do wewnątrz, rannych zostało dalszych siedmiu członków zboru¹⁸⁹.

W listopadzie 1996 r. lojalistyczni terroryści zaatakowali parafian w budynku kościoła katolickiego w Harryville¹⁹⁰.

W czasie swojej wizyty w Irlandii w 1979 r. papież Jan Paweł II jasno i stanowczo potępił terroryzm, przekazując posłanie pokoju w następujących słowach:

(...) Tym, czego chrześcijaństwo zabrania, jest uciekanie się w takich sytuacjach do nienawiści, do mordowania bezbronnych ludzi, do metod terroryzmu. Powiem więcej: chrześcijaństwo rozumie i uznaje szlachetną i słuszną walkę

¹⁸⁷ J. Pawlicki, *Czym grozi msza katolicko-anglikańska*, „Gazeta Wyborcza” z 18 maja 2006, s. 13.

¹⁸⁸ Więcej na ten temat zob. stronę internetową Północnoirlandzkiego Forum Międzyreligijnego: www.niinterfaithforum.org.

¹⁸⁹ D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense...*, op. cit., s. 320, 321; A. Piórko, *Historia Irlandii Północnej...*, op. cit., s. 191, 198.

¹⁹⁰ D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 343.

o sprawiedliwość, lecz jest zdecydowanie przeciwne każdemu aktowi zmierzającemu do podżegania nienawiści i wzniecającemu lub prowokującemu przemoc lub walkę w imię „walki”. Przykazanie „Nie zabijaj” musi obowiązywać w sumieniu ludzkości, jeśli nie chcemy, aby powtórzyła się straszliwa tragedia i los Kaina. (...) Do wszystkich, którzy mnie słuchają, mówię: nie wierzcie w przemoc; nie popierajcie przemocy. To nie jest droga chrześcijańska. To nie jest droga Kościoła katolickiego. Wierzcie w pokój, przebaczenie i miłość: to one należą do Chrystusa. (...) Pragnę teraz zwrócić się do wszystkich ludzi uwikłanych w przemoc. Apeluję do was słowami gorącej prośby. Błagam was na kolanach, abyście porzucili ścieżki przemocy i wrócili na drogi pokoju. Utrzymujecie, że szukacie sprawiedliwości. Ja także wierzę w sprawiedliwość i szukam sprawiedliwości. Lecz przemoc jedynie oddala dzień sprawiedliwości. (...) Dalsza przemoc w Irlandii doprowadzi do ruiny ziemię, którą, jak twierdzicie, kochacie, i wartości, które, jak twierdzicie, chcecie zachować. (...) Apeluję do młodych, którzy mogą być usidleni przez organizacje zaangażowane w przemoc. Mówię wam, z całą miłością, jaką do was żywię, z całym zaufaniem, jakie mam do młodzieży: nie słuchajcie głosów, które mówią językiem nienawiści, zemsty i odwetu. Nie idźcie za żadnymi przywódcami, którzy szkolą was w metodach zadawania śmierci. Kochajcie życie, szanujcie życie; w was samych i w innych. (...)”¹⁹¹.

Klaus Katzenberger wspomina jednak o niektórych postawach niektórych hierarchów katolickich Irlandii wobec terrorystów z IRA, jak np. arcybiskupa Dublina, który odwiedził w szpitalu aresztowanego szefa sztabu Tymczasowej IRA McStiofaina. Wykazano tu brak konsekwencji, gdyż w czasie wojny domowej w Wolnym Państwie Irlandzkim w 1922 r. dokonano ekskomunikacji wszystkich członków IRA, a w okresie „Kłopotów” mieli oni dostęp do sakramentów¹⁹².

Różnie też można było interpretować postawę prymasa całej Irlandii kardynała Tomasa Ó’Fiaicha. W 1984 r. stwierdził on, iż nie jest naganne moralnie wstąpienie do Sinn Fein – wówczas przybudówki politycznej IRA. Od tej wypowiedzi zdystansował się rząd Republiki Irlandii¹⁹³. Zarzucono też mu, że otwarcie nawoływał katolików północnoirlandzkich, by nie wstępowali do RUC¹⁹⁴. Zupełnie inną, klarowną postawę wobec nacjonalistycznych terrorystów zajął następca Ó’Fiaicha, kardynał Cahal Daly, który stwierdził, iż nie ma moralnego, racjonalnego ani politycznego usprawiedliwienia dla terroru spod znaku IRA. W styczniu 1992 r. stwierdził, iż Sinn

¹⁹¹ Jan Paweł II w Irlandii..., op. cit., s. 33-34, 37.

¹⁹² K. Katzenberger, *Jeśli przychodzisz...*, op. cit., s. 111 (wraz z treścią przypisów nr 1, 2 i 3).

¹⁹³ D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 321.

¹⁹⁴ J. Stalker, *The Stalker Affair. The shocking true Story of a notorious coverup in Northern Ireland*, London 1989, s. 240.

Fein nie może oczekiwać na zajęcie miejsca na irlandzkiej (patrząc całościowo) scenie politycznej dopóty, dopóki będzie związana z IRA. W marcu tegoż roku wykluczył pośrednictwo osobistości Kościoła katolickiego w potencjalnych rozmowach z tym ugrupowaniem terrorystycznym¹⁹⁵.

S. Bruce wspomina o jednym udokumentowanym przypadku duchownego katolickiego zaangażowanego w akcje terrorystyczne IRA w okresie „Kłopotów”. Chodzi o księdza Jamesa Chesneya, który w 1972 r. zainstalował bombę w miejscowości Claudy, która zabiła dziewięć osób¹⁹⁶.

W sierpniu 2016 r. po długiej i ciężkiej chorobie nowotworowej zmarł Edward Daly – zasłużony dla ekumenizmu i pojednania w Irlandii Północnej katolicki biskup Derry. Urodzony w 1933 r., studiował w Kolegium Irlandzkim w Rzymie, a na księdza został wyświęcony w 1957 r. Przez 17 lat pozostawał w służbie parafialnej, m.in. w Derry, a od 1974 r. do przejścia na emeryturę w roku 1993 był biskupem tej diecezji. Od 1993 r. przez ponad 20 lat był kapelanem w hospicjum Foyle, towarzysząc w ostatnich dniach życia ponad 800 osobom. W momencie objęcia biskupstwa był najmłodszym biskupem w całym irlandzkim episkopacie i jednym z najmłodszych biskupów w Europie. Wspierał działania NICRA, a na zawsze zostanie zapamiętany, gdy w „Krwawą Niedzielę” 30 stycznia 1972 r. wraz z grupą ludzi pomagał eskortować rannego od kul człowieka w poszukiwaniu dla niego natychmiastowej pomocy medycznej. To zdjęcie obiegło różne serwisy prasowe na całym świecie. Był z pozostałymi rodzinami ofiar tej masakry i innymi bliskimi późniejszych ofiar ataków różnych formacji paramilitarnych. Zawsze potępiał stosowanie przemocy. Wspominał, iż wydarzenia „Krwawej Niedzieli” na zawsze zmieniły jego życie w każdym wymiarze. W dyskusji nad ewentualnością nakładania ekskomuniki na terrorystów z IRA był zdania, że to może spowodować swoiście pojęte uznanie ich za „świętych” w pewnej części społeczności irlandzkiej. Swoim mottem uczynił stwierdzenie, iż lepiej komunikować się niż ekskomunikować. Wspierał rozliczne inicjatywy ekumeniczne, w tym powołany w 1974 r. *Ulster Project*, przeznaczony dla młodych ludzi z obu wspólnot i spoza nich, umożliwiający im przez okres miesiąca zamieszkanie gościnne u rodzin w USA, aby mogli poznać inne wymiary życia, niezwiązane z permanentnym konfliktem. Znane były więzy przyjaźni łączące biskupa Daly’ego ze swoim anglikańskim odpowiednikiem biskupem Jamesem Mahaffeyem, będące mocnym przesłaniem harmonii i budowy mostów ponad podziałami wspólnotowymi. Obaj biskupi zostali honorowymi obywatelami

¹⁹⁵ D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 321, 329, 330, 331.

¹⁹⁶ S. Bruce, *Paisley...*, op. cit., s. 219 (przypis nr 22).

Derry, tak jak wcześniej Winston Churchill czy laureat Pokojowej Nagrody Nobla – katolicki polityk SDLP John Hume. Dokonano tego w uznaniu ich zasług dla ekumenizmu, męstwa i promowania wartości chrześcijańskich, służących budowaniu mostów pomiędzy podzielonymi społecznościami oraz wytrwałego dialogu i dążenia do pokoju w Irlandii Północnej. Honory nad trumną oddało mu też wiele osobistości życia publicznego Irlandii, Irlandii Północnej i UK, w tym irlandzki prezydent Michael Higgins oraz wicepremier ulsterski M. McGuinness¹⁹⁷.

Siła pokojowego przestania wielu Kościołów Irlandii Północnej uutorowała drogę do nadziei 1998 r.

¹⁹⁷ S. Mac Donald, *Tributes pour in for „fearless peace-builder”*, „Irish Independent” z 9 sierpnia 2016, s. 12-13; eadem, *The priest waving a white handkerchief became a „reluctant bishop”*, ibidem; D. Mullan, *Bishop Daly – „A colossus, filling us with great pride and admiration”*, ibidem, s. 13; G. Jackson, *Tributes paid to Daly as „a man of peace, a man of his word”*, „The Irish Times” z 10 sierpnia 2016, s. 4; P. McGarry, *The reluctant bishop who preferred pastoral work to being a public figure*, „The Irish Times” z 9 sierpnia 2016, s. 5.

Rozdział IV

Ku stabilizacji? Irlandia Północna po 10 kwietnia 1998 r.

Ocenia się, że za około 60% ofiar z okresu „Kłopotów” odpowiadają organizacje terrorystyczne strony nacjonalistyczno-republikańskiej z IRA na czele, za 30% – terroryści lojalistyczni (wraz z nowymi ugrupowaniami typu Ochotnicy Orańscy czy Ochotnicze Siły Lojalistyczne), natomiast 10% to ofiary przemocy ze strony sił państwa brytyjskiego (w tym RUC oraz armii)¹⁹⁸.

Do czasów współczesnych przetrwały też odmienne preferencje futbolowe, co – jak doskonale wiadomo z obserwacji w różnych częściach świata (nie tylko piłki nożnej) – często jest jednym z wielu składników tożsamości odmiennych wspólnot terytorialnych. Tak więc – jak przypomina nam B. Feeney – tysiące północnoirlandzkich nacjonalistów kibicują np. drużynie Celtic Glasgow, podczas gdy tysiące ich lojalistycznych współmieszkańców trzymają mocno kciuki za wyniki Glasgow Rangers. Jednych i drugich łączy nieszczędzenie pieniędzy na kibicowanie swoim klubom w Szkocji¹⁹⁹.

T. Blair zaznacza w swoich wspomnieniach, że proces pokojowy w Irlandii Północnej był podzielony na dwie fazy: pierwsza rozpoczęła się od Porozumienia Wielkopiątkowego i trwała do zawieszenia funkcjonowania Zgromadzenia Północnoirlandzkiego oraz rządu w październiku 2002 r., co było spowodowane brakiem postępów w rozbrajaniu się ze strony IRA oraz przywróceniu rządów bezpośrednich Londynu, a druga trwała od dymisji Davida Trimble’a do 8 maja 2007 r., gdy w końcu w Belfaście ukonstytuował się rząd prowincjonalny²⁰⁰.

Warto podkreślić, że krótko przed porozumieniem pokojowym, w październiku 1997 r., na prezydenta Republiki Irlandii wybrano po raz pierwszy osobę urodzoną na terytorium Irlandii Północnej – prawniczkę Mary McAlesee²⁰¹.

¹⁹⁸ P. Bew, *Ende der Geschichte in Nordirland?*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”. Beilage zur Wochenzeitung, „Das Parlament” 2005, nr 47, s. 32.

¹⁹⁹ B. Feeney, op. cit., s. 98.

²⁰⁰ T. Blair, *Podróż*, op. cit., s. 271.

²⁰¹ Na urzędzie głowy państwa zastąpiła Mary Robinson, sprawującą funkcję prezydenta w latach 1990-1997, która wcześniej była senatorem i obrończynią praw człowieka. Bezpośrednio po zakończeniu kadencji w 1997 r. sekretarz generalny ONZ przy aprobacie Zgromadzenia Ogólnego mianował M. Robinson na zaszczytną funkcję Wysokiego Komisarza ONZ do Spraw Praw Człowieka. Był to prestiżowy sukces Irlandii na arenie międzynarodowej.

10 kwietnia 1998 roku zostało podpisane Porozumienie Wielkopiątkowe (zwane też Porozumieniem z Belfastu), które zastąpiło Porozumienie z Hillsborough z 1985 r. Rozpoczyna się ono od deklaracji poparcia, w której stwierdzono m.in.:

(...) tragedie przeszłości pozostawiły głębokie i godne potępienia dziedzictwo cierpienia. Nie możemy nigdy zapomnieć tych, którzy oddali życie, lub zostali okaleczeni, jak również ich rodzin. Możemy jednakże najlepiej ich uhonorować przez nowy początek, w którym niezachwianie poświęcamy się osiągnięciu pojednania, tolerancji i wzajemnego zaufania oraz ochronie i egzekwowaniu praw człowieka dla wszystkich.

Zadeklarowano oddanie partnerstwu, równości i wzajemnemu szacunkowi jako fundamentom nowego początku wewnątrz Irlandii Północnej, między Północą a Południem oraz między wyspami, a także poparcie dla wyłącznie pokojowych i demokratycznych instrumentów rozwiązywania różnic politycznych oraz sprzeciw wobec stosowania siły lub groźby jej użycia. W Porozumieniu z 1998 r. założono swoiste „spakietowanie” rozwiązań strukturalnych i konstytucyjnych oraz ich współzależność w odniesieniu do powołania Zgromadzenia Północnoirlandzkiego, Rady Ministerialnej Północ/Południe, a także organów implementacyjnych w postaci Rady Brytyjsko-Irlandzkiej i Międzyrządowego Kongresu Brytyjsko-Irlandzkiego, jak również wprowadzenie poprawek do niektórych ustaw UK oraz do konstytucji Irlandii. Rządy brytyjski i irlandzki uznały też prawomocność każdego wyboru dokonanego dobrowolnie przez większość społeczeństwa Irlandii Północnej, dotyczącego jej statusu: czy utrzymania unii z Wielką Brytanią, czy powstania zjednoczonej Irlandii. Na obecnym etapie:

(...) pragnieniem większości ludności Irlandii Północnej dobrowolnie wyrażonym i uprawnionym jest, by unie utrzymać oraz, zgodnie z powyższym, iż status Irlandii Północnej, jako części Zjednoczonego Królestwa, jest odzwierciedleniem tego pragnienia i całkowicie z niego wynika; oraz iż niewłaściwym byłoby dokonywanie zmian w statusie Irlandii Północnej bez zgody większości (...).

Oba rządy zapewniły, iż w przyszłości, korzystając z prawa do samostanowienia, każdy wybór dokonany dobrowolnie przez mieszkańców Irlandii Północnej, będzie realizowany z poszanowaniem różnorodności Ulsteru, jego tożsamości i tradycji, w oparciu o zasady:

pełnej równości i poszanowania dla praw obywatelskich, politycznych, społecznych i kulturowych, wolności od dyskryminacji dla wszystkich obywateli oraz równego traktowania tożsamości, etosu i aspiracji obu społeczności (...).

Strony tej umowy międzynarodowej zobowiązały się do proponowania i popierania zmian w konstytucji Irlandii i ustawodawstwie UK, które odnosić się będą do konstytucyjnej pozycji Ulsteru. Wskazano, iż integralną częścią umowy w załączniku nr 1 jest „Porozumienie Międzypartyjne”. W art. 2 rządy brytyjski i irlandzki potwierdziły swoje uroczyste zobowiązanie do popierania i wdrażania „Porozumienia Międzypartyjnego”, a w szczególności do powołania wymienionych już wyżej instytucji: Rady Ministerialnej Północ–Południe, innych organów wdrażających je, a wymienionych w tekście powyższego Porozumienia, a także Rady Brytyjsko-Irlandzkiej i Międzyrządowego Kongresu Brytyjsko-Irlandzkiego²⁰².

W maju 1998 r. odbyło się w Irlandii Północnej referendum, w którym 71,7% głosujących opowiedziało się za zatwierdzeniem Porozumienia Wielkopiątkowego. W tym samym miesiącu w referendum w Republice Irlandii aż 94,5% głosujących zaakceptowało tę umowę. 25 czerwca 1998 r. odbyły się wybory do nowego, przewidzianego Porozumieniem, parlamentu Irlandii Północnej, w którym swoją niewielką, ale jednak reprezentację (wybory przeprowadza się w systemie proporcjonalnym) uzyskały ugrupowania profilujące się ponadwyznaniowo, takie jak AP oraz Północnoirlandzka Koalicja Kobiet (NIWG)²⁰³.

Zgodnie z postanowieniami Porozumienia Wielkopiątkowego do konstytucji irlandzkiej z 1937 r. zostały wniesione zmiany. Dokonało się to na podstawie poprawki nr 19 uchwalonej 3 czerwca 1998 r. (czyli zaraz po referendum ratyfikacyjnym tej umowy międzynarodowej), mocą której zmodyfikowano dotychczasowe brzmienie art. 2, 3 oraz 29 poprzez dodanie w tym ostatnim dwóch nowych ustępów. Szczególnie istotna, bezpośrednio związana z Porozumieniem, jest przyjęta wówczas nowa redakcja art. 3 w brzmieniu:

- 1. Jest stanowczą wolą narodu irlandzkiego, aby w harmonii i przyjaźni jednoczyć wszystkich ludzi zamieszkujących na terytorium wyspy Irlandia, z całą różnorodnością ich tożsamości i tradycji, uznając równocześnie, że zjednoczona Irlandia powinna powstać wyłącznie na drodze pokojowej, za zgodą większości narodu, wyrażoną demokratycznie w obu jurysdykcjach funkcjonujących na wyspie. Do czasu zjednoczenia wyspy, prawa stanowione przez Parlament działający na mocy niniejszej Konstytucji będą obowiązywały na takim samym obszarze i w takim samym zakresie, jak prawa stanowione przez Parlament istniejący bezpośrednio przed wejściem w życie niniejszej Konstytucji.*

²⁰² A. Kucharski, *Historia Irlandii w źródłach...*, op. cit., s. 91, 93, 95, 97, 99, 101.

²⁰³ S. Wolff, *Der Nordirlandkonflikt...*, op. cit., s. 215, 217 (tabela nr 1).

2. *Odpowiednie władze, właściwe terytorialnie, mogą ustanowić w określonych celach instytucje sprawujące władzę wykonawczą i funkcje, podległe obu tym jurysdykcjom, i mogące sprawować władzę oraz funkcje w odniesieniu do całości lub części wyspy*²⁰⁴.

Stosownie do zobowiązań Irlandii zawartych w Porozumieniu Wielkopiątkowym art. 29 ust. 7 otrzymał nowe brzmienie:

7. 1 *Państwo może wyrazić zgodę na ograniczenia nałożone przez Porozumienie Brytyjsko-Irlandzkie, zawarte w Belfaście dnia 10 kwietnia 1998 r., zwane tutaj Porozumieniem.*
- 2 *Każda instytucja, powołana przez owo Porozumienie lub zgodnie z nim, może realizować uprawnienia i funkcje przyznane jej na terenie całej lub części wyspy Irlandia, nie naruszając postanowień niniejszej Konstytucji przyznających takie uprawnienia i funkcje osobie lub organowi Państwa, mianowanemu, utworzonemu lub powołanemu przez niniejszą Konstytucję albo zgodnie z nią. Jakikolwiek uprawnienia lub funkcja przyznane takiej instytucji w celu doprowadzania do ugody, rozstrzygania sporów i kontrowersji mogą zostać jej dodatkowo przyznane lub w zastępstwie podobnych uprawnień, lub funkcji przyznanych przez niniejszą Konstytucję wyżej wymienionej osobie lub organowi Państwa*²⁰⁵.

Ewentualne przyszłe zjednoczenie Irlandii wspiera też jej pokojowa deklaracja co do pryncypiów konstytucyjnych prowadzonej przez nią polityki zagranicznej, zawarta w art. 29 ust. 1-3 o następującym brzmieniu:

1. *Irlandia potwierdza swoje przywiązania do ideałów pokoju i przyjaznej współpracy między narodami, opartej na międzynarodowej sprawiedliwości i moralności.*
2. *Irlandia potwierdza swoją akceptację zasady pokojowego rozstrzygania sporów międzynarodowych przez arbitraż międzynarodowy lub rozstrzygnięcia sądowe.*
3. *Irlandia akceptuje ogólnie uznane zasady prawa międzynarodowego jako obowiązujące normy jej postępowania w stosunkach z innymi państwami*²⁰⁶.

T. Blair wspomina o „wpadce” rządu brytyjskiego, jaka miała miejsce tuż po podpisaniu Porozumienia Wielkopiątkowego. Otóż, przewidziano w nim prawo rządu brytyjskiego do przeniesienia przebywających w więzieniach terrorystów

²⁰⁴ *Konstytucja Irlandii*, wstęp S. Sagan, tłum. S. Grabowska, Warszawa 2006, s. 34 (wraz z treścią przypisu nr 3), 92.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 64 (wraz z treścią przypisu nr 45).

²⁰⁶ *Ibidem*, s. 61.

z IRA na teren Republiki Irlandii. Marjorie Mowlam, pełniąca wówczas w jego rządzie funkcję sekretarza stanu do spraw Irlandii Północnej, postanowiła „raczej nieroztropnie” – jak to ujął Blair – o przewiezieniu do Irlandii z angielskiego więzienia tzw. „czwórki z Balcombe Street”, a więc członków okrytego złą sławą gangu, który na polecenie IRA dokonywał w latach siedemdziesiątych minionego stulecia zabójstw, a także ataków terrorystycznych. Po ich odebraniu rząd irlandzki uwolnił ich warunkowo, by mogli wziąć udział w mającej miejsce w Dublinie konferencji Sinn Fein, o czym Downing Street 10 nie zostało wcześniej powiadomione. Telewizja irlandzka pokazała scenę, w której członkowie tego gangu zostali powitani 10-minutową owacją przez tłumy członków ugrupowania Sinn Fein. Blair przyznał, że to mogło doprowadzić do zniweczenia całego procesu pokojowego w chwili, kiedy się on tak naprawdę dopiero co rozpoczynał. Wszak to, co się stało, było zniewagą dla unionistów. 15 sierpnia 1998 r. o godzinie 15.10 w mieście Omagh eksplodowała bomba, zabijając 29 osób oraz raniąc wielu innych. Wśród ofiar była kobieta w ciąży z bliźniętami oraz jej matka i córka, a także m.in. czworo nastolatków z Hiszpanii wraz z opiekunami, którzy przyjechali tu na wymianę międzyszkolną. Zamachu dokonała RIRA, sprzeciwiając się zaangażowaniu Sinn Fein w proces pokojowy, a w zamachu tym śmierć poniosło więcej katolików niż protestantów. Blair napisał też, że jeden z mieszkańców Omagh pogrążony w żałobie po utracie żony powiedział mu, żeby się nie zniechęcać i dalej robić swoje, aby pomnikiem ku czci jego żony oraz innych ofiar zamachu był trwały pokój w Irlandii Północnej, by nikt nigdy nie musiał już przeżywać tego co on²⁰⁷.

Zgłoszony we wrześniu 1994 r. przez Grupę Europejskich Socjalistów do Pokojowej Nagrody Nobla wspomniany już John Hume, polityk północnoirlandzkiej SDLP, otrzymał tę nagrodę decyzją Komitetu Noblowskiego w Oslo wraz z liderem UUP Davidem Trimble. W marcu 1999 r. Hume całą kwotę Pokojowej Nagrody Nobla, którą otrzymał w wysokości 286 tys. dolarów, darował organizacjom charytatywnym²⁰⁸.

Wspomniany wyżej drugi laureat Pokojowego Nobla D. Trimble był premierem (pierwszym ministrem) rządu Irlandii Północnej w latach 1999-2003. Apelował do IRA, aby nie pozorowała rozbrojenia przewidzianego w Porozumieniu Wielkopiątkowym (pod nadzorem komisji międzynarodowej), ale rzeczywiście wykonała tę robotę w interesie pokojowej przyszłości Ulsteru²⁰⁹. Jasno dawał do zrozumienia,

²⁰⁷ T. Blair, op. cit., s. 258, 276, 277.

²⁰⁸ D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 339, 349, 350.

²⁰⁹ Na temat zobowiązań do rozbrojenia organizacji terrorystycznych w Irlandii Północnej w kontekście Porozumienia z Wielkiego Piątku w pierwotnej fazie implementacji tej umowy międzynarodowej zob.: M. von Tangen Page, *Arms Decommissioning and the Northern Ireland Peace Agreement*, „Security Dialogue” 1998, vol. 29, nr 4, s. 409-420.

że warunkiem posuwania naprzód procesu pokojowego jest całkowite rozbrojenie IRA i to jest też warunkiem wstępnym rozmów z reprezentującą ją na scenie politycznej organizacją Sinn Fein w sprawie jej udziału w rządzie północnoirlandzkim złożonym z przedstawicieli obu społeczności, a zatem bez zdania broni nie ma mowy o współrządzeniu (podejście *no guns, no government*)²¹⁰.

Sam Trimble, stojąc na czele koalicyjnego rządu, którego podstawę tworzyły jego macierzysta UUP oraz SDLP, reprezentował siły centrowe. Raczej dobrze układała się w czasie jego rządów współpraca z głównym koalicyjantem reprezentowanym w tej wspólnej egzekutywie przez wicepremierów (zastępców pierwszego ministra) Seamusa Mallona (w latach 1999-2001) i Marka Durkana (2001-2003).

Jak stwierdził Frank Millar, Trimble podjął próbę zerwania historycznie ugruntowanych związków swojej partii z Zakonem Orańskim, pragnąc nadać jej bardziej pluralistyczne oblicze. Napotkał w tym opór wielu wewnątrzpartyjnych oponentów, wśród nich Jeffreya Donaldsona, który później związał się z DUP – ugrupowaniem Paisleya²¹¹. Michael Kerr stwierdził, że Trimble chciał nadać pewną dynamikę życiu politycznemu w Ulsterze, zmierzając w stronę większej dozy realizmu i przesunięcia unionizmu na pozycje bardziej liberalne, zmieniając postrzeganie tego ruchu dla zachowania związków z Wielką Brytanią na płaszczyźnie międzynarodowej, dążąc do tego w swoich poczynaniach. I na tej płaszczyźnie personalnie w stosunku do jego osoby się to udało, gdy otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla. Nie byłoby bowiem Porozumienia z Wielkiego Piątku bez umiarkowanego unionisty D. Trimble’a. Dzięki historycznej decyzji o podpisaniu tej umowy został powszechnie akceptowanym w świecie rzecznikiem ulsterskich unionistów i to jest najważniejszym składnikiem jego spuścizny w wymiarze politycznym. W jednym ze swoich stanowisk politycznych Trimble zaznaczył, że zawsze wierzył w to, że „ludzie z przeszłością mają przyszłość” i że mogą się zmieniać. W jego opinii – w związku z procesem pokojowym – ulsterscy unioniści nie pretendowali do oferowania ludziom prostych rozwiązań i fałszywej nadziei, ale szansę, najlepszą z możliwych, na demokratyczną, pokojową przyszłość. 6 maja 2005 r. D. Trimble przegrał (otrzymując 11.381 głosów) w okręgu wyborczym Upper Bann rywalizację o mandat w Izbie Gmin z reprezentantem DUP Davidem Simpsonem (uzyskał 16.679 głosów), co spowodowało jego wycofanie się z przewodzenia UUP²¹². Niedługo po tym wszedł w skład Izby Lordów, zrezygnował

²¹⁰ F. Millar, *David Trimble. The Price of Peace*, op. cit., s. 75; por. również: B. Brunner (ed.), *Time Almanac 2007 with Information Please*, Boston 2006, s. 852.

²¹¹ F. Millar, op. cit., s. 217.

²¹² M. Kerr, *Transforming Unionism. David Trimble and the 2005 General Election*, op. cit., s. 2, 109, 130, 133, 219.

z przynależności do UUP i wstąpił do Partii Konserwatywnej. Jego następcą na stanowisku szefa jego byłej partii, Reg Empey, zaproponował zacieśnienie relacji między UUP a brytyjską partią torysów, bazujące na świeckiej wersji unionizmu, co było bliskie dążeniom Trimble'a²¹³.

Po złożeniu przez D. Trimble'a dymisji z funkcji szefa północnoirlandzkiej egzekutywy ponownie przywrócono rządy bezpośrednie Londynu. Lata 2003-2007 oznaczały w Ulsterze erozję politycznego centrum: UUP straciła prowadzenie w obozie unionistycznym na rzecz DUP, a SDLP na rzecz Sinn Féin; doszło do silnej polaryzacji politycznej społeczeństwa północnoirlandzkiego. Dopiero 8 maja 2007 r. doszło do zasadniczego przełomu, gdy dotychczasowi zaprzysięgli wrogowie – DUP i Sinn Féin – utworzyli wspólny rząd Irlandii Północnej, na którego czele jako pierwszy minister stanął I. Paisley, a jego zastępcą został Martin McGuinness (zmarł w marcu 2017 r.).

Obecnie w Irlandii Północnej IRA działa pod nazwami CIRA i RIRA, które to ugrupowania – jak zauważa Krzysztof Izak – nie zaaprobowały pokojowego Porozumienia Wielkopiątkowego i następujących po nim uzgodnień dotyczących rozbrojenia organizacji terrorystycznych. Według szacunków, każda z nich może liczyć od kilkudziesięciu do nawet kilkuset aktywnych terrorystów i nie jest wykluczona ich współpraca przy planowaniu i przeprowadzaniu akcji zbrojnych. Starają się zdobywać broń, m.in. w państwach bałkańskich, ale też na Litwie. W sierpniu 2009 r. w Wilnie rozpoczął się proces Michaela Campbella, który został oskarżony o próbę zakupu broni, a także materiałów wybuchowych. Zatrzymano go 18 miesięcy wcześniej, gdy jeżdżąc po różnych państwach europejskich, próbował nawiązywać kontakty z grupami przestępczymi handlującymi bronią. W związku z realizacją tych celów przebywał również w Polsce, skąd obrał sobie za kolejny cel „podróż” Litwę. Tu nawiązał kontakt z człowiekiem podającym się za międzynarodowego handlarza bronią, który obiecał Campbellowi dostarczenie karabinów snajperskich, 10 kg materiałów wybuchowych oraz detonatorów. Tymczasem był to oficer litewskiego wywiadu, a cała operacja została zaplanowana przez służby specjalne Zjednoczonego Królestwa, Irlandii i Litwy. Campbell był jednym z czołowych liderów RIRA, a jego brat Liam to osoba, którą uważa się za jedną z tych, które zaplanowały przeprowadzenie zamachu w Omagh 15 sierpnia 1998 r. W roku 2008 inny dowódca RIRA, Paul McCaugherty, wpadł w pułapkę zastawioną przez brytyjski kontrwywiad MI5, gdy przejawiał zamiar nabycia broni oraz materiałów wybuchowych od człowieka, który podawał się za handlarza z Bliskiego Wschodu. W pierwszych dniach lipca

²¹³ F. Millar, op. cit., s. XII; S. Bruce, *Paisley*, op. cit., s. 278.

2010 r. uznano go za winnego przemytu broni oraz materiałów wybuchowych. Inny z oskarżonych, Gregory Declan, został uznany za winnego finansowania RIRA drogą zakupu przez niego restauracji z zamiarem jej późniejszej odsprzedaży i ofiarowania uzyskanej z tego kwoty na działalność tej organizacji terrorystycznej²¹⁴.

W marcu 2009 r. w miejscowości Massereene (hrabstwo Antrim) RIRA dokonała ataku na koszary wojskowe, zginęło dwóch żołnierzy, a rannych zostało dwóch dostarczycieli pizzy, wśród nich Polak²¹⁵. Został on – jak informuje Aleksandra Łojek – ocalony przez żołnierza brytyjskiego, który następnego dnia po tym zdarzeniu miał wyruszyć na sojuszniczą NATO-wską misję ISAF do Afganistanu, a zginął właśnie z ręki terrorysty z RIRA. Polak (w wieku 32 lat) w stanie ciężkim przebywał w szpitalu. Cytat z książki autorki:

*Polak był ofiarą, bo, jak poinformowali zamachowcy w rozmowie telefonicznej z dublińskim „The Sunday Tribune” (...), współpracował z brytyjskim okupantem. Bo gdy dowozisz pizzę żołnierzowi brytyjskiemu, to z nim współpracujesz. Proste. Dostawcy pizzy zostali przez zamachowców określani jako **legitimate targets**. To termin wojenny²¹⁶.*

Od stycznia do końca sierpnia 2010 r. zanotowano w Ulsterze 33 ataki oraz próby ich przeprowadzenia, w 2009 r. było ich ogółem 22. Brytyjski kontrwywiad stwierdził też istnienie nowej grupy terrorystycznej o nazwie „Irlandzcy Ochotnicy”. Mają miejsce ataki na policjantów północnoirlandzkich służących dzisiaj już nie w ramach RUC, a Służby Policijnej Irlandii Północnej. 2 kwietnia 2011 r. policjant – katolik zginął w Omagh od wybuchu bomby ukrytej pod jego samochodem. Problemem jest też niewyjaśniona opinii publicznej przeszłość Gerry’ego Adamsa, przywódcy Sinn Fein, w kontekście zamordowania Jean McConville, matki dziesięciorga dzieci, która w 1972 r. została porwana, była torturowana i zabita została strzałem w tył głowy przez bojówkę IRA z powodu rzekomego informowania przez nią żołnierzy brytyjskich. Dopiero po upływie 20 lat terroryści z IRA przyznali się do tej zbrodni, a jej zwłoki zostały przypadkowo odkryte na plaży w Louth w 2003 r. Według niektórych informacji, to właśnie Adams miał dowodzić bandą, która zamordowała Jean McConville. Według przecieków dyplomatycznych ujawnionych przez portal *WikiLeaks*, Adams miał zatwierdzić pomysł napadu dokonanego na Northern Bank w Belfaście w 2004 r., w trakcie którego zrabowano 26,5 miliona

²¹⁴ K. Izak, *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem w Europie na podstawie wybranych przykładów. Teraźniejszość, prognoza ewolucji i kierunki rozwoju*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2011, nr 5, s. 126 (wraz z treścią przypisu nr 33 i zawartym na jego końcu źródłem prasowym informacji), 127.

²¹⁵ Ibidem, s. 127.

²¹⁶ A. Łojek, *Belfast...*, op. cit., s. 33-34.

funtów. Powróciła też kwestia otrzymywania przez IRA wsparcia finansowego oraz broni od libijskiego dyktatora M. Kaddafiego²¹⁷.

W 2014 r. ujawniono opinii publicznej – za sprawą zastępcy policji północno-irlandzkiej Drew Harrisa – że w przededniu podpisania Porozumienia Wielkopiątkowego rząd T. Blaira w trakcie tajnych negocjacji z IRA miał wyrazić podobno zgodę na odstąpienie od ścigania 228 jej członków poprzez wystawienie im listów żelaznych, z której to liczby 95 miało krew na swoich rękach. Prokuratorzy zostali zmuszeni do odstąpienia od postępowań karnych w przedmiocie morderstw łącznie 295 ofiar terrorystów. Ujawniono też informację o tym, że rodziny kilku przypadkowych ofiar zamachów bombowych IRA ze Stanów Zjednoczonych Ameryki otrzymały wielomilionowe odszkodowania pochodzące ze środków finansowych wypłacanych przez władze libijskie, które przyznały, że materiał do wybuchów użyty przez IRA został im przekazany przez reżim Kaddafiego. Obywatele brytyjscy tymczasem, którzy ucierpieli w tych samych atakach terrorystycznych, nie otrzymali żadnego odszkodowania²¹⁸.

Warto zaznaczyć, że w maju 2000 r. członkami komisji nadzorującej proces rozbrajania się IRA zostali: były prezydent Finlandii i człowiek o dużym doświadczeniu dyplomatycznym Martti Ahtisaari oraz były sekretarz generalny Afrykańskiego Kongresu Narodowego Cyril Ramaphosa. W lipcu tego samego roku w chorwackim mieście Split udaremniono próbę wysłania transportów z bronią dla terrorystów republikańskich z odłamów IRA, o których była mowa wyżej²¹⁹.

W czerwcu 2008 r. nowym premierem rządu północnoirlandzkiego, następcą I. Paisleya, został lider DUP Peter Robinson²²⁰. Piastował on urząd do 2015 r. Od stycznia 2016 r. do stycznia 2017 r. szefową rządu w Ulsterze była następczyni P. Robinsona i przywódczyni DUP Arlene Isabel Foster. Przez krótki czas między styczniem a lutym 2010 r. pełniła już obowiązki premiera prowincji, zastępując czasowo wspomnianego wyżej polityka w związku z jego kłopotami natury rodzinnej. Obecnie urząd premiera północnoirlandzkiego wakuje w związku z trudnymi rozmowami między Sinn Fein a DUP na temat nowego rozdania koalicyjnego.

W czerwcu 2012 r. w ramach obchodów 60 rocznicy panowania królowa Elżbieta II przybyła z dwudniową wizytą do Irlandii Północnej i przed Teatrem Lirycznym w Belfaście miał miejsce historyczny uścisk dłoni monarchini oraz wicepremiera, republikanina niegdyś związanego z IRA, M. McGuinnessa²²¹. Pytany

²¹⁷ K. Izak, op. cit., s. 128, 129 (wraz z treścią przypisu nr 41).

²¹⁸ J. Giziński, *Kłopot z irlandzką grubą kreską*, „Rzeczpospolita” z 9 maja 2014, s. A10.

²¹⁹ D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 353, 354.

²²⁰ Ibidem, s. 364.

²²¹ Ibidem, s. 372.

o komentarz do tego wydarzenia polityk stwierdził, że było ono miłe i ważne, ale pozostał po nim, tak jak był wcześniej, republikaninem.

Istotne jest wzmacnianie po obu stronach w Ulsterze postaw pokojowych, a także umiarkowania i budowania mostów, jak w przypadku małżeństwa protestantów Doreen i Johna z Rosslea opisywanych w książce Susan McKay, czy innego protestanta Petera wierzącego w konieczność kontynuowania procesu pokojowego, pracownika przy projektach wspólnotowych w Belfaście, opisanego przez A. Łojek, która przedstawia też wiele inicjatyw służących realizacji sprawiedliwości naprawczej w poranionym bolesnymi doświadczeniami społeczeństwie Irlandii Północnej²²².

W 2012 r. rada miejska Belfastu w drodze głosowania podjęła decyzję, aby z budynku ratusza zdjąć brytyjską flagę i instalować ją tam tylko 17 razy w roku kalendarzowym w związku ze świętami państwowymi UK oraz urodzinami poszczególnych członków rodziny królewskiej. Zważywszy na fakt, iż Belfast cały czas jest miastem położonym na terytorium Zjednoczonego Królestwa, to krok ten był poważnym despektem wobec społeczności unionistycznej, która przeciwko temu zaprotestowała; jedni pokojowo poprzez media społecznościowe wzywali do legalnych protestów, czyli poinformowania policji, niezastaniania twarzy chustami i szalikami (bo przestępstwem w Irlandii Północnej jest zakrywanie swojego oblicza z innych powodów jak religijne), unikania blokad ulic (czyli maszerowania przez protestujących po chodnikach), a także do nieblokowania miasta. Inna część unionistów protestowała agresywnie, organizując co wieczór blokady i wywołując rozruchy²²³.

Po Porozumieniu Wielkopiątkowym zmienia się też położenie ludności katolickiej w Ulsterze. Wzrasta liczba członków klasy średniej w tej społeczności, a także liczba urzędników wysokiego szczebla tego wyznania (jak w przypadku szefa tamtejszego korpusu służby cywilnej) oraz sędziów, pracowników naukowych, studentów. W siłach zbrojnych i w policji dominują protestanci. W przypadku policji w 2012 roku 30% oficerów policji było katolikami, co stanowiło o 8% więcej w porównaniu do roku 2002²²⁴.

W trakcie trwania „Kłopotów” i współcześnie, do roku 2012, śmierć poniosło łącznie 3739 osób – zastrzelonych, zabitych w czasie zamachów bombowych, natomiast kilkadziesiąt tysięcy odniosło rany²²⁵.

²²² A. Łojek, op. cit., s. 51, 71, zob. też przykłady przemiany dawniejszych terrorystów m.in. na s. 107; S. McKay, *Northern Protestants...*, op. cit., s. 228.

²²³ A. Łojek, op. cit., s. 54 (przypis nr 2), 61, 62-63.

²²⁴ D. McKittrick, D. McVea, op. cit., s. 302-303.

²²⁵ Ibidem: dokładna statystyka osób, które poniosły śmierć w latach 1966-2012, s. 374-377 (tabele nr 1-4); A. Łojek, op. cit., s. 11 (przypis nr 1).

Należy wspomnieć również o innym ważnym wydarzeniu, gdy w czerwcu 2016 r. przed referendum w sprawie Brexitu (które miało miejsce 23 czerwca 2016 r.), wspólnie odwiedzili Irlandię Północną dwaj byli premierzy brytyjscy: konserwatysta J. Major oraz labourzysta T. Blair, namawiając mieszkańców tej części UK do zagłosowania za pozostaniem w Unii Europejskiej. Obaj politycy firmowali kampanię pod hasłem *Brimain* (od „*Britain*” oraz „*remain*”=pozostawać), na rzecz dalszego członkostwa w Unii. W trakcie tej kampanijnej wizyty odwiedzili m.in. Londonderry, miasto niezwykle symboliczne dla najnowszych dziejów Irlandii Północnej, m.in. ze względu na opisaną w rozdziale I masakrę, która miała miejsce 30 stycznia 1972 r. i przeszła do historii pod nazwą „Krwawej Niedzieli”. W Ulsterze większość osób (56%), które wzięły udział w referendum w sprawie Brexitu, opowiedziały się za pozostaniem Zjednoczonego Królestwa w Unii Europejskiej.

Najnowsze dzieje tej krainy pokazują, iż mimo ludzkiej skłonności do upraszczania spraw – jak zaznacza A. Łojek – nic nie jest tu czarno-białe²²⁶.

Rzeczywistość, jak zwykle, bywa bardziej skomplikowana.

To, co stało się w Irlandii Północnej 10 kwietnia 1998 r., mogło mieć miejsce na trwałe już ćwierć wieku wcześniej, gdyby udało się wypełnić porozumienie brytyjsko-irlandzko-północnoirlandzkie z Sunningdale, zawarte w grudniu 1973 r. Byłoby to możliwe, gdyby nie paraliż Ulsteru dokonany przez ekstremistów lojalistycznych z I. Paisleyem na czele. To on i jego ludzie również ponoszą odpowiedzialność za zniszczoną szansę na pokój już wówczas i zmarnowane przez te 25 lat losy wielu ludzi z obu społeczności. Być może zrozumiał to w 2007 r., tworząc rząd, który był możliwy na przełomie lat 1973/1974. Nawet rozwiązania ustrojowe wówczas przyjęte (i ich nazewnictwo) były zbliżone do regulacji zawartych w Porozumieniu z Wielkiego Piątku, które nawiązywało do ducha umów z Sunningdale i z Hillsborough.

²²⁶ A. Łojek, op. cit., s. 179. Na temat sytuacji w Irlandii Północnej po Porozumieniu Wielkopiątkowym zob. też: B. Barton, P. J. Roche, *The Northern Ireland Question. The Peace Process and the Belfast Agreement*, Basingstoke 2009 oraz G. Spencer, *The State of Loyalism in Northern Ireland*, Basingstoke 2008.

Rozdział V

Wyzwanie Brexitu.

Scenariusze przyszłego statusu Irlandii Północnej

Irlandia Północna funkcjonuje dziś jako część Zjednoczonego Królestwa w warunkach dewolucji, a więc przekazania uprawnień natury ustawodawczej wybieralnemu organowi lokalnemu, który sprawuje funkcję kontrolną nad odpowiedzialną wobec niego administracją. W przeszłości podjęto trzy próby przeprowadzenia dewolucji UK w odniesieniu do Szkocji i Walii i właśnie Irlandii Północnej: jedną w okresie rządu Partii Pracy kierowanego przez Jamesa Callaghana w latach 1977-1978, a dwie kolejne w czasie rządów konserwatystów i premier M. Thatcher w latach 1980 oraz 1981²²⁷.

Wprowadzenie dewolucji przez rząd T. Blaira w latach 1997-1999 spowodowało asymetrię przyjętych rozwiązań, m.in. w aspekcie reprezentacji w Westminsterze każdej z części składowych państwa. Albowiem członek Izby Gmin wybrany w okręgu wyborczym na terenie Szkocji, Walii i Irlandii Północnej ma pełne prawo wypowiedzania się i głosowania w sprawach dotyczących Anglii, jednakże członek parlamentu wybrany w angielskim okręgu wyborczym nie posiada prawa wypowiedzania się oraz głosowania w tych samych sprawach dotyczących Szkocji, Irlandii Północnej i Walii, gdyż zostały one przekazane do rozstrzygnięcia w Edynburgu, Cardiff oraz Belfaście. W przypadku Szkocji (identycznie jak względem UK jako całości państwa) ciało legislacyjne nazywa się parlamentem, a w przypadku Irlandii Północnej oraz Walii zgromadzeniem²²⁸.

Zjednoczone Królestwo po referendum w sprawie niepodległości Szkocji przeprowadzonym 18 września 2014 r. oraz po referendum „brexitowym” 23 czerwca 2016 r. i po ostatnich wyborach generalnych do Izby Gmin zarządzonych przedterminowo na dzień 8 czerwca 2017 r. staje się w coraz większym stopniu *Disunited Kingdom*, wkraczając w okres turbulencji w związku z Brexitem oraz niestabilnością bazy zarządzania państwem wobec mniejszościowego, skutkiem ostatnich wyborów parlamentarnych, charakteru rządu Theresy May. Tutaj, w odniesieniu do tego ostatniego wątku istotny jest aspekt północnoirlandzki, a to za sprawą roli „języczka u wagi”, jaką wobec mniejszościowego rządu May

²²⁷ W. Konarski, *Irlandia Północna...*, op. cit., s. 243.

²²⁸ M. Katana, *Wielka Brytania jako region...*, op. cit., s. 100.

odgrywa DUP, z którą rządzący toryści (nazywający się formalnie Partią Konserwatywną i Unionistyczną) podpisali w dniu 26 czerwca 2017 r. pakt stabilizacyjny dla rządu, przewidujący wspólne głosowania na forum Izby Gmin w najbardziej kluczowych dla rządu sprawach, m.in. budżetu. Daje to DUP dogodną okazję do negocjowania zwiększenia transferu środków publicznych z budżetu centralnego na wsparcie rozwoju Irlandii Północnej. Warto przypomnieć, że także w niezbyt odległej przeszłości, bo w połowie lat dziewięćdziesiątych XX w., rząd J. Majora również był wspierany głosami unionistów, wówczas z UUP.

Adekwatna dla stanu współczesnych relacji między Londynem a Belfastem jest uwaga M. Kerra, iż jest to małżeństwo opierające się raczej na przymusie niż miłości²²⁹.

Minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii w latach 1995-1997 sir Malcolm Rifkind, rozważając kwestię przyszłości dewolucji, dochodzi do konkluzji o możliwości stopniowej transformacji Zjednoczonego Królestwa w quasi-federalną unię²³⁰.

23 czerwca 2016 roku 56% biorących udział w referendum w Irlandii Północnej w sprawie wyjścia albo pozostania w Unii Europejskiej opowiedziało się przeciwko Brexitowi. Mimo to niewielką większością głosów w skali całego Zjednoczonego Królestwa wygrali zwolennicy opuszczenia UE. Nie uwzględniono zgłaszanych wcześniej propozycji (m.in. ze strony Szkocji), by o skuteczności uruchomienia procedury Brexitu decydowała co prawda większość głosów oddanych za takim wariantem w referendum, ale liczonych odrębnie we wszystkich czterech częściach składowych UK: Anglii, Szkocji, Walii i Irlandii Północnej. W takim przypadku o rozpoczęciu Brexitu zdecydowałaby większość głosujących, ale we wszystkich czterech krainach. Jeśliby choć w jednym z tych regionów większość uzyskała opcja na rzecz pozostania w Unii Europejskiej, Brexit nie doszedłby do skutku. To, co stało się nad ranem 24 czerwca 2016 r., gdy ogłoszono wyniki referendum²³¹, prowadzi do wniosku, że mamy do czynienia nie z Brexitem, bo przecież duża część pozostałych

²²⁹ M. Kerr, *op.cit.*, s. 216-217.

²³⁰ M. Rifkind, *Power and Pragmatism. The memoirs of Malcom Rifkind*, London 2016, s. 442. Obecnie jest on współprzewodniczącym Polsko-Brytyjskiego Komitetu Sterującego, który kieruje pracami stałego forum konsultacyjnego pod nazwą „Polsko-Brytyjskie Forum Obywatelskie”, które to instytucje zostały powołane w rezultacie pierwszych bilateralnych konsultacji międzyrządowych RP – UK, jakie miały miejsce w Londynie 28 listopada 2016 r.

²³¹ Odrębnym zagadnieniem jest kwestia celowości rozpisania referendum przez Davida Camerona i umiejscowienia tej kwestii jako zobowiązania wyborczego Partii Konserwatywnej w jej manifestie wyborczym w 2015 r., przed wyborami do Izby Gmin. Podkreślić też należy, iż w latach 2010-2015 poparcia inicjatywy rozpisania referendum w sprawie pozostania albo opuszczenia UE konsekwentnie odmawiali Liberalni Demokraci – ówcześni partnerzy koalicyjni konserwatystów. Ponadto w przeszłości, a konkretnie w 1975 r., 2 lata po wejściu UK do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, odbyło się już referendum w sprawie ewentualnego opuszczenia tej organizacji. Wówczas zwyciężyli zwolennicy pozostania w EWG.

obywateli brytyjskich głównie w Szkocji i Irlandii Północnej głosowała za pozostaniem w UE, ale z Enxitem, czyli angielskim wyjściem (choć wspartym przez Walijszyków, gdy spojrzeć na geografię wyników), albowiem to angielscy, „niemetropolitarni”, uczestnicy tego referendum zdecydowali o takim właśnie jego wyniku.

Jeżeli rzeczywiście 29 marca 2019 r. o godz. 23.00 czasu londyńskiego w myśl projektu ustawy uchwalonej przez Westminster Brexit miałby stać się faktem (a teoretycznie nie musi, gdyż zgodnie z zasadą suwerenności parlamentu może on dokonać odmowy zatwierdzenia jego warunków, a być może mogłoby być w tej kwestii przeprowadzone nowe referendum), to oznaczać to będzie utratę dopłat do również północnoirlandzkiego rolnictwa i różnych form wsparcia finansowego dla tak potrzebnego rozwoju, np. mikro- oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Fundusze unijne wspomagają konsolidację procesu pokojowego w Irlandii Północnej także w odniesieniu do tamtejszego rynku pracy oraz infrastruktury. W tym ostatnim kontekście do miana symbolu urasta sfinansowanie z tychże środków budowy Mostu Pokoju na rzece Foyle w Derry w czerwcu 2011 r.

Irlandzki minister spraw zagranicznych Charles Flanagan w swoim artykule wymienił wiele istotnych korzyści dla Republiki Irlandii z tytułu obecności w Unii, takich jak dywersyfikacja wymiany handlowej i stworzenie nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy i wskazał w kontekście turbulencji brexitowych na to, że koniunktura ekonomiczna Irlandii jest ściśle związana z sytuacją gospodarczą UK. Silne więzy wynikają również ze wspólnego języka i systemu prawnego Wspólnego Obszaru Podróży (*Common Travel Area*) istniejącego między obu państwami od 1922 r. Podkreślił „wyjątkowo istotną” rolę Unii Europejskiej we wspieraniu procesu pokojowego na Północy, a wspólna tożsamość europejska pomogła lojalistom i nacjonalistom odnaleźć szerszą płaszczyznę, w której mieszczą się dzielące obie społeczności odmienności natury politycznej, kulturowej, historycznej oraz konstytucyjnej. Ch. Flanagan podkreślił, że w chwili obecnej granica między Północą a Południem jest prawie niewidoczna, a każdego dnia przekracza ją 30 tys. osób w różnych celach i czynią to bez przeszkód, nie zauważając nawet, że wjeżdżają do innego państwa²³².

Wpływ Brexitu na trwałość procesu pokojowego w Ulsterze jest jednym z najistotniejszych zagadnień związanych z tą bezprecedensową procedurą opuszczenia przez całe państwo członkowskie Unii (a nie jego części, jak to miało miejsce w połowie lat osiemdziesiątych XX w. w przypadku wycofania się

²³² Ch. Flanagan, *Irlandia wobec Brexitu*, „Rzeczpospolita” z 26 lipca 2016, s. A10.

Grenlandii – części Królestwa Danii – z Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej). Krok ten wywołuje wiele obaw²³³.

Premier Republiki Irlandii w latach 2011-2017 Enda Kenny zapowiedział, że w ramach prowadzonych przez Michela Barniera w imieniu całej Unii negocjacji „brexitowych” z UK Irlandia będzie dążyła do powtórzenia w tej umowie „rozwodowej” możliwości zjednoczenia Irlandii – w oparciu o zgodę na to wyrażoną w referendach w Ulsterze i Republice, która jest już od 1998 r. częścią Porozumienia Wielkopiątkowego. Podkreślił zarazem, że jest to perspektywa długofalowa. Jednym z priorytetów tych rokowań będzie utrzymanie możliwie najbliższej kooperacji Irlandii i Irlandii Północnej, w tym dotychczasowych czterech wolności przepływu: osób, usług, towarów i kapitału. Podał przykład związany z przewozem mleka; każdego roku przez tę granicę jest przewożonych tam i z powrotem 600 milionów litrów mleka. Wszak Irlandia pozostanie jedynym państwem posiadającym granicę lądową ze Zjednoczonym Królestwem. W obecnej unijnej perspektywie finansowej Unii Europejskiej do roku 2020 proces pokojowy ma być wsparty kwotą łączną 3 mld euro²³⁴. Roczna wartość wymiany handlowej Północ – Południe to kwota około 6 mld euro.

Niedługo po referendum z 23 czerwca 2016 r. irlandzki minister do spraw europejskich Dara Murphy wyraził pogląd, iż okres przygotowań do Brexitu to nie jest dobry moment na podnoszenie kwestii zjednoczenia wyspy, tym bardziej że poparcie dla odłączenia się Irlandii Północnej od Wielkiej Brytanii jest niskie²³⁵.

²³³ Por. A. Steiner, *Ireland's special position makes it very vulnerable*, „Irish Independent” z 9 sierpnia 2016, s. 4.

²³⁴ *Jedna Irlandia, jak NRD i RFN*. Wywiad Jędrzeja Bieleckiego z premierem Irlandii Enda Kennym, „Rzeczpospolita” z 13 lutego 2017, s. A8. O skali ścisłych powiązań gospodarczych Irlandii z UK świadczy fakt zsynchronizowania złożenia wniosków o akcesję do EWG, wspólne zakończenie negocjacji i wreszcie wspólne wejście do tej organizacji 1 stycznia 1973 r. Irlandia z wielu względów, w tym barier celnych, nie mogłaby pozwolić sobie, by jej gospodarka ściśle z brytyjską związana znalazła się poza Wspólnotami Europejskimi.

W listopadzie 2017 r. irlandzki szef dyplomacji Simon Coveney zaproponował, za wzorem brytyjskim dla Honkongu, model „jeden kraj, dwa systemy”, w którym Ulster, pozostając w UK, należałby do wspólnego rynku. Powrót granicy celnej doprowadziłby do upadku wielu firm opierających się na wolnym przepływie dóbr; zob. J. Bielecki, *Irlandia zjednoczona Brexitem?*, „Rzeczpospolita” z 9-10 grudnia 2017, „Plus – Minus” [tygodniowy dodatek], s. 15.

²³⁵ *Polsko, razem brońmy otwartej Unii*. Wywiad Jędrzeja Bieleckiego z ministrem do spraw europejskich Irlandii Dara Murphy’em, „Rzeczpospolita” z 29 września 2016, s. A9. Warto dodać, że w związku z uruchomieniem procedury Brexitu rząd brytyjski zobowiązał się do złożenia w Westminsterze projektu tzw. wielkiej ustawy uchylającej, która dokonać ma derogacji ustawy o udziale UK we Wspólnotach Europejskich z 1972 r. Ma to zapewnić płynność przejścia z jednego systemu do drugiego. Ze wspólnotowego dorobku prawnego miałyby zostać zachowane unormowania dotyczące biznesu, ochrony pracobiorców, ochrony środowiska i praw konsumenta. Ta ustawa ma na pewien czas zwiększyć uprawnienia rządu, by w związku z Brexitem mógł korygować różne prawa, także te uchwalane w parlamencie. Według szacunków, zaistnieje konieczność wydania od 800 do 1000 rozporządzeń. Podobne uprawnienia, ale w kwestiach dla nich zastrzeżonych, otrzymują rządy Szkocji, Walii oraz Irlandii Północnej; zob. M. Czarnecki, *Po Brexicie Brytyjczycy szykują prawną rewolucję*, „Gazeta Wyborcza” z 31 marca 2017, s. 14.

Umowa w sprawie Brexitu wywierać będzie wpływ na traktaty europejskie, a każda zmiana w ich tekście wymaga zatwierdzenia w Republice Irlandii w drodze referendum. Może zatem zaistnieć sytuacja, iż Irlandczycy odmówią w referendum zgody na niekorzystne dla ich państwa – w myśl ich zdania – warunki odejścia UK z Unii Europejskiej. Nie jest to sytuacja czysto hipotetyczna, wzięwszy pod uwagę nie tak odległą w czasie odmowę zatwierdzenia w referendach Traktatu z Nicei i Traktatu z Lizbony. W obu przypadkach przeprowadzono ponowne głosowania ludowe.

Dla ugruntowania pokoju społecznego i wzrostu stopy życiowej proces Brexitu, o ile finalnie miałyby do niego dojść, nie powinien prowadzić do zrywania niezbędnych więzi (nie tylko ekonomicznej natury) w układzie trójstronnym: Irlandia Północna – Republika Irlandii – Zjednoczone Królestwo. Nawet docelowe zjednoczenie wyspy nie doprowadzi – i nie powinno – do zachwiania wielorakich powiązań mieszkańców Wysp Brytyjskich.

4 grudnia 2017 r. pojawił się projekt porozumienia UK – UE w kwestii granicy lądowej Zjednoczonego Królestwa z Republiką Irlandii już po Brexicie. Londyn zaproponował Brukseli potraktowanie Irlandii Północnej jako specjalnego obszaru, wobec którego kwestie gospodarcze byłyby konsultowane z Dublinem. To nie spodobało się liderce DUP Arlene Foster, opowiadającej się za Brexitem, zwolenniczce zachowania więzi z Wielką Brytanią. Ta propozycja stała się podstawą ramowego uzgodnienia między Londynem a Brukselą kilka dni później. Zakłada ono kontynuację swobodnego przepływu osób i towarów, a zatem otwartość jedynej granicy lądowej UK, jakkolwiek szczegóły pozostały do dalszych uzgodnień. Granica ta powinna być otwarta, gdyż inaczej przebiegałaby ona przez środek gospodarstw rolnych.

13 grudnia 2017 r. Izba Gmin przegłosowała poprawkę do projektu ustawy o Brexicie, na mocy której Izba Gmin zdecyduje ostatecznie o zatwierdzeniu albo odrzuceniu wyników negocjacji brexitowych z Unią Europejską. Nastąpiło to stosunkiem głosów 309 do 305 na rzecz owej poprawki, za którą zagłosowało również parunastu posłów konserwatywnych.

W połowie lat osiemdziesiątych XX w. W. Gruszka przedstawił katalog sześciu możliwych scenariuszy rozwoju sytuacji w Irlandii Północnej:

- 1) powrót do systemu sprawowania władzy w sposób zapewniający polityczną hegemonię lojalistów, jak przed rokiem 1969;
- 2) zniesienie autonomii Ulsteru wraz z lokalnymi organami władzy i pełną integracją ustrojowo-administracyjną z pozostałą częścią UK;
- 3) utworzenie odrębnego, niepodległego państwa;

- 4) korektę granicy między obu częściami wyspy, włącznie z przesiedleniem ludności katolickiej do Republiki;
- 5) utworzenie lokalnych organów władzy (w tym lokalnego rządu i parlamentu) zorganizowanych na zasadzie udziału w nich reprezentantów obu społeczności;
- 6) zjednoczenie Irlandii²³⁶.

Dokonując oglądu spraw z dystansu ponad 30 lat i analizując opisane wyżej warianty możliwych zmian statusu Irlandii Północnej, można stwierdzić, że z różnych powodów cztery pierwsze warianty są wykluczone.

Pierwszy, bo był przyczyną rozlewu krwi i „Kłopotów” i nie jest już możliwy ze względów konstytucyjnych w ramach Zjednoczonego Królestwa, ale też w dzisiejszej sytuacji demograficznej w Ulsterze, a poza wszystkim, byłby niezgodny z fundamentalnymi zasadami demokracji, państwa prawa i ochrony praw człowieka.

Drugi, gdyż jak wskazano wyżej, UK opiera się dziś na zasadzie dewolucji władzy i podmiotowości wszystkich czterech regionów go tworzących, a poza względami natury ustrojowej nie byłoby zgody na taki wariant ze strony większości społeczeństwa prowincji, a Ulster to nie Gibraltar i nie Falklandy;

Trzeci, przede wszystkim ze względów ekonomicznych, takie państwo byłoby swoistym Kosowem północno-zachodniej Europy, tylko bardziej od niego rozwiniętym. Ponadto wariant ten nigdy nie cieszył się w społeczeństwie Irlandii Północnej nawet mniej niż umiarkowanym poparciem, albowiem nie miałby nic wspólnego z realną oceną wielu uwarunkowań.

Czwarty, gdyż przede wszystkim kojarzyłby się z bałkanizacją wyspy. Przesiedlanie ludności to metody stosowane przymusowo nie tak dawno w wojnach post-jugosłowiańskich (głównie w Bośni i Hercegowinie oraz w Chorwacji w odniesieniu do Serbów, np. z terenu Krajiny) i związane z czystkami etnicznymi. Jako takie stoją w sprzeczności z fundamentami ładu prawnomiędzynarodowego w skali uniwersalnej. Standardem dzisiaj są dążenia do restytucji poprzedzających konflikt zbrojny struktur ludności na terenach nimi objętych, a zatem powrót wysiedlonych do swoich siedzib życiowych, jak w porozumieniu pokojowym z Dayton w 1995 r. w odniesieniu do powrotu chorwackich Serbów oraz Bośniaków, Serbów i Chorwatów w ramach Bośni i Hercegowiny. Korektura granic nie zadowoliliby żadnej ze stron, gdyż inna jest dziś struktura demograficzna w Ulsterze. Nadto, zwolennicy zjednoczenia chcą połączenia się całej wyspy, a nie jej kawałków. Taki krok pozostawałby w sprzeczności z zasadą nienaruszalności granic, względną w post-zimnowojennej Europie, ale niezwykle ważną w dalszym ciągu.

²³⁶ W. Gruszka, op. cit., s. 139.

Piąty wariant przedstawiony w tym katalogu został zrealizowany po roku 1998 po zawarciu Porozumienia z Wielkiego Piątku i jest dzisiaj trwałym składnikiem północnoirlandzkiej rzeczywistości politycznej.

Dwa realne scenariusze przyszłości Irlandii Północnej zatem to albo utrzymanie obecnego *status quo* z możliwymi chwilowymi perturbacjami i ingerencją mediacyjną Londynu, ale też możliwym zwiększeniem zakresu uprawnień prowincji, albo zjednoczenie Irlandii, raczej wieloetapowe, nieprzypominające zjednoczenia Niemiec z 3 października 1990 r. Jego pierwszym etapem może być kondominium irlandzko-brytyjskie albo konfederacja obu części Irlandii, z określoną etapowo mapą drogową osiągnięcia jedności i z obligatoryjnymi referendum w obu częściach wyspy oraz potwierdzającym wolę mieszkańców „rozwodowym” pakietem ustaw Westminsteru. Zjednoczenie odbyłoby się na zasadzie raczej zachowania obecnego unitarnego charakteru Republiki Irlandii niż jej federalizacji. Jakkolwiek w ramach unitarnego, zjednoczonego państwa irlandzkiego możliwe są pewne specyficzne na obszarach sześciu hrabstw rozwiązania dla ochrony tożsamości unionistycznych dotąd mieszkańców. Zjednoczenie Irlandii dokonałoby się z poszanowaniem zobowiązań prawnomiędzynarodowych Dublina (w tym Porozumienia Wielkopiątkowego) oraz regulacji konstytucyjnych (m.in. art.3 konstytucji z 1937 r. w brzmieniu przyjętym w 1998 r.) oraz w ramach serii uzgodnień poczynionych w gremiach Północy i Południa, Belfastu i Londynu oraz Dublina i Londynu. Należy stwierdzić, że – mimo perspektywy Brexitu – w Irlandii Północnej żadne z ugrupowań, poza Sinn Fein, nie postuluje rozpisania referendum w sprawie zjednoczenia z Republiką, które przeprowadzone szybko i pod warunkiem dojścia do skutku Brexitu pozwoliłoby, dzięki wejściu Irlandii Północnej do Republiki, uniknąć wszelkich jego niedogodności w różnych obszarach życia. Aspekt ekonomiczny oraz porównanie perspektyw życiowych w Republice i w Ulsterze, było, jest i pozostanie istotnym składnikiem dyskusji o perspektywach zjednoczenia. Ono – jak się wydaje – jest długofalowo pewne; to nie jest pytanie „czy”, ale „kiedy i na jakich warunkach”. W tle jest pytanie o trwałość samej państwowości UK w sytuacji, gdyby Szkocja pragnęła odzyskać niepodległość. To zdynamizowałoby debatę na temat zjednoczenia. W pewien sposób kwestia niepodległości Szkocji jest powiązana z unifikacją Irlandii.

8 września 1971 r. przywódca opozycyjnej Partii Pracy Harold Wilson przedstawił program regulacji konfliktu północnoirlandzkiego, w którym jako pierwszy polityk UK opowiedział się za zjednoczeniem wyspy²³⁷. W trakcie prac

²³⁷ Ibidem, s. 72.

nad brzmieniem późniejszego Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie Irlandia postulowała umieszczenie sformułowania dopuszczającego możliwość pokojowych zmian granic między państwami, rzecz jasna, z myślą o docelowym zjednoczeniu wyspy²³⁸. Sinn Fein przywoływała w tym kontekście zawartą w Karcie Narodów Zjednoczonych z 1945 r. zasadę prawa do samostanowienia narodów jako podstawę prawnomiędzynarodową przeprowadzenia referendum zjednoczeniowego²³⁹.

W przypadku opuszczenia przez Irlandię Północną Zjednoczonego Królestwa i połączenia się z Republiką zajdzie w dziedzinie polityki bezpieczeństwa proces odwrotny niż w przypadku NRD i RFN, kiedy to nowe kraje związkowe automatycznie znalazły się w NATO w związku z członkostwem Niemiec w Pakcie Północnoatlantyckim. Natomiast tutaj terytorium Paktu zostanie uszczuplone o Irlandię Północną (co nie będzie wymagało zmiany w samym Traktacie Waszyngtońskim z 4 kwietnia 1949 r.), ale Zjednoczone Królestwo pozostanie dalej w nim, bez uszczerbku dla swoich dotychczasowych praw i obowiązków. Pojawi się więc konieczność zmiany statusu militarnego Ulsteru w związku z polityką neutralności Republiki Irlandii, mającej też podstawy konstytucyjne oraz prawnomiędzynarodowe w odniesieniu do traktatów europejskich, takich jak Traktat z Nicei czy aktualnie Traktat z Lizbony, na podstawie których Irlandia nie uczestniczy we Wspólnej Polityce Obronnej. Wyniknie też kwestia neutralizacji Irlandii Północnej, chyba że do tego czasu Dublin wstąpi do NATO, co dzisiaj nie wydaje się prawdopodobne. Choć Irlandia leży w niezwykle bezpiecznym miejscu Europy, to nie może pozwolić sobie na rodzaj *splendid isolation* i złudzenie życia w całkowitym bezpieczeństwie, gdyż w lipcu 2017 r. media informowały o zaatakowaniu jej sieci energetycznej przez prawdopodobnie hakerów rosyjskich. Z drugiej strony, Ulster posiada znaczenie geopolityczne, gdyż jego utrata może skutkować odmową korzystania z portów morskich, zakazu przelotów samolotów wojskowych nad jego terytorium, uniemożliwienia korzystania z systemu wczesnego ostrzegania. Ze względu na nieznaczną głębokość strategiczną samej Anglii teren Ulsteru stanowi zaplecze na wypadek konieczności rozśrodkowania mieszkańców Wielkiej Brytanii w trakcie ewentualnej wojny atomowej. Rodzić mogłoby to niebezpieczeństwo dla Europy Zachodniej i ochrony tzw. zachodniego podejścia od strony Oceanu Atlantyckiego²⁴⁰.

²³⁸ Ibidem, s. 116.

²³⁹ S. Wolff, op. cit., s. 200-201. O nieuniknionym zjednoczeniu wyspy traktuje też książka K. Meaghery, *A United Ireland. Why Unification is inevitable and how it will come about*, London 2016.

²⁴⁰ W. Gruszka, op. cit., s. 127-128.

Ewentualne wycofanie się Irlandii Północnej z unii z Wielką Brytanią będzie ewokowało konieczność podpisania umów regulujących kwestie np. opuszczenia jej terytorium przez armię brytyjską, ale też przyszłego organizowania przelotów samolotów wojskowych czy korzystania z portów w warunkach prowadzącego politykę neutralności państwa irlandzkiego. Być może niezbędne będzie wynegocjowanie jakiejś formy militarnego statusu przejściowego Irlandii Północnej, już po jej zjednoczeniu.

Doniosłym zagadnieniem wiążącym się z przygotowaniem procesu reintegracji Irlandii jest zapewnienie protestantom północnoirlandzkim wszelkich praw i wolności, z wolnością religijną na czele, a także utrzymywanie wielostronnego dialogu na ten temat z ich środowiskami. Pomimo braku istnienia dyskryminacji członków Kościołów protestanckich w Republice, unioniści ulsterscy obawiają się dominacji Kościoła katolickiego na Południu, będącego blisko struktur państwa²⁴¹. Obawa ta dotyczyła szczególnie mocno jeszcze do niedawna scholastycznej i przedsoborowej dążności do „paternalistyczno-opiekuńczej troski o wiernego” dla uchronienia go od konsekwencji sekularyzacji, zamiast do „prowadzenia go do świadomych decyzji jego sumienia”²⁴².

Wspomniany już wielokrotnie J. Hume, laureat Pokojowej Nagrody Nobla z 1998 r., na początku lat osiemdziesiątych XX w. w ramach obrad Forum Nowej Irlandii zauważył konieczność uznania etosu protestantów z Północy, w skład którego wchodzi m.in. szacunek dla wolności sumienia i unionizm. Stąd celowe jest zdefiniowanie na nowo irlandzkości, także dla zapewnienia im w przyszłej Irlandii poczucia bezpieczeństwa w każdym wymiarze: fizycznym, religijnym, politycznym, ekonomicznym i kulturalnym. W ramach tego samego Forum przedstawiciele m.in. Kościoła Prezbiteriańskiego wskazali na konieczność szerokiego spojrzenia na pewne zagadnienia zawarte w konstytucji i w innych aktach prawnych, a odnoszące się do małżeństwa, adopcji, planowania rodziny, etyki medycznej czy edukacji, uwzględniając punkt widzenia także Kościołów niekatolickich²⁴³.

Irlandzkie rozwiązania konstytucyjne, szczególnie art. 44 w brzmieniu nadanym mu piątą poprawką z 5 stycznia 1973 r., gwarantują ochronę wolności sumienia

²⁴¹ Ibidem, s. 145. Dodać należy, iż tak samo na Południu katolicy wyrażali zaniepokojenie bliskością Kościołów protestanckich wobec struktur władzy w Ulsterze. W obu częściach wyspy obecne były zatem elementy państwa wyznaniowego. Ostatnie 20 lat przyniosły zmiany w tej materii i w Republice (szczególnie od początku lat dziewięćdziesiątych XX w.) i w Irlandii Północnej, za wyjątkiem okresu rządów I. Paisleya (2007-2008), gdy będąc premierem tamtejszego rządu, był zarazem moderatorem Wolnego Kościoła Prezbiteriańskiego.

²⁴² K. Katzenberger, op. cit., s. 107 (wraz z treścią przypisu nr 3).

²⁴³ J. Cooney, *The Crozier...*, op. cit., s. 73-74, 79-80.

i wyznania, w tym mniejszościom wyznaniowym, a więc również chrześcijanom należącym do Kościołów protestanckich²⁴⁴. Np. na wokandzie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (a wcześniej w działalności Europejskiej Komisji Praw Człowieka) czy też w działalności Komitetu Praw Człowieka ONZ nie pojawiły się żadne sprawy, które dotyczyłyby dyskryminowania mieszkających w Republice Irlandii protestantów. Dla zjednania ulsterskich chrześcijan – spadkobierców Reformacji – warto, dla ochrony ich tożsamości w ramach zjednoczonej kiedyś wyspy, rozważyć wprowadzenie nowych rozwiązań instytucjonalnych, o czym za chwilę.

Oto poziomy ochrony mniejszości protestanckiej, zamieszkałej w przeważającej większości w sześciu hrabstwach Północy, w docelowo zunifikowanej Irlandii, z uwzględnieniem niektórych instrumentów dzisiejszego systemu ochrony praw człowieka:

- 1) poziom uniwersalny: Komitet Praw Człowieka ONZ, Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do Spraw Praw Człowieka, organizacja wyspecjalizowana ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Edukacji, Nauki i Kultury (UNESCO), w ramach której opracowano i 14 listopada 1960 r. uchwalono w Paryżu Konwencję Przeciwko Dyskryminacji w Edukacji, która w art. 5 ust. 1 litera b gwarantuje prawo rodziców lub opiekunów prawnych do religijnego i moralnego kształcenia dzieci, w zgodzie z ich własnymi przekonaniem oraz zakaz zmuszania do przyjmowania pouczeń religijnych niezgodnych z przekonaniem konkretnej osoby lub grupy osób²⁴⁵;
- 2) poziom regionalny:
 - a) Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie: Wysoki Komisarz OBWE do Spraw Mniejszości Narodowych (kwestia ulsterskich Szkotów, z których wielu to m.in. prezbiterianie), Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka,
 - b) Rada Europy: Europejski Trybunał Praw Człowieka, Komisarz Rady Europy do Spraw Praw Człowieka; Irlandia w kontekście statusu ulsterskich Szkotów (i ochrony ich dialektu *ullans*) powinna ratyfikować Europejską Kartę Języków Regionalnych lub Mniejszościowych z 5 listopada 1992 r., opracowaną w systemie Rady Europy, istotna rola ulsterskich Szkotów w kontekście ochrony protestantów ma związek z innym traktatem międzynarodowym przyjętym w ramach tej organizacji – Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych;

²⁴⁴ Ten artykuł został przytoczony w rozdziale I w brzmieniu oryginalnym konstytucji Irlandii z 1937 r.; na mocy poprawki do niej, wniesionej we wspomnianym już 1973 r., w art. 44 w ust. 1 usunięto punkty 2 i 3. Tekst nowej redakcji zawiera cytowane już źródło: *Konstytucja Irlandii*, op. cit., s. 77.

²⁴⁵ M. Ziemska (red.), *Europejskie perspektywy pluralizmu w oświacie*, Warszawa 2000, s. 135.

- c) Unia Europejska: traktaty europejskie, Komisja Europejska, Parlament Europejski (Komisja do Spraw Petycji), Sąd Pierwszej Instancji, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Agencja Praw Podstawowych (organ o charakterze doradczym);
- 3) poziom bilateralny (brytyjsko-irlandzki): Porozumienie Wielkopiątkowe z 10 kwietnia 1998 r., zwane też Porozumieniem z Belfastu.

Jak widać z powyższego zestawienia, sprawa ochrony mniejszości religijnych czasem (jak w przypadku *Ulster Scots*) może wiązać się potencjalnie z ochroną mniejszości narodowych i językowych, co często ma miejsce w różnych systemach ochrony praw człowieka.

Na płaszczyźnie wewnątrzpaństwowej przyszłej zjednoczonej Irlandii prawa społeczności protestanckiej do reprezentacji politycznej zabezpiecza system wyborów proporcjonalnych (metoda STV) do Izby Reprezentantów Parlamentu Narodowego Irlandii. Można wprowadzić w przyszłości poprawkę do irlandzkiej konstytucji, która zagwarantowałaby protestantom z Północy i Południa określoną ilość paru miejsc w Senacie, własnego ministra w każdym rządzie Irlandii, który zajmowałby się relacjami ze społecznością protestantów północnych sześciu hrabstw, a także powołanie na ich terenie pełnomocnika parlamentarnego (ombudsmana) do spraw ochrony ich tożsamości i praw. Tak skonstruowany pakiet ochronny, wprowadzony do konstytucji, mógłby służyć integracji społecznej i umocnieniu pokoju w tym zunifikowanym po długim czasie państwie. Mając powyższe autorskie propozycje na uwadze, należy stwierdzić, iż dodatkowe gwarancje, które nazwać można „cypryjsko-libańskimi”, byłyby zbędne. W konstytucjach Cypru i Libanu określono cenzusy religijne dla zajmowania najwyższych urzędów w państwie. W Libanie prezydentem może zostać wyłącznie chrześcijanin – maronita, premierem może zostać muzułmanin – sunnita, a przewodniczącym parlamentu muzułmanin – szyita. Konstytucja cypryjska z 1960 r. zakłada, że prezydentem Cypru może być wyłącznie Grek prawosławny, a wiceprezydentem tylko Turek muzułmanin²⁴⁶.

Nie należy zapominać o funkcjonujących w Republice Irlandii gremiach zajmujących się zwalczaniem dyskryminacji – w tym religijnej – jak np. Gremium do Spraw Równości oraz Trybunał do Spraw Równości.

W dzisiejszej dobie przydatne byłoby powołanie zalecanych przez UNESCO komisji podręcznikowych, tutaj Północ – Południe, by w dialogu wypracować wytyczne do treści podręczników, przede wszystkim do nauczania historii na terenie Republiki oraz Ulsteru, np. w zakresie kolonizacji Irlandii, osadnictwa Anglików,

²⁴⁶ A. Scolnicov, *The Right to Religious Freedom...*, op. cit., s. 111.

Szkotów i Walijczyków, bitwy pod Boyne, dyskryminacji katolików, Wielkiego Głodu, podziału Irlandii po I wojnie światowej, „Krwawej Niedzieli” i czasu „Kłopotów” itp. Być może z czasem mógłby powstać wspólny podręcznik do historii na pewnym etapie nauczania, z wyodrębnionymi „protokołami rozbieżności”, w ocenie tych i innych momentów niełatwej historii, z Anglią, Szkocją, a od 1707 r. z Wielką Brytanią w tle.

W trakcie kampanii wyborczej do Izby Gmin w ramach przedterminowych wyborów rozpisanych na 8 czerwca 2017 r. w jednej z końcowych debat telewizyjnych znany dziennikarz Jeremy Paxman zapytał lidera Partii Pracy Jeremy’ego Corbyna o jego dzisiejsze stanowisko wobec IRA, której w przeszłości nie postrzegał bynajmniej w negatywnym świetle. Już po ogłoszeniu wyników, które przyniosły podobnie jak w latach 2010-2015 tzw. zawieszony parlament (*Hung Parliament*), w którym żadna z partii nie posiada bezwzględnej większości mandatów koniecznej do samodzielnego rządzenia, torysi rozpoczęli negocjowanie poparcia dla mniejszościowego tym razem gabinetu T. May z DUP. Były premier J. Major przestrzegł, iż możliwe wejście tej partii do rządu doprowadzi do utraty tak koniecznej cechy rządu UK, jaką jest dotąd zachowywana neutralność w tym sporze, a przecież partia ta reprezentuje tylko jedną ze stron. To może zaprzepaścić 20 lat procesu pokojowego w Irlandii Północnej, postępującego z wielkim trudem, który nie został dany raz na zawsze i jest kruchy²⁴⁷.

Arlene I. Foster, liderka DUP i w 2016 r. zarazem zwolenniczka Brexitu, zagrała w lutym 2017 r. „kartą polską” wobec ulsterskiej opinii publicznej, twierdząc, że w Irlandii Północnej więcej ludzi mówi po polsku, choć Polaków jest w tym regionie 30 tys. osób, niż po gaelicku (irlandzku), podczas gdy liczba użytkowników tego ostatniego języka wyraża się liczbą 104 tys. osób²⁴⁸.

Warto przypominać chwalebne postaci z trudnej historii relacji irlandzko-brytyjskich, takie jak np. wielbny Robert Traill, duchowny Kościoła Irlandii, który wbrew opinii swego środowiska, a także własnej żony, w okresie XIX-wiecznej klęski głodu spowodowanej zarazą ziemniaczaną, organizował w swojej parafii wydawanie darmowych posiłków dla głodujących irlandzkich katolików. Czynił to z czysto ludzkiej potrzeby serca i głosu sumienia.

W sierpniu 2018 r. papież Franciszek przybędzie z wizytą do Republiki Irlandii. Byłoby dobrze, gdyby udał się także do Irlandii Północnej dla wzmocnienia ekumenicznej współpracy katolików i protestantów w 20 rocznicę Porozumienia Wielkopiątkowego. Z wielu względów byłoby jeszcze lepiej, gdyby podróż ta

²⁴⁷ B. T. Wieliński, *W Wielkiej Brytanii nie ustaje chaos wokół brexitu*, „Gazeta Wyborcza” z 14-15 czerwca 2017, s. 13.

²⁴⁸ A. Szostkiewicz, *Mus to mus*, „Polityka” 2017, nr 22, s. 52.

objęła całe Zjednoczone Królestwo. Wszak papież pochodzi z Argentyny, a 36 lat temu Wielka Brytania z tym państwem brała udział w konflikcie zbrojnym o przynależność państwową Falklandów – wysp położonych na Oceanie Atlantyckim. Przyjacielskie spotkanie papieża Argentyńczyka z Brytyjczykami, a takim z pewnością by ono było, to potrzebne i symboliczne przesłanie pokoju w świecie naznaczonym wieloma sporami.

Skoro w Holandii właściwie skończyła się filaryzacja, czyli podział życia politycznego, ekonomicznego, społecznego na trzy sektory: katolicki, protestancki oraz świecki, to być może stanie się tak również pewnego dnia w sześciu hrabstwach północnych: Antrim, Armagh, Down, Fermanagh, Tyrone oraz Londonderry.

Zakończenie

Jak wskazano w treści publikacji, konflikt w Irlandii Północnej ma wiele aspektów: ekonomiczny, polityczny, społeczny oraz kulturowy. Odniesienia religijne także odgrywają w nim, nawet w jego obecnej jakby zamrożonej fazie, pewną rolę, aby odwołać się na przykład do celebrowania bitwy pod Boyne. Sprawia to, że w tym północno-zachodnim miejscu Europy często mówi się o konflikcie między katolikami a protestantami – zupełnie tak, jak w odniesieniu do XVII-wiecznej wojny trzydziestoletniej, a nie jest to obraz całkowicie właściwy. Jakkolwiek wspomniano w prezentowanym czytelniku tekście o przykładach instrumentalizacji konfesyjnej w tymże konflikcie, przede wszystkim w odniesieniu do destrukcyjnej działalności I. Paisleya, który dopiero w 2007 r. doznał przemiany i wsparł proces pokojowy. Istotną kwestią jest mniejszościowy wymiar problemu Irlandii Północnej, a więc wdrożenie takich mechanizmów antydyskryminacyjnych, które dziś będą skutecznie chroniły katolików, a kiedyś, po ewentualnym zjednoczeniu, praw protestantów w nowej, wspólnej Irlandii.

W celu syntetycznej rekonstrukcji XX-wiecznych dziejów sporu nacjonalistyczno-lojalistycznego w Ulsterze, jak również zagadnień ustrojowych w tej prowincji, autor posłużył się różnymi dostępnymi źródłami. Dlatego rozdziały I, II i V bazują na tychże źródłach. Natomiast rozdział III przedstawia, w oparciu o różnorodne materiały, nieporuszone na łamach polskiego piśmiennictwa naukowego kwestie ekumenizmu w Irlandii Północnej i różnych inicjatyw służących budowie mostów między obu społecznościami oraz ukazaniu znaczenia działań i apeli na rzecz ustanowienia trwałego pokoju w tej części naszego kontynentu.

Przedstawiając w rozdziale V prognozy możliwego rozwoju sytuacji w Irlandii Północnej, autor przedstawił główną tezę, iż w perspektywie długofalowej dojdzie do zjednoczenia obu części wyspy Irlandia. Pytaniem zatem nie jest „czy”, tylko „kiedy i na jakich warunkach” się to dokona. Zjednoczona Irlandia pozostanie państwem unitarnym, ale z koniecznymi dodatkowymi (w porównaniu do aktualnej sytuacji w Republice Irlandii, która też nie budzi zastrzeżeń) gwarancjami dla ludności protestanckiej. W Europie mamy przykłady państw, które pozostając unitarnymi, zapewniają wysoki standard ochrony mniejszościom religijnym i narodowym, np. w Finlandii – prawosławnej mniejszości wyznaniowej oraz np. Szwedom i Lapończykom (Samom) jako mniejszościom narodowym, jakkolwiek w rzeczonym

przykładzie występuje też element autonomii terytorialnej w postaci Wysp Alandzkich. W tymże rozdziale V przedstawiono propozycje rozwiązań dotyczących ochrony protestantów w zjednoczonej docelowo Irlandii. W przypadku ulsterskich Szkotów i ich dialektu *ullans* będziemy mieli do czynienia z kombinacją podwójnej ochrony: po pierwsze, jako mniejszości wyznaniowej, zważywszy na to, że zdecydowana ich większość należy do któregoś z Kościołów protestanckich, po drugie, jako mniejszości narodowej w ramach Republiki Irlandii wraz z możliwościami, jakie daje ochrona wynikająca nie tylko z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, ale także z Europejskiej Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych. Rzecz jasna, będzie temu sprzyjał także wspólnotowy dorobek prawny Unii Europejskiej, w której Republika Irlandii pozostanie i która tak zdynamizowała rozwój gospodarczy państwa irlandzkiego, że w latach dziewięćdziesiątych XX w. mówiono o Irlandii jako o „celtyckim tygrysie”. Otóż, ochronie mniejszości sprzyja wiele aktów unijnego prawa pierwotnego (np. Traktat z Lizbony) oraz prawa wtórnego (np. dyrektywa 2000/78 zakazująca dyskryminacji, m.in. ze względu na religię) czy też orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Należy pamiętać, iż w Republice Irlandii chrześcijanie należący do Kościołów protestanckich mają zapewnione w teorii oraz w praktyce wszelkie prawa, ciesząc się dobrą pozycją w społeczeństwie, na co symbolicznym przykładem jest choćby przynależność katedry św. Patryka w Dublinie do anglikańskiego Kościoła Irlandii.

Nie jest łatwo spekulować co do daty zjednoczenia wyspy; w roku 2037 będzie przypadała 100 rocznica uchwalenia konstytucji Irlandii, której artykuły 2 i 3 odwoływały się wprost do potrzeby zjednoczenia wyspy. Może ta rocznica będzie dogodna dla unifikacji? Trudno powiedzieć.

W dzisiejszej sytuacji Ulsteru byłoby trudno wyobrazić sobie scenariusz powrotu do „Kłopotów”. Nie wydaje się, by Irlandia Północna była we współczesnej dobie rodzajem uśpionego Wezuwiusza, który mógłby w najmniej spodziewanym momencie trysnąć magmą. Od Porozumienia Wielkopiątkowego z roku 1998 wydarzyło się wiele dobrych inicjatyw, które – miejmy nadzieję – czynią niemożliwym powrót do sytuacji z końca lat sześćdziesiątych, całych dekad lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych oraz prawie całej dekady lat dziewięćdziesiątych XX w. Dzisiaj konflikt w Irlandii Północnej jest na szczęście nieporównywalny pod względem swojej amplitudy do innych zamrożonych, ale groźących wybuchem konfliktów, np. w Bośni i Hercegowinie, Macedonii, Górskim Karabachu, Naddniestrzu, Abchazji, Osetii Południowej, Libanie, nie wspominając o wcale „niezamrożonych” konfliktach w Donbasie czy w Kaszmirze. Jest szansa na trwałe ułożenie relacji między obu społecznościami Irlandii Północnej na zasadzie ich pełnego równouprawnienia.

W dzisiejszej dobie wiele konfliktów rozstrzyganych niegdyś za pomocą oręża przeniosło się w sferę symboliczną, a wiele swoistych „wojen zastępczych” rozgrywa się np. na arenach stadionów.

W przypadku zjednoczenia sześciu hrabstw północy z Republiką Irlandii zajdzie konieczność ich neutralizacji, zgodnie z polityką bezpieczeństwa Dublina, albowiem mało prawdopodobna jest akcesja Republiki do NATO. Należy mieć na uwadze, że głównym powodem jej nieprzystąpienia do Sojuszu Północno-atlantyckiego w momencie jego tworzenia w 1949 r. był właśnie spór ze Zjednoczonym Królestwem o status Irlandii Północnej. Owa neutralizacja może jednak się skomplikować w wymiarze prawnomiędzynarodowym w odniesieniu do interpretacji formuły prawnej unifikacji Irlandii. Jeśliby uznać przyszłe odłączenie się Irlandii Północnej od UK i wejście w skład Republiki za cesję terytorium UK na rzecz Republiki Irlandii, to wówczas obowiązuje zasada niedziedziczenia przez zjednoczoną Irlandię praw i obowiązków prawnomiędzynarodowych dotychczasowego Ulsteru. Natomiast jeśliby uznać ten akt za secesję Irlandii Północnej, która poprzedzi zjednoczenie obu części Irlandii, to zasada kontynuowania zobowiązań prawnomiędzynarodowych tej dotychczasowej części UK w odniesieniu np. do Traktatu Waszyngtońskiego, w warunkach neutralności Republiki Irlandii, byłaby trudna do wyobrażenia.

Sprawą niezwyklej doniosłości jest zagadnienie implikacji Brexitu dla przyszłości ugruntowania procesu pokojowego w Irlandii Północnej, a to wiązać się powinno z zachowaniem otwartego charakteru granicy lądowej między Północą a Południem, w kontekście utrzymania kontaktów bilateralnych w różnych wymiarach, w tym możliwie szerokiej wymiany gospodarczej między Dublinem a Belfastem (ale też Republiki Irlandii z Wielką Brytanią), a zatem możliwość zachowania czterech wolności wspólnego rynku, nie tylko Unii Europejskiej, ale szerszej – Europejskiego Obszaru Gospodarczego (czyli państw UE oraz Norwegii, Islandii i Liechtensteinu), a więc wolności przepływu: osób, towarów, usług i kapitału. Otwartą kwestią jest też dojście do skutku wyjścia UK z Unii Europejskiej, co miałyby dokonać się z dniem 29 marca 2019 r., równo 2 lata od uruchomienia przez rząd Theresy May art. 50 Traktatu Lizbońskiego, a co notyfikowane zostało w liście pani premier do przewodniczącego Rady Europejskiej Donalda Tuska. Przykładowo: Tim Farron, lider Liberalnych Demokratów, w trakcie kampanii wyborczej do Izby Gmin przed wyborami 8 czerwca 2017 r. opowiedział się za powtórzeniem referendum w sprawie wyjścia UK z UE. Nie można z góry wykluczyć takiego kroku w ramach „zatwierdzenia” przez Brytyjczyków wyników negocjacji brexitowych, prowadzonych ze strony UK przez zespół kierowany przez ministra Davida Daviesa, a po stronie unijnej przez

Michela Barniera. Interesujące, że w założeniach ustawy dotyczącej opuszczenia przez Zjednoczone Królestwo Unii Europejskiej gabinet T. May proponuje przyznanie rządowi na okres przejściowy – dla uniknięcia chaosu prawnego – prerogatyw wynikających z prawa datowanego na rok 1539, a więc z okresu rządów króla Henryka VIII, do korygowania ustaw uchwalanych w Westminsterze, a mających związek z Brexitem. To zarazem interesujący przykład ciągłości tradycji prawnej i nie jedyny na gruncie dzisiejszego Zjednoczonego Królestwa, zważywszy chociażby na *Magna Charta Libertatum* z 1215 r.

W wyniku wyborów do Izby Gmin 8 czerwca 2017 r. Partia Konserwatywna, zdobywając 317 mandatów poselskich, utraciła większość w 650-osobowej Izbie. Dlatego „stabilizatorem” w parlamencie dla mniejszościowego gabinetu T. May jest 10-osobowa grupa posłów północnoirlandzkich z DUP. Tym samym odgrywają oni rolę „języczka u wagi” i stąd przewodząca temu ugrupowaniu Arlene I. Foster ogłosiła, iż Ulster otrzyma z budżetu centralnego dodatkowy miliard funtów. Kwota powyższa ma być przeznaczona na rozbudowę infrastruktury, szerokopasmowy Internet, potrzeby służby zdrowia oraz na rozwój edukacji. Ludzie DUP zgłosili też kwestię utrzymania zimowych dopłat do ogrzewania domów i waloryzacji świadczeń emerytalnych w skali całego Królestwa, na co torysi wyrazili zgodę. DUP podniosła też sprawę redukcji wysokości podatku pasażerskiego dla lotnisk usytuowanych w Irlandii Północnej, czemu rząd zobowiązał się przyrzeć w stosownym momencie²⁴⁹.

Porozumienie Wielkopiątkowe z 10 kwietnia 1998 r. zawiera odniesienia do koncepcji samostanowienia kulturalnego²⁵⁰ obywateli z obu społeczności, która po ewentualnym zjednoczeniu Irlandii zyska na znaczeniu w odniesieniu do lojalistycznej dotąd ludności anglo-irlandzkiej i szkocko-irlandzkiej, należącej w większości do Kościołów protestanckich. Jak podkreśla Ludwik Dembiński, samostanowienie kulturalne zabezpiecza z jednej strony integralność terytorialną państwa (w tym przypadku docelowo zunifikowanej Irlandii) przed tendencjami separatystycznymi członków grup mniejszościowych, a z drugiej strony gwarantuje przedstawicielom mniejszości wszystkie te prawa (np. religijne, oświatowe, językowe), które są warunkiem koniecznym istnienia państwa liberalno-demokratycznego²⁵¹.

Można stwierdzić, iż na fladze Irlandii, oprócz bieli, jest republikańska zieleń, ale też kolor pomarańczowy (*Orange*), a ten jest z pewnością bliski wielu północno-irlandzkim protestantom jako kolor dynastii Orańskiej, której przedstawicielem był

²⁴⁹ M. Czarnecki, *Jest życie po Brexicie*, „Gazeta Wyborcza” z 27 czerwca 2017.

²⁵⁰ Na temat tej koncepcji zob. np.: L. Dembiński, *Samostanowienie w prawie i praktyce ONZ*, Warszawa 1969, s. 105-109.

²⁵¹ *Ibidem*, s. 108, 109.

król Wilhelm III Orański. Nie można zapominać o wkładzie wielu irlandzkich protestantów w walkę o niezależność Irlandii od korony brytyjskiej w przeszłości, by odwołać się przykładowo do postaci Henry'ego Grattana czy Charlesa Stewarta Parnella. Zjednoczona, nieznanego dzisiaj dnia, Irlandia, ma wszelkie przesłanki, aby stać się wspólną ojczyzną katolików, protestantów i nie tylko. Potrzebne jest po temu dalsze budowanie mostów, niwelowanie dyskryminacyjnych zaszczości i wspólne przeciwstawianie się pojawiającym się jeszcze czasem terrorystom po obu stronach, a także odrzucenie stereotypów, jakkolwiek pedagogika pokoju będzie musiała być realizowana jeszcze długie lata, albowiem nie da się z dnia na dzień przekreślić historycznych zaszczości. Pomocne będzie wzmocnienie ekumenicznego wymiaru tej pracy dla pokoju i dialogu w sprawach trudnych jako niezbędnej alternatywy wobec bezsensownej i rujnującej przemocy. Konieczne jest dążenie do powstawania w ramach północnoirlandzkiego systemu edukacji szkół wspólnych dla obu społeczności, a także kontynuowanie wysiłków na rzecz przewyższania nierównomiernego gospodarczo rozwoju regionu, generującego różnice w statusie społeczno-ekonomicznym jego mieszkańców, w kierunku realizowania zasady zrównoważonego rozwoju.

Aneks nr 1
Wykaz premierów (szefów władzy wykonawczej) Irlandii Północnej
w latach 1921-2017

Imię i nazwisko, tytuł	Okres sprawowania urzędu	Partia
James Craig, Viscount Craigavon of Stormont	1921-1940	UUP
John Miller Andrews	1940-1943	UUP
Basil Brooke, Viscount Brookeborough	1943-1963	UUP
kpt. Terrence O'Neill, Baron O'Neill of the Maine	1963-1969	UUP
mjr James Dawson Chichester-Clark	1969-1971	UUP
Brian Faulkner	1971-1972	UUP
	[rządy bezpośrednie Londynu]	
Brian Faulkner	1973-1974	UUP
	[rządy bezpośrednie Londynu]	
David Trimble	1998-2001	UUP
	[rządy bezpośrednie Londynu]	
Reg Empey (pełniący obowiązki)	1.7.2001 – 6.11.2001	UUP
David Trimble	6.11.2001 – 14.10.2002	UUP
	[rządy bezpośrednie Londynu]	
Ian Kyle Paisley	2007-2008	DUP
Peter Robinson	2008-2016	DUP
Arlene Isabel Foster (pełniąca obowiązki)	5.6.2008 – 11.1.2010	DUP
Arlene Isabel Foster obecnie: wakat	2016-2017	DUP

Opracowano na podstawie:

J. Gardiner (ed.), *The Penguin Dictionary of British History*, London 2000.

M. Kamler (red.), *Wielka Brytania*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002 (PWN Leksykon).

D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense of the Troubles. A History of the Northern Ireland Conflict*, London 2012.

J. O'Beirne Ranelagh, *Historia Irlandii*, tłum. K. Baczyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Warszawa – Gdańsk 2003.

Aneks nr 2
Wykaz gubernatorów Irlandii Północnej
w okresie od 9 grudnia 1922 do 18 lipca 1973

Imię i nazwisko, tytuł	Okres sprawowania urzędu
James Albert Duke of Abercorn	1922-1945
William Spencer Earl Granville	1945-1952
John de Vere Loder Baron Wakehurst	1952-1964
John Maxwell Baron Erskine of Rerrick	1964-1968
Ralph Francis Baron Grey of Naunton	1968-1973

Opracowano na podstawie:

J. Gardiner, *The Penguin Dictionary of British History*, London 2000.

www.nio.gov.uk

Aneks nr 3

Wykaz sekretarzy stanu do spraw Irlandii Północnej w rządzie brytyjskim w latach 1972-2017

Imię i nazwisko	Okres sprawowania urzędu
William Whitelaw	1972-1973
Francis Pym	1973-1974
Merlyn Rees	1974-1976
Roy Mason	1976-1979
Humphrey Atkins	1979-1981
James Prior	1981-1984
Douglas Hurd	1984-1985
Tom King	1985-1989
Peter Brooke	1989-1992
Patrick Mayhew	1992-1997
Marjorie („Mo”) Mowlam	1997-1999
Peter Mandelson	1999-2001
John Reid	2001-2002
Paul Murphy	2002-2005
Peter Hain	2005-2007
Shaun Woodward	2007-2010
Owen Paterson	2010-2012
Theresa Villiers	2012-2016
James Brokenshire	2016- -----

Opracowano na podstawie:

W. Gruszka, *„Smaragdy” nie lubią koloru khaki*, Warszawa 1986.

D. McKittrick, D. McVea, *Making Sense of the Troubles. A History of the Northern Ireland Conflict*, London 2012.

www.gov.uk

www.nio.gov.uk

Wykaz źródeł

I. Opracowania książkowe

- A Handbook of Churches and Councils. Profiles of Ecumenical Relationships*, compiled by H. van Beek, Geneva 2006.
- Ahdar R., Leigh I., *Religious Freedom in the Liberal State*, Oxford 2005.
- Arthur P., *Government and Politics of Northern Ireland*, 2 nd Ed., London 1987.
- Atkins Ch., Bee S., Button F., *Taking Liberties since 1997*, London 2007.
- Barbag J., *Wielka Brytania*, Warszawa 1976.
- Barton B., Roche P.J., *The Northern Ireland Question: the Peace Process and the Belfast Agreement*, Basingstoke 2009.
- Bidwell G., *Niekoronowany król Irlandii. Życiorys Karola Stewarta Parnella*, Katowice 1975.
- Bishop P., Mallie E., *The provisional IRA*, London 1996.
- Biszyga A., *Oddziaływanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na porządek prawny Zjednoczonego Królestwa*, Katowice 2008.
- Blair T., *Podróż*, tłum. Z. Szachnowska-Olesiejuk, M. Fabin, Katowice 2011.
- Bolechów B., *Terroryzm w świecie podwubiegunowym. Przewartościowania i kontynuacje*, Toruń 2002.
- Brewer J.D., Higgins G.I., *Anti-Catholicism in Northern Ireland 1600-1998: The Mote and the Beam*, London 1998.
- Brewer J., Higgins G., Teeney F., *Religion, Civil Society and Peace in Northern Ireland*, Oxford 2013.
- Britain 1992. An Official Handbook*, London 1992.
- Bruce S., *Fundamentalizm*, tłum. S. Królak, Warszawa 2006.
- Bruce S., *God Save Ulster! The Religion and Politics of Paisleyism*, Oxford 1986.
- Bruce S., *Paisley. Religion and Politics in Northern Ireland*, Oxford 2009.
- Bruce S., *Religion and Politics*, Cambridge 2003.
- Brunner B. (ed.), *Time Almanac 2007 with Information Please*, Boston 2006.
- Clinton B., *Moje życie*, tłum. B. Gadomska, P. Amsterdamski, P. Braiter, Warszawa 2004.
- Cooney J., *The Crozier and the Dáil. Church and State in Ireland 1922-1986*, Dublin 1986.
- Davie G., *Religion in Britain. A persistent Paradox*, 2 nd Ed., Oxford 2015.
- Dembiński L., *Samostanowienie w prawie i praktyce ONZ*, Warszawa 1969.
- Dickson B., Gormally B. (eds.), *Human Rights in Northern Ireland. The CAJ Handbook*, Oxford 2015.
- Dixon P., *Northern Ireland since 1969*, Harlow 2011.

- Drucker H.M. (ed.), *Multi-Party Britain*, London 1979.
- Feeney B., *O'Brien Pocket History of the Troubles*, Dublin 2010.
- Gardiner J. (ed.), *The Penguin Dictionary of British History*, London 2000.
- Gaskarth J., *British Foreign Policy*, Cambridge 2013.
- Greenwood J., Wilson D., *Public Administration in Britain Today*, London 1989.
- Gruszka W., „Smaragdy” nie lubią koloru khaki, Warszawa 1986.
- Heintze H.-J. (Hg.), *Moderner Minderheitenschutz. Rechtliche oder politische Absicherung?* Bonn 1998.
- Hurd D., *Memoirs*, London 2004.
- Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych. Przemówienia i homilie, tłum. K. Doroszewski, J. Jarco, A. Polkowski, wstęp i diariusz J. Jarco, Warszawa 1981.
- Jasudowicz T. (tłum. i oprac.), *Orzecznictwo strasburskie. Wolność pokojowych zgromadzeń i zrzeszania się, wolność związkowa, prawa i systemy wyborcze. W dwudziestolecie „Polskiego doświadczenia Solidarności”*, Toruń 2001.
- Kamler M. (red.), *Wielka Brytania*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002 (PWN Leksykon. Historia Świata).
- Karski K., *Protestanci i ekumenizm. Wkład spadkobierców Reformacji w dzieło jedności*, Warszawa 2001.
- Katzenberger K., *Jeśli przychodzisz z Zachodu*, tłum. J. Murczkiewicz, Gdynia 1997.
- Kerr M., *Transforming Unionism. David Trimble and the 2005 General Election*, Dublin 2006.
- Kirkpatrick L., *Presbyterians in Ireland. An Illustrated History*, Holywood 2007.
- Kłosowicz R., Kosowska-Gąstoł B., Kowalski G.M., Wiecech T., Jakubiak Ł. (red.), *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne. Księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Ziębie*, Kraków 2016.
- Konstytucja Irlandii*, wstęp S. Sagan, tłum. S. Grabowska, Warszawa 2006.
- Lusiński C., *Parnell. Droga Irlandczyków do demokracji parlamentarnej*, Warszawa 1999.
- Kucharski A., *Historia Irlandii w źródłach 1155-1998*, Brzezia Łąka 2013.
- Łojek A., *Belfast: 99 ścian pokoju*, Wołowiec 2015.
- Maj D., *Konferencja Kościołów Europejskich wobec integracji europejskiej*, Lublin 2016.
- Major J., *The Autobiography*, London 1999.
- Marr A., *A History of Modern Britain*, London 2008.
- McKay S., *Northern Protestants. An unsettled People*, Belfast 2007.
- McKittrick D., McVea D., *Making Sense of the Troubles. A History of the Northern Ireland Conflict*, London 2012.
- McLean I., McMillan A. (eds.), *Oxford Concise Dictionary of Politics*, 2 nd Ed., Oxford 2003.

- Meagher K., *A United Ireland. Why Unification Is Inevitable and How it Will Come About*, London 2016.
- Millar F., *David Trimble. The Price of Peace*, Dublin 2008.
- Muszyński J. (red.), *Terroryzm polityczny*, Warszawa 1981.
- Norris P., Inglehart R., *Sacrum i profanum. Religia i polityka na świecie*, tłum. R. Babińska, Kraków 2006.
- O'Beirne Ranelagh J., *Historia Irlandii*, tłum. K. Baczyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Warszawa – Gdańsk 2003.
- O'Farrell P., *Ireland's Irish Question. Anglo – Irish Relations 1534-1970*, London 1971.
- Ó Cróinin D., *Irlandia średniowieczna (400-1200)*, tłum. i red. naukowa J. Szaciłło, Warszawa 2010.
- Państwo – prawo – obywatel. Zbiór studiów dla uczczenia 60-lecia urodzin i 40-lecia pracy naukowej profesora Adama Łopatki*, red. i słowo wstępne J. Łętowski, W. Sokolewicz, Wrocław 1989.
- Piórko A., *Historia Irlandii Północnej*, Toruń 2008.
- Powell J., *Great Hatred, Little Room. Making Peace in Northern Ireland*, London 2010.
- Rifkind M., *Power and Pragmatism. The Memoirs of Malcolm Rifkind*, London 2016.
- Rosiak D., *Oblicza Wielkiej Brytanii*, Warszawa 2001.
- Sarnecki P., *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*, Warszawa 2007.
- Savoy A.D., *The Origin of aid the Constitution of Northern Ireland*, Belfast 1969.
- Schilling F.C. (Hg.), *Lokaltermin in Belfast. Die Kirchen im nordirischen Konflikt. Eine Dokumentation* (EPD Dokumentation, Band 8), Witten – Frankfurt (Main) – Berlin 1972.
- Scolnicov A., *The Right to Religious Freedom in International Law. Between Group Rights and Individual Rights*, London 2011.
- Seldon A. (ed.), *UK Political Parties since 1945*, London 1990.
- Sidor K., *Wzgórze Watykanusa*, wyd. 2, Warszawa 1985.
- Spencer G., *The state of Loyalism in Northern Ireland*, Basingstoke 2008.
- Stalker J., *The Stalker Affair. The Shocking true Story of a Notorious Cover – Up in Northern Ireland*, London 1989.
- Stefanowicz J., *Bunt mniejszości. Współczesne separatyzmy narodowe*, Warszawa 1977.
- Szczerbiński H. (red. nauk.), *Problemy narodowościowe w Europie i ich wpływ na stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2009.
- Thatcher M., *Moje lata na Downing Street*, tłum. A. Kościukiewicz, K. Michalska, J. Pacuła, Warszawa 2012.
- Tonge J., Braniff M., Hennessey Th., McAuley J.W., Whiting S., *The Democratic Unionist Party. From protest to power*, Oxford 2014.

- Ustawy ustrojowe Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, wstęp P. Sarnecki, tłum. S. Kubas, Warszawa 2010.
- Vogt H., *Konfessionskrieg in Nordirland? Materialien und Unterrichtsvorschläge zum irischen Konflikt*, Stuttgart 1973.
- Vogt H. (Hg.), *Nordirland. Texte zu einem konfessionellen, politischen und sozialen Konflikt*, Stuttgart 1972.
- Wojtczak J., *Boyne 1690*, Warszawa 2008.
- Ziemska M. (red. nauk.), *Europejskie perspektywy pluralizmu w oświacie*, Warszawa 2000.

II. Artykuły naukowe

- Arthur P., *The Party System in Northern Ireland since 1945*, [w:] Seldon A. (ed.), *UK Political Parties since 1945*, London 1990.
- Bew P., *Ende der Geschichte in Nordirland?*, „Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung, „Das Parlament” 2005, nr 47.
- Boyd R., *Irlandia*, tłum. J. Kruczyńska, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1985, nr 3-4.
- Dańda A., *Ombudsman ds. Irlandii Północnej – między dualizmem a uniformizmem*, [w:] *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne. Księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Ziębie*, pod red. R. Kłosowicza, B. Kosowskiej-Gąstoł, G.M. Kowalskiego, T. Wiececha, Ł. Jakubiaka, Kraków 2016.
- Filipowicz A., *Instytucja ombudsmana w systemie administracji lokalnej w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Państwo, prawo, obywatel. Zbiór studiów dla uczczenia 60-lecia urodzin i 40-lecia pracy naukowej profesora Adama Łopatki*, pod red. J. Łętowskiego i W. Sokolewicz, Wrocław 1989.
- Izak K., *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem w Europie na podstawie wybranych przykładów. Terażniejszość, prognoza ewolucji i kierunki rozwoju*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2011, nr 5.
- Jarco J., *Wprowadzenie*, [w:] *Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych. Przemówienia i homilie*, tłum. K. Doroszewski, J. Jarco, A. Polkowski, wstęp i dziennik J. Jarco, Warszawa 1981.
- Katana M., *Wielka Brytania jako region pogranicza. Tożsamość i artykulacja interesów politycznych*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, nr 1.
- Klimkiewicz S., *Terroryzm polityczny w Irlandii Północnej*, [w:] *Terroryzm polityczny*, pod red. J. Muszyńskiego, Warszawa 1981.
- Klimkiewicz S., *Wewnętrzne i międzynarodowe aspekty problemu Irlandii Północnej*, „Przegląd Stosunków Międzynarodowych” 1976, nr 3.

- Konarski W., *Irlandia Północna: rodowód i ewolucja stosunków międzyetnicznych oraz ustroju politycznego*, [w:] *Problemy narodowościowe w Europie i ich wpływ na stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*, pod red. H. Szczerbińskiego, Warszawa 2009.
- McSweeney B., *Interests and Identity in the Construction of the Belfast Agreement*, „Security Dialogue” 1999, vol. 29, nr 3.
- McSweeney B., *Security, Identity and the Peace Process in Northern Ireland*, „Security Dialogue” 1998, vol. 27, nr 2.
- Nelson S., *The Northern Irish Parties: the Background*, [w:] *Multi – Party Britain*, H. M. Drucker (ed.), London – Basingstoke 1979.
- Page M. v. T., *Arms Decommissioning and the Northern Ireland Peace Agreement*, „Security Dialogue” 1998, vol. 29, nr 4.
- Rdzanek G., *Sposoby pozyskiwania informacji przez siły brytyjskie w trakcie konfliktu zbrojnego w Irlandii Północnej*, „Secretum. Służby Specjalne, Bezpieczeństwo, Informacja” 2015, nr 1.
- Sagan S., *Wstęp*, [w:] *Konstytucja Irlandii*, wstęp S. Sagan, tłum. S. Grabowska, Warszawa 2006.
- Wolff S., *Der Nordirlandkonflikt: Minderheitenschutz durch demokratische Institutionen und Volksabstimmungen?*, [w:] Heintze H.-J. (Hg.), *Moderner Minderheitenschutz. Rechtliche oder politische Absicherung?*, Bonn 1998.
- Wróbel M., *Proces pokojowy w Irlandii Północnej w latach 90-tych i perspektywy uregulowania konfliktu*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2004, nr 2.

III. Artykuły popularnonaukowe

- Alderdice J., *Liberalism and Fundamentalism*, „The Liberal Aerogramme” 2003, issue 46.
- Berger P., *Sekularyzm w odwróceniu*, tłum. M. Pietrzak-Merta, „Nowa Res Publica” 1998, nr 1.
- Chenu B., *Der Glaube und seine Instrumentalisierung*, [w:] „Le Monde Diplomatique” (Hg.), *Atlas der Globalisierung*, Redaktion der deutschen Ausgabe: B. Bauer, N. Kadritzke, M. L. Knott, 4. Auflage, März 2005.
- Sotowska T., *Nadzieja z popiołów. Religia i polityka w Irlandii Północnej*, „Trzecie Tysiąclecie. Biuletyn poświęcony przygotowaniom do obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku Pańskiego 2000” 1999, nr 3-4.

IV. Artykuły publicystyczne

- Bielecki J., *Irlandia zjednoczona Brexitem?*, „Rzeczpospolita” z 9-10 grudnia 2017, [tygodniowy dodatek „Plus – Minus”].

- Czarnecki M., *Jest życie po Brexicie*, „Gazeta Wyborcza” z 27 czerwca 2017.
- Czarnecki M., *Po Brexicie Brytyjczycy szykują prawną rewolucję*, „Gazeta Wyborcza” z 31 marca 2017.
- Flanagan Ch., *Irlandia wobec Brexitu*, „Rzeczpospolita” z 26 lipca 2016.
- Giziński J., *Kłopot z irlandzką grubą kreską*, „Rzeczpospolita” z 9 maja 2014.
- Jackson G., *Tributes paid to Daly as „a man of peace, a man of his word”*, „The Irish Times” z 10 sierpnia 2016.
- McGarry P., *The reluctant bishop who preferred pastoral work to being a public figure*, „The Irish Times” z 9 sierpnia 2016.
- MacDonald S., *The priest waving a white handkerchief became a „reluctant bishop”*, „Irish Independent” z 9 sierpnia 2016.
- MacDonald S., *Tributes pour in for „fearless peace – builder” Bishop Daly*, „Irish Independent” z 9 sierpnia 2016.
- Moriarty G., *British fretted over best way of „handling Haughey”*, „The Irish Times” z 11 sierpnia 2016.
- Mullan D., *A colossus, filling us with great pride and admiration*, „Irish Independent” z 9 sierpnia 2016.
- Pawlicki J., *Czym grozi msza katolicko-anglikańska*, „Gazeta Wyborcza” z 18 maja 2006.
- Stasiński M., *Nowe życie Ulsteru*, „Gazeta Wyborcza” z 9 maja 2007.
- Stasiński M., *Straszny pastor Nie*, „Gazeta Wyborcza” z 9 maja 2007.
- Steiner A., *Ireland’s special position makes it very vulnerable*, „Irish Independent” z 9 sierpnia 2016.
- Szostkiewicz A., *Mus to mus*, „Polityka” 2017, nr 22.
- Wieliški B. T., *W Wielkiej Brytanii nie ustaje chaos wokół brexitu*, „Gazeta Wyborcza” z 14-15 czerwca 2017.

V. Wywiady

- Jedna Irlandia, jak NRD i RFN*. Rozmowa Jędrzeja Bieleckiego z premierem Irlandii Enda Kenny’em, „Rzeczpospolita” z 13 lutego 2017.
- Maszerują oranżysty...* – rozmowa Piotra Kalinowskiego z ks. Stanleyem Gamble, wielkim kapłanem Wielkiej Orańskiej Łoży Irlandii, „Jednota” 2011, nr 5-6.
- Polsko, razem brońmy otwartej Unii*. Rozmowa Jędrzeja Bieleckiego z ministrem do spraw europejskich Irlandii Dara Murphy’em, „Rzeczpospolita” z 29 września 2016.
- Północnoirlandzki ruch praw obywatelskich w Derry i tragedia Krwawej Niedzieli*. Rozmowa Wawrzyńca Konarskiego z Ivanem Cooperem, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny” 2003-2004, nr 5.

VI. Dokumenty

Judgments of the European Court of Human Rights 1959-1995. Reference charts, Human Rights Information Centre, Council of Europe, Strasbourg 1996.

Kościół jako wspólnota wspólnego świadectwa dla Królestwa Bożego. Raport z trzeciej fazy międzynarodowego dialogu teologicznego między Kościołem katolickim a Światowym Aliansem Reformowanym (1998-2005), tłum. K. Karski, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2016, nr 1.

Living with Difference: Community, Diversity and the Common Good. Report of the Commission on Religion and Belief in British Public Life, Chair: The Rt Hon Baroness Elisabeth Butler – Sloss GBE. Published by The Woolf Institute, Cambridge, 7 December 2015.

Northern Ireland 1921-1971. The Northern Ireland Government Information Service, London 1971.

Równość i brak dyskryminacji. Raport roczny 2005, Komisja Europejska, kwiecień 2005.

VII. Akty prawne

Konstytucja Irlandii, uchwalona przez Naród dnia 1 lipca 1937 r., weszła w życie dnia 29 grudnia 1937 r. (według stanu prawnego na dzień 1 stycznia 2005 r.), [w:] *Konstytucja Irlandii*, wstęp S. Sagan, tłum. S. Grabowska, Warszawa 2006.

Ustawa o Irlandii Północnej z 1998 r., [w:] *Ustawy ustrojowe Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, wstęp P. Sarnecki, tłum. S. Kubas, Warszawa 2010.

VIII. Inne źródła

Piórko A., *Tło historyczne oraz przebieg konfliktu w Irlandii Północnej*. Praca magisterska przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. A. Kastorego, Akademia Pedagogiczna w Krakowie – Wydział Humanistyczny, Kraków 2005, kps, [online], [dostęp: 27.3.2017]. Dostępny w Internecie: http://marszalek.com.pl/INNE/prac_004.pdf.

IX. Wykaz stron internetowych

www.britannica.com/biography/
www.equalityni.org
www.gov.uk
www.marszalek.com
www.niinterfaithforum.org
www.nio.gov.uk
www.pogranicze.uni.opole.pl
www.ulsterscotsagency.com